

A Székely Nemzeti Múzeum kezdetei, 1875–1881

(Kivonat)

A Székely Nemzeti Múzeum egyike a legrégebb nagy magyar múzeumoknak, és egyben az egyik legrégebb és legjelentősebb ilyen intézmény Románia területén. A dolgot a múzeum alapítását és intézménysülését tárgyalja. Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília (1824–1905) és gyerekeinek házitanítója, VASADY NAGY Gyula (1845–1881) mindjárt a kezdet kezdetén, 1875 nyarán megnyitja a nyilvánosság előtt az imecsfalvi múzeumi gyűjteményt, és párhuzamosan megkezdődik annak feldolgozása és tudományos értékesítése is. Amikor 1877-ben használni kezdik a Székely Nemzeti Múzeum nevet, a múzeum már az ilyen jellegű intézmények valamennyi ismérvével rendelkezik. Nehéz küzdelem után, 1879-ben siker koronázza alapítóinak azt a célkitűzését is, hogy az addigi magánmúzeumot a székely közösség képviselői vegyék át hivatalosan, ekkor kerül a több mint 9000 tételre gyarapodott gyűjtemény Sepsiszentgyörgyre. VASADY harminchat évesen meghal, betegség és rendkívüli erőfeszítései áldozataként, de még ebben az évben (1881) a múzeum **Alapszabályai** rendezik végre az intézmény jogállását – a Székely Nemzeti Múzeum, alapító nagyszonya akaratának megfelelően a székely nép elidegeníthetetlen tulajdona lesz. A dolgot vázálul VASADY múzeumtörténeti kéziratá szolgál, külön adatolás nélkül.¹

Bevezetés

Ritka, hogy a kezdet valóban egy utóbb annak tekintett pillanat legyen. A kezdet többnyire kezdetek, elhúzódozó folyamat. A Magyar Tudományos Akadémia alapítási dátumaként mindig 1825-öt említjük, pedig az csak SZÉCHENYI felajánlásának éve, az első gyűlést öt évvel később hívták össze. A Székely Nemzeti Múzeum alapítási éveként gyakran jelenik meg 1879, holott ekkor csupán köztulajdonba kerül az addigi magángyűjtemény. Csakugyan ez az év szerepel a múzeum pecsétjén, méghozzá az 1881-es *Alapszabályok*nak megfelelően, de aki a forrásokat futólag is ismeri, tudja, hogy 1879 valójában az első nagy válság tetőzésének ideje, amelyre kicsiny híján rámege az alakuló intézmény. 1879 kiemelése persze nem véletlen. CSUTAK Vilmos, a nagy igazgató 1929-re jut oda a két világháború között, hogy intézménye kisebbségi voltának dacára is újra megszilárdulmegerősödik, és jubileumi rendezvényekben gondolkodhatnak. SZÉKELY Zoltánnak a romániai megyésítés, Kovászna megye megalakulása – lényegében Háromszék megye helyreállítása – teszi lehetővé és szabja meg, mikor ünnepeljen, miért éppen 1969-ben valamilyen kerek évfordulót. De bizonyítottan, mindketten pontosan tudták, hogy az alapítás igazából 1875-ben történt, ahogy LÁSZLÓ Ferenc is következetesen ezt az évszámot illesztette korábban a múzeumi estek meghívójára, a húszas évek első felében.

Ellentétben számos testvérintézményével, ha kezdeteit az 1875–1881 periódussal helyesebb is behatárolnunk, a székely múzeum alapítási éve egyértelműen 1875. A Székely Nemzeti Múzeum jóval 1879 előtt rendelkezik egy működő ilyen intézmény valamennyi ismérvével. Egyrészt rendezett, élő, gyarapodó gyűjtemény. Állandó kiállítását látogatási könyve bizonyítja: mint nyilvános gyűjteményt tekinthették meg az érdeklődők, már indulásból – az első olyan látogató, akit vezettek is, 1875. jún. 26-án kereste fel. 1879. szeptemberi átadásáig ezerháromszázan írják be nevüket a pergamenkötésű látogatási könyvbe², és ez nyilván

* Sf. Gheorghe, N. IORGA 12, Bl. 22C/2, RO-4000

** Sf. Gheorghe, J. Z. BEM 2, Bl. 3B/8, RO-4000

nem az összes vendég. 1875. aug. 15-től saját berendezése van, a kiállított tárgyakat kivétel nélkül felcímkézik, VASADY a látogatási könyv hátsó felébe is bevezeti szakleltárakat – katalógussal fogják átadni a köznek. Az első ismertetés MILETZ János tollából jelenik meg róla: 1876 nyarán 2410 tételt számlált.³ Ugyanő később a *Keletben* 6398 tárgyból, könyvből, dokumentumból emelhet ki értékes érdekességeket, 1879. szept. 15-ig pedig 9365 darabra⁴ szaporodott az anyag. A gyűjtemény jogi helyzete is rendezettnek tekinthető, összegezve az eddigieket: nyilvános magángyűjtemény.

Másrészt, az alapítók imecsfalvi tevékenysége egyértelműen intézmény jellegű. megszervezik a gyarapítást – a gyűjtés állandó, az adományokkal mind rendszeresebben elszámolnak a *Nemere* és más hírlapok hasábjain.⁵ VASADY kiépíti a cserekapcsolatokat – oktatási intézmények sora küldi meg, nyomda engedi át kötelempéldányszerűen kiadványait, hasonló gyűjteményeknek adnak anyagot ők is, és jeles kutatóktól kapnak ugyanígy, mint pl. TORMA Zsófiától, aki CSEREYNének „Sófi barátnéja”. Megszervezik a saját finanszírozásukat, támogatásokat nyerne meg, saját rendezvények jövedelmét fordíthatják magukra, sőt, már azt megelőzően a kolozsvári 1848-as honvédmennyhely számára gyűjtenek. Utóbbi célt szolgálja első kiadványuk is, a BEM érdemrendjéről és KOSSUTH kísérőleveléről készített képeslap, 1877-ben.⁶ Megszervezik az időállóbb jogállás biztosítását, ehhez szabályos lobbyt folytatnak sajtóban, politikai és tudományos körökben, és kitartó küzdelmüket sikerre viszik.

Harmadsorban, a múzeum azonnal bekapcsolódik a magyar tudományos életbe. A Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat, az Erdélyi Múzeum-Egyelet, a Délmagyarországi Régészeti és Történelmi Társulat szakembereit nyerik meg a feldolgozásnak. VASADY régi magyar könyvek unikum töredékét menti ki a régi kötetstáblákból, adja SZABÓ Károlyt értő kezébe, siculicák gyűjtését szervezi. MILETZ János oldalán levéltári forrásközlést készít elő – Temesváron már 1876-ban nyomdafestéket látnak 17. századi dokumentumok a

„CSEREYNÉ-gyűjteményből”.⁷ 1876-ban tárgyaik ott vannak a RÓMER Flóris szervezte budapesti, VIII. nemzetközi őstörténelmi és embertani nemzetközi kongresszuson, amely fordulópont a magyar régészet történetében. Az 1877. decemberi kolozsvári műipari és iparműtörténelmi tárlaton, ill. nő- és háziipari, tehát tkp. egyben néprajzi, a kolozsvári Jótékony Nőegylet szervezte kiállításon is nagyobb részt az imecsfalvi anyag teszi ki a székelyföldi felhozattal, nyolc évvel az 1885-ös budapesti országos kiállítás előtt. SZILÁDY Áron a kódexeken dolgozik, így a negyedik magyar irodalmi műnek, első magyar Biblia-fordításunknak az *APOR-kóde*xbeli zsolttárain. 1879-ben a természetrajzi anyag meghatározására is lépések történnek, még a sepsiszentgyörgyi átadást megelőzően, KOCH Antal bevonásával. VASADY SZABÓ Károllyal, IPOLYI Arnolddal, SZILÁGYI Sándorral, FINÁLY Henrikkel, Carl GOOS-szal, FRAKNÓI Vilmostal, PULSZKY Ferencsel, SZENTKATOLNAI BÁLINT Gáborral levelezik.

A kezdetek jobb megértése végett a CSEREYNÉ és VASADY alkotta rendkívüli párost kell közelebbről megvizsgálnunk, az 1870-es évek első felének magyar múzeumi helyzetét, és azt, hogy miként jelentkez az képbén egy harmadik „alapító”: KOSSUTH Lajos. A Székely Nemzeti Múzeum név nem véletlen. Tudunk kell hozzá, mi az, hogy székely, mi az, hogy nemzet, mit jelent ekkor a múzeum fogalma és mit a „nemzeti múzeum”, mit az, hogy székely nemzet – mit jelent a Székelyföldnek és kiemelten Háromszéknek 1848–49.

Özv. CSEREY Jánosné

ZATHURECZKY Emília (1824–1905)

Minden erdélyi előkelőbb nemesi ház családi ékszerei, fegyverei, ereklyéi és más tárgyai a szó tágabb értelmében véve múzeum – írja az első, mégpedig cselekvően részes tanúk egyike, JANCÓS Benedek.⁸ Ilyen volt az imecsfalvi CSEREY-ház is. De az alapítónő munkásságát ennél komolyabb előzmények magyarázzák. A nemrég elhunyt régész FERENCZI István hívta fel a figyelmet első, még diákkori szakközleményében⁹ arra, hogy szülőfalujában milyen

gyerekkori élmények alapozhatták meg CSEREYné indítékait. ZATHURECZKY Emília Olaszteleken született, 1824. nov. 21-én.¹⁰ Az erdővidéki Olasztelek környéke gazdag régészeti lelőhelyekben, és a helybeliek fogékonyak voltak az ilyesfajta értékekre. DANIEL Gábor 1869. évi ásatását (Székelyföld első régészeti ásatása) SZABÓ Károly méltatta RÓMER Flórisnak – arról a szomszéd falubeli földbirtokos DANIEL Gáborról van szó, aki CSEREYné fő politikai támogatója lesz Udvarhely megye főispánjaként a múzeum jobbiztosításáért folyó küzdelem idején, neki köszönhetően tartották fenn Emíliának, majd a család egy képviselőjének mindenkori belsőzlási jogát a múzeum ügyeibe.

A község határában levő, máig kikutatatlan római táborhely (vagy település?) maradványainak feltárását CSEREYné öccse, ZATHURECZKY Károly szorgalmazza az Erdélyi Múzeum-Egyletnél.¹¹ Ugyanő az 1860-as évek közepén komoly éremgyűjteményt állít össze, melyet majd a kolozsvári múzeumi egyesületnek adományoz – a gyűjtést szakmailag is értékes levelezés kíséri. 1876-ban és 1879-ben¹² tanácsadója Emíliának múzeumi eljárásokban, az alapítólevél pontjait illetően, melyik városba kerüljön stb. Jelzi az új irányzatot (PULSZKY stb., vidéki múzeumok alapítására), majd kivárást tanácsol 1879-ben egyletalapítási kísérlet helyett.

Ami CSEREYné családtagjait illeti: nem csak Károly testvére társ a múzeumalapításban. A fiúk neve benne van az alapító okmányban, Gyula cselekvő részese az 1879-es „háborúnak” (a sepsiszentgyörgyi átadásnál is ő képviseli anyját), de a gyűjtésnek is, Ákos pedig később pl. az erdélyi testamentumok forrásközlésének elindításában játszik szerepet. A ZATHURECZKY-rokonság mindvégig támogatja, unokahúga, KELEMEN Lajosné ZATHURECZKY Berta, mielőtt nénije végakaratára szerint átadná az utolsó levéltári anyagokat is a múzeumnak, felhasználja őket történeti regényeiben, amelyek egy-egy fejezete így művelődéstörténeti értéket nyer a szakma szerint.

A másik, a negyvennyolcas indíttatás is családi vonzatú: CSEREYné egy másik öccse, ZATHURECZKY István honvéd huszárszázados Kufsteinben szerzett betegségében halt meg. Ez a

nemzedék valóban 1848–49-é, emlékezzünk csak, RÓMER RÓMAI néven vonul be önkéntesnek, és járja meg aztán a börtönt, BEM PULSZKY Ferenc színházi látcsövével indul Erdély felszabadítására. CSEREYné PETŐFivel egyidős, a szabadságharc idején pénzt, ékszeret ad a honvédség felszerelésére, zászlószalagot hímez, tépést készít. A bukás után azok között van, akik szabadságharcosokat látnak el ruházattal, menekülésüket segítendő. Ez Háromszéken, a szabadságharc volt erdélyi bázisában ráadásul kiemelt kockázatot jelentett. 1875-ben már közeli barátnök DAMJANICH özvegyével, múzeuma első nagy közéleti próbája a gyűjtés a kolozsvári honvéd-menházra, de a marosvásárhelyi BEM-szobor felállításában is jelentős a szerepe.

CSEREYné művelt nő, már otthon sok történeti művet olvasott, emlékszik vissza a sepsiszentgyörgyi múzeumőr DOMJÁN István, érdekelte a történelem. Méltatói kiemelik, hogy „kora ifjúságától kezdve szívesen foglalkozott könyveivel és emellett régiségek, érmek, kőkorszaki, bronzkori stb. leletek összegyűjtésével, amelyek évek során tetemes számra szaporodtak fel”.¹³ A latin nyelv sem volt számára idegen,¹⁴ ami mindjárt más fénybe helyezi hozzáállását is a levéltári forrásanyag bementéséhez, feldolgozásához – személyesen kereste fel a poros, eldugott padlásokat régiségek után kutatva, szorgalmazta, többször sikerrel, a szakemberek kezére adott, általa gyűjtött okiratok közzétételét. VASADY halála után ő is levelezik testvérmúzeumokkal (Zilah, Déva stb.) csere ügyében, adományoz is a temesváriaknak, zilahiaknak, dévaiaknak, Marosvásárhelyre a székely iparmúzeumot alapozandó stb. 1887-ben a sepsiszentgyörgyi székely iparkiállításra 100 db. párnavéggel, lepedőszéllal, egyéb „hímzéssel” jelentkezik, komolyan megelve a szervező BINDER Lajost. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsvári táj- és néprajzi múzeumának ugyancsak ő adja székelyföldi anyaga törzsét,¹⁵ a korszak legnagyobb erdélyi gyűjtőjének tekintik.

A múzeumalapítás egy további, személyes háttere ismét családi – tragédia.¹⁶ Emília mindkét említett öccsét eltemeti, de az igazi sorscsapás férje, a CSEREYek irányából éri. A tehet-

séges családnak ez az ága terhelt, a jóraivaló, de gyengébb fizikumú, betegesebb CSEREY Jánosnak mindhárom testvére fiatalon halt meg, a két fiú huszonöt évesen lett öngyilkos. CSEREY Jánost nem is merték taníttatni. Két gyermeküket két, illetve tizenegy évesen elvesztik, a legidősebb fiú, Balázs 1869-ben a fővárosba utazik doktorálni, és öngyilkos lesz. Három év múlva a legkisebb fiú, Mihály hal meg, hét évesen, agyhártyagyulladásban. Újabb három évre rá, 1875-ben egy tüdőgyulladás nyomán elveszíti férjét. CSEREYné sem meri taníttatni küldeni a megmaradt fiúkat, az ebben az évben 18, illetve 19 évét töltő Ákost és Gyulát, inkább házitanító-nevelőt fogad melléjük. Így kerül Imecsfalvára VASADY NAGY Gyula. Az özvegy a munkában, a közéleti tevékenységben¹⁷ keres vigaszt, de a tragikus végzet élete végéig nyomon követi a nagyasszonyt: fia, Gyula huszonöt évesen öngyilkos lesz, 1887-ben Ákosnak három gyermekét követeli áldozatul a járvány, 1905 szeptemberében a Gyula fia, a CSEREY Jánosné felnevelte Mihály is öngyilkos lesz huszonöt évesen. A hátgerincével beteg Ákost egy hónappal ezután veszíti el. Az utolsó megpróbáltatásokat Emília sem éli sokkal túl, „a székely Nióbe”, ahogy unokahúga nevezte, november 5-én hal meg. Az Ázsia-kutató SZENT-KATOLNAI BÁLINT Gábor írja halálakor: „A Székely Nemzeti Múzeumot nemcsak alapította, hanem átadása után is a legbuzgóbb gyarapítója volt gyűjtés és vásárlás által. Ahol csak valamely régi könyv, vagy iratgyűjteményről, lomtárról értesült, azonnal odasietett, és nem irtózva a sokszor százados porlepte könyvek és iratsomagok piszkától, a legnagyobb türelemmel nézte át azokat egyenkint, hogy csak a valami beccsel bírótak az enyészettől megmentse. Az idő által megfakult régi iratok olvasása, amelyben igazán bámulatos gyakorlottságra tett szert, annyira megviselte a szemeit, hogy ezentúl még a rendes nyomtatás olvasásától is tartózkodnia kell. Hogy ki fog ezután annyi fontos iratot megmenteni az enyészetből, azt nem tudom.”

VASADY NAGY Gyula (1845–1881)

Nagyvasadi VASADY NAGY Gyula 1845-ben született, aug. 26-án, Gyulafehérváron. 1848-ban édesapját Kolozsvárra helyezték főorvosnak, az események honvéd áldozata lett. VASADY Szebenben végzett el négy elemi osztályt, majd Kolozsváron két gimnáziumot, Marosvásárhelyen két kereskedelmi, végül Bécsben három kereskedelmi osztályt.¹⁸ A kereskedelmi pályán szándékozott elhelyezkedni, könyvtáros Carl OSTERLAMM pesti könyvkereskedésében (1864. dec. – 1865. jan.), majd STEIN János kolozsvári könyvkereskedésében és kölcsönkönyvtárában pénztáros és könyvtáros (1865. febr.–1866. febr.).

Édesanyja, KERÉKES Anna, aki FINÁLY Henrikhez ment másodszer férjhez (a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egylet titkára, majd egyetemi tanár), 1868-ban meghal „búskórságban”, ezzel fia rokoni támasz nélkül marad, illetve FINÁLY mégiscsak „Édes Fiam!” megszólítással ír neki levelet még 1875 nyarán. 1866. júniustól 1869. augusztusig Győrben, a magyar múzeumügy nagy alakja, RÓMER Flóris városában dolgozik, Rudolf HENNICKE könyvkereskedésében. A közéleti tevékenységtől korántsem idegenkedő ifjú Győrben a tűzoltóság létrejöttében vállal szerepet, a napi sajtóban is jelen van. Bécsbe megy, báró DERRA alkalmazza nevelőnek, továbbra is ír, itt „Voltaire”, PAZAR Gyula, Zérus stb. nevek alatt, több magyar napilap állandó levelezője lesz. A báró egyik fia meghal, a báró maga, aki barátjának tekinti, ezután Triesztbe költözik (levelezni fognak, antikvárius, szakmai kérdésekben is). VASADY 1871. januártól áprilisiig segédkönyvvivő a Providencia bécsi pénzügyintézetnél, de az megszűnik. 1871. szeptemberben beiratkozik a Karlsruhe-i ipartanodába (Polytechnische Schule), tényleges ottani tanulmányai nem valószínűek. Életrajzi adatai nem egyértelműek, kolozsvári publikációja arra enged következtetni, hogy ide tér vissza, és talán ekkor, nyáron dolgozik Csucsán is rövid ideig a Keleti Vasút pénztárosaként.¹⁹ Jelentős szerepet játszik a kolozsvári tűzoltóság létrejöttében, a vasutasokra támaszkodik. Megírja *A tűzoltás kézikönyvét*, amelyet HECKENASTnál szeretne kiadni, de

nem tudnak megegyezni, a munka kéziratban marad, emlékezik JANCSÓ Benedek. Gyergyószentmiklósi nevelősködése BOCSÁNCZY Kristóf fiai mellett ott kapott ajánlólevele szerint 1872. júniusig tart.

1873. januártól áprilisig az Első Magyar Általános Biztosító Társulat hivatalnok, áprilistól szeptemberig a kolozsvári Victoria alkalmazottja, majd Brassóba megy, és a SPITZER-BURCHES-féle magán kereskedelmi középiskolában tanít magyar nyelvet és társalgást (a *Századok*ban megjelent nekrológja szerint valamikor a pesti egyetemen is hallgatott bölcseletet, tanárjelöltként alkalmazták, de ezt államiságja engedélyezésére benyújtott 1874. szeptemberi kérése nem erősíti meg). Több magyar napilapba ír cikket, és ebben az időben állítja össze Werthanes JAKUDZSIAN örmény mechtarista szerzetessel az első magyar **Gyakorlati örmény nyelvtant**, amely 1876-ban fog megjelenni. A kolozsvári-brassói időszakban iskola- és nevelésügyi cikkeket is közöl (*Kolozsvári Közlöny*, 1871; *Magyar Polgár*, 1872; *Nemere*, 1873–74), Bécsbe a szerzetesekkel levelezik, Kolozsvárra FINÁLY Henrikkal, mostohaapjával, tagja lesz a HERRMANN Antal alapította brassói magyar Polgári Körnek, régészettel is foglalkozik.

JANCSÓ Benedek és SZENTIVÁNYI Ignác szerint²⁰ 1875-ben mint jó nevű magyar nyelv és irodalom tanárt hívja meg CSEREYné két fia házitanító-nevelőjének. VASADY, aki már Brassóban előadásokat tartott szép gyűjteményei alapján reál- és kereskedelmi iskolai tanítványainak, szakértőként és szenvedélyes régiséggyűjtőként örömmel szemléli a család régiségeit. Hozzácsatolja, CSEREYnének eladva, a maga gyűjteményét, és kis múzeumot állít össze, amelyet előbb csak a család tagjai és közelebbi ismerősei tekinthetnek meg.

1875 magyarországi múzeumai

A Magyar Nemzeti Múzeum az Országos SZÉCHÉNYI Könyvtárból nőtt ki. Utóbbi szakaszerű katalógusát 1799-cel kezdik összeállítani; az alapítás hivatalos pillanatában, 1802 végén a gyűjtemény könyvtári jellegű anyagon kívül csak

2600 és egynéhány érmet tartalmaz. 1803-ban kerül Pestre, dec. 10-én adják használatba. A Múzeum felállítását az országgyűlés 1807-ben határozza el, de a külön érem- és régiségtár, ill. a SZÉCHÉNYI Ferencné által 1808-ban alapozott természetiék tára csak 1809-ben különül el, 1810-ben nyílik meg. Hányattatások után (Temesvárat, Nagyváradot is megjárja; használatafeldolgozása többször szünetel), 1836–47-ben született épületében rendeződik elhelyezése, és az újraszervezésre a Kiegyezést követően kerülhet sor. Nemzeti Múzeummá igazából RÓMER 1869-től 1894-ig tartó vezetése alatt válik. 1836-tól van képtára (ez 1846-ban nyílik meg, 1876-ban szervezik át, 1896-ban olvad az alakuló Szépművészeti Múzeumba); 1871-től néprajzi osztálya (ideiglenesen kiállítva, 2500 feletti tárggyal, katalógussal; hosszú pangást, gyűjteményeinek megcsonkítását követően, az 1896-os néprajzi falu bementett anyagával alapozódik Néprajzi Múzeummá); 1874-ben lépcsőházában nyílik meg az iparművészeti múzeumnak szánt gyűjtemény (1873-ban kezdenek vásárolni, gyűjteményeket átcsoportosítani évégett; első kalauzát megszerkesztik, de személyzete, szervezete nincs még; 1876-tól lesznek ideiglenes alapszabályai, és 1877-ban költözik ki, 1881-ben válik el a Nemzeti Múzeumtól).²¹

A legrégebb magyarországi-erdélyi vidéki múzeumok az 1817-ben megnyílt Báró BRUCKENTHAL-múzeum, az 1849-es alapítású Erdélyi Természettudományi Egyesület múzeuma (mindkettő Nagyszebenben, utóbbi 1851–73-ban az evang. gimnáziumban, majd előbbi épületében), a pozsonyi orvos- és természettudományi egyesület múzeuma (1856; kiadvánnyal 1856–66-ban) – mindhárom német –, az 1858–60-as kezdetekre visszatekintő győri, RÓMER Flórisé – ez ugyan iskolai gyűjtemény marad, de 1859 májusától rendeltileg gyűjtőhely –, valamint 1860-tól (külön régiségtárral tkp. 1862-től) az egy évvel idősebb Erdélyi Múzeum-Egylet létrehozta kolozsvári. Őket követi a Kiegyezés biztosította új feltételek között a vidéki magyar múzeumok első nagy generációja. A dolgozatunk tárgya imecsfalvi kezdet nem elszigetelt eset, a testvérkezdeményezéseket leg-

inkább még az *Archaeologiai Értesítő* korai évfolyamaiban követhetjük nyomon. Néhány kiemelkedő esemény is segít a tájékozódásban: az 1873-as bécsi nemzetközi kiállítás kapcsán kerülnek felsorolásra az akkori jelentős régészeti gyűjtemények,²² RÓMER pedig az 1876-os budapesti, VIII. nemzetközi régészeti kongresszusra a vidéki erőket is megmozgatva szervez nagy kiállítást, és az erről készült katalógus ugyancsak számbavétel.²³ Eltekintve az önálló intézménynek nem tekinthető, illetve a tudományos célokat maguk elé nem tűző magán-, iskolai és egyházi gyűjteményektől, 1875-tel bezárólag jön létre Sopron (1867), Pozsony, Gyula és Nagykálló (1868) múzeuma, valamint a múzeumot tervező vagy meg is valósító szombathelyi, kassai, nagyvárad, temesvári egyesületek (1871–72).

Ahány helyszín, annyi történet. Sopron múzeumügye előbb a Soproni történeti és művészeti egyesület kezdeményezéséhez kapcsolódik, amely 1867 decemberében alakul meg és alapít múzeumot, 1869-ben több teremnyi a kiállítása, könyvtára. 1881-ben azonban feloszlik, a tárgyak kétharmadát a kiállításra átengedők visszakerik. A többi felajánlják városi múzeum céljára, és 1891-ig a városi levéltáros kezelésében találhatóak. Időközben, 1885-ben, a sopronmegyei régészeti társulat alakuló ülésén PAUR István, a SZÉCHENYIek utolsó levéltárosa megalapítja a vármegyei múzeumot. Halála után, 1893–96-ban a két gyűjteményt egyesítik, 1897–98-ban egy helyre is költöznek, 1901 az új megnyitás éve.²⁴

A Pozsonyi Városi Múzeumot 1868. júliusban hozza létre a pozsonyi város-szépítő egyesület, 1871-ben megyei egyesület is alakul; 1874-ben a pozsonyi régészeti egyesület ad hírt magáról, 1875-ben a Pozsony-megyei Egyesület évkönyvet tervez; 1879-ben nyílik meg két teremben a vármegyei régészeti egyetemi múzeum.

Gyulán 1868 szeptemberében ajánlja fel a városnak múzeumi gyűjteményét MOGYORÓSSY János (1869-ben veszik át hivatalosan), zárt üveges szekrényekben áll a r. kat. elemi iskola emeleti tornácából elfalazott helyiségben 1873-ig, ekkor ugyanő minisztériumi engedéllyel a leendő Békés vármegyei régészeti és művelődéstörté-

nelmi társulatnak ajánlja fel, amely 1874-ben meg is alakul, múzeuma is megnyílik, és 1875–1893-ban kiadványt jelentet meg.²⁵

Nagykállón is 1867–68-ban születik a Szabolcs-megyei Régészeti Egyesület és múzeuma. 1872-ben azonban utóbbi a megyeházán „a közönség számára csaknem teljesen hozzáférhetetlen”, ezért a reáltanodába költöztetik, hogy bár heti egy nap délelőttönként nyitva tarthasson. Az egyesület feloszlik, a múzeum anyagának értéke- sebb része 1876-ban felkerül Budapestre, a nemzetközi régészeti kongresszusra, és majd egyenesen az új megyeközpont Nyíregyházára viszik vissza, raktárba. Csak 1892-ben hozzák oda utána a maradék anyagot, egészülnek ki Jósa András gyűjteményével vármegyei múzeumá.²⁶

Szombathelyen 1871. októberi kezdeményezés nyomán 1872 első napján alakul meg a Vas-megyei Régészeti Egyesület, (régészeti) múzeuma július végétől nyilvános, tudományos munkáját *Jelentései* bizonyítják (1873–85).²⁷ Kassán ugyancsak 1871 végén indul a múzeumot célzó mozgalom, de csak 1872 októberében alakul meg a Felső-Magyarországi Múzeum Egyesület, decemberben már gyűjti a múzeumi anyagot. 1874-től jelentet meg *Évkönyveket*, 1876. júniusban nyitják meg a Felsőmagyarországi Múzeumot.²⁸

1871-ben Székesfehérváron gyűjtés folyik megalakítandó megyei régiségtár részére. 1872-ben kimondják a Fehér-megyei múzeum felállítását, 1875-ben várják, hogy megnyílik a régiségtára, de 1873-ban még történelmi s régészeti egyesület alakulásánál tartanak, 1879-ben ez sikeres kiállítást szervez. Másrészt a nyolcvanas évek végére hozzáférhetetlen a gyűjtemény.

Nagyváradon ugyan már 1871-ben elhatározták, de csak 1872. márciusra várják a nagyvárad (Bihar-megyei Történelmi és Régészeti) Egyesület megalakulását, áprilisra tervezik múzeum felállítását. 1872 végén kiállítást szerveznek, de utána elköltöztetik a megyeháza két terméből (csak RÓMER viteti majd megfelelő helyre 1885-ben). Van havi folyóirata 1875. április óta, de 1886-ban nyílik csak meg társulati múzeuma.

A temesvári Dél-magyarországi Történelmi és Régészeti Társulat 1872-ben alakul; 1875-től olyan *Közlönyt* rendszeresít, amely

országos szinten is figyelemmel kíséri a múzeumügyet. A gyűjtemények a csanádi püspök palotájában találhatóak 1876-ig, amikor a vármegegye biztosít számukra helyiséget, majd épületet; kiállítás csak 1877-től van. Ekkortól gondol természetrajzi múzeum létesítésére az 1874-ben alakuló, 1875–76-ban évkönyvet kihozó délmagyarországi természettudományi társulat is. 1882-ben délmagyarországi múzeum-egyesület létesül, 1885-ben egyesül a tíz éves társulattal, 1891-ben nyílik meg az új múzeumpalota.

Ha Sopron és a szabolcsiak esetében intézményi folytonosságról nem beszélhetünk, Pozsony múzeumi gyűjteménye pedig 1900-ra sem éri el a 6000 tárgyat, Gyulával HAMPEL példázza a nyolcvanas években a fejlődésében megtorpanó, ellehetetlenülő vidéki múzeumok ügyét. Székesfehérváron már az egyleti múzeumalapítás elakad; Nagyváradon, Temesváron csak később létesül nyilvános múzeum. Még Szombathelyen is közel három évtizedes, súlyos válság követi LIPP Vilmos távozását a múzeum éléről. Talán Kassa a szerencsés kivétel. A kezdetek korántsem felhőtlenek. A Háromszéken megvalósultak a testvér-kezdeményezések tükrében kifejezetten sikertörténetnek tekinthetők.²⁹

1875–76, Imecsfalva, a két történet

A székelyföldi múzeum gondolata, jelzi idézett munkájában FERENCZI István, NAGY-KEDEI FEKETE Sámuel ny. kir. udvari tanácsosnál felmerült már.³⁰ A CSEREYNÉ és VASADY NAGY Gyula imecsfalvi találkozásával kezdődő tényleges megvalósulás tulajdonképpen két történet: nevezük az egyiket kanonikusnak, ez az intézményi ismérvek mentén teszi követhetővé az eseményeket; a másik a történeté valójában össze sem mindig illeszthető, olykor nevetésre ingerlő esetek olyan csoportja, amely érthetővé is teszi az előbbit, mert a térség intézménytörténetének rejtett, de azóta is sokban változatlan erővonalai mentén feslik fel pillanataiban a kánon lényegéből adódó visszavetítés. A kanonikus történet kronologikusan felépíthető, megpróbáljuk minél részletesebben bemutatni, hogy lehetővé tegyük az elemzést; a másik, a karneváli „történet” felbukkanási pont-

jait-szakaszait nem emeljük ki eseménysorából, de jelezzük.

VASADY 1875. jún. 8-án érkezik meg Imecsfalvára, hozza magával saját természetrajzi és éremgyűjteményét. CSEREYNÉ ezt megvásárolja, és a házitanító a két CSEREY-fió gyönyörködtetésére kiállítja. Miután a helybeli és vidéki nép előtt is felébresztik vele az érdeklődést, olyanmire, hogy a ház vendégei támaszt kezdenek ígérni gyarapítására, és napról napra látogatótabbakká válnak, CSEREYNÉ is hozzájárul családi anyagával. Majdnem 160 db. csak a 17–18. századi okirata; az imecsfalvi kerti lakba (fillegória) feltehetően a fa-, bécsi porcelán és vas-tárgyak, néhány ékszer, az eredetileg a fiúk tanulószobájában kiállított mintegy 180 tárgy kerül.

Jún. 25-re többen csakugyan gyarapítják a gyűjteményt, ezért állítják fel a már említett katalógus-lajstromkönyvet, hogy az adakozók sajátkezüleg beírassák nevüket, adományaikat. Aug. 15-ig 59 látogató 108 tárgyat ad. Már négy nappal korábban megjelenik az első sajtótudósítás a lajstromozott gyűjteményről és a kiállításról,³¹ VASADY mesterember hiányában sajátkezüleg farag és gyalul állványokat, hogy ne csak asztalokon, kaszteneken legyen kirakva az anyag, mint addig.

Itt jelentkezik először a karneváli történet: a petőfalvi múmia ügye. A „natronizált”³² hullát sírgödör ásásakor, 1868-ban találták kiszáradtan az Imecsfalvával szomszédos Petőfalva temploma mellett, ruhamaradványokkal és egy később a múzeum birtokába került, ágain csillagalakban végződő vörösréz kereszttel. VASADY tudomást szerezve róla, meggyőzi CSEREYNÉT, és aug. 20-án éjjel hatósági engedéllyel és a helyi egyházmegye tudtával kiássák. A bizarr körülmények ellenére tény, hogy ez a múzeum első ásatása, a múmiát több, pár éve eltemetett halott kitakarását követően sikerül megtalálni. Imecsfalvára viszik, ahol üveges koporsóban már másnap, 21-én kiállítják. Tonzúra, szakáll, csuha, a szentély melletti temetkezés alapján VASADY barátot feltételez, a MEYER'S Conversations Lexikon Mönchs címszava alapján pedig 1475-ben vörös barátok laktak volna az ugyancsak szomszédos Haralyon.

A sietség feltehetően nem véletlen: a közeli Előpatakon javában készülnek a kir. magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésének fogadására, és a múzeumalapító házi-tanítónak kitűnő érzéke van a propagandához. A jeles vendégek tanulmánykirándulásának Málnás–Tusnád–Szt. Anna-tó–Kézdivásárhely–Kovácszna–Zajzon–Brassó az útvonala. Kézdivásárhelyi nagygyűlésükön értesülhetnek az imecsfalvi érdekességről, és programjukba illesztik Imecsfalvát; a hírt DAMJANICHné hozza, akivel a tudós kirándulók már a tónál találkoztak. Délután 2 és este 7 óra között jönnek, megvendégelik őket, 331-en írják be nevüket aznap a látogatási könyvbe, köztük a magyar tudománytörténet olyan alakjai, mint JEDLIK Ányos, a dinamó feltalálója. Meglepi őket a gyűjtemény gazdagsága, szakszerűen rendezett volta, Pestre, Debrecenbe, Szegedre, Aradra, Nagyváradra kérik. Az őskori tárgyak és a múmia kelti a legnagyobb érdeklődést – a múmiát megvásárolnák. NENDTVICH Károly, a kor vezető őslénytanosa valószínűnek találja a VASADY feltételezte 3-400 éves korát. A gyűjteményt a vándorgyűlés résztvevői nevezik először múzeumnak.³³

Az elismerés új lendületet ad az alapítónak, a CSEREYek rokonsága is bekapcsolódik a munkába. De maradunk még a múmia-ügynél. A „hullát” az Erdélyi Múzeum-Egyletnek szánták, ahogy ekkor még az egész gyűjteményt. FINÁLYt ZATHURECZKY Károly és VASADY is értesítette, levelek mennek és jönnek, FINÁLY figyelmezteti arra is CSEREYnét szept. 25-én, hogy anatómiai preparátumként küldje. A petőfalviak nesztét veszik a készületeknek, és kiderül, hogy a múmia különleges értéket képvisel számukra. Megtalálásakor a nép tömegesen csókolta, imádkoztak mellette, mivel a plébános kihirdette, hogy szent. Sürgősen 25 forintot kérnek az iskolájuknak, és főleg öt veder pálinkát, tor címén a népnek, mert hátha szegényt nem is temették el hajdan tisztességesen. Nem mulasztják el arra célozni sem, hogy bizonyos KUPECZKY 100 Ft-ot ajánlott nekik a hullára, ám ők hazafiságból CSEREYnének adományozzák. Az iskolászéki jegyző aláírta levelet szeptember 30-án küldik át. Okt. 1-jén FORRÓ alispán hatósági

engedélyt és kísérőlevelet ad a szállításhoz, de előbb Petőfalváról jönnek át behajtani a pénzt, szabályos nyugtát adnak 3-án 20 Ft-ról. A múmia 1875. okt. 3-án indulhat útnak, Hidvégen át Kolozsvárra. 1879. szept. 15-én még nem tudják, hogy megérkezett-e, a Múzeum-Egylet hírlapi, adományozási kimutatásában sem jelenik meg.³⁴ A példátlan eljárást Imecsfalván arra magyarázzák, hogy az adományt kicsibe se vették.³⁵

Mint említettük, a múzeumi anyagot „Háromszéki CSEREY-gyűjtemény” néven, külön terembe elhelyezve, a Múzeum-Egyletnek szánták, 1876 tavaszán kívánták volna egyszerre átadni, biztosítandó a gyűjtemény sorsát. CSEREYné, aki maga is Kolozsvárra számított költözni, most, érthetően, halálosan megsértődik. Megváltoztatja szándékát: legyen tehát 1876. jan. 1-jétől márc. 31-ig CSEREY Múzeum a gyűjtemény, majd ápr. 1-jén osztassék szét a korábban folyamodó Arad, Nagyszeben, Székelyudvarhely, Brassó gyűjteményeibe, gyűjtőinek. Mielőtt ez bekövetkezne, VASADY cikket ír **Alakítsunk egy múzeumot Háromszéken is** cím alatt,³⁶ és újra sűrűsödni kezdenek az adományok. A kerti lakot ekkor növi ki a gyűjtemény, és SZENTIVÁNYI Gyula is a cikkekre feljön ki Imecsfalvára. Egy tragikus eseménynek és egy okos, legjobbkor jövő felkérésnek köszönhetően szerencsés fordulat áll be: SZENTIVÁNYI, Háromszék székely szék utolsó főkirálybírája, rövidesen már az új Háromszék vármegye első főispánja, ápr. 27-én 28 db. CSEREYnétől kapott tárgyat nyugtáz, felküldte az árvízkárosultak segélyezésére a fővárosban szervezett műipar és történelmi kiállításra. Párhuzamosan arra kéri az alapítónót, „ha régiséggyűjteményét az ország közkincsévé tenni elhatározta volna”, azt Háromszéknek adományozva tegye, a vidéki múzeumok új eszméjének jegyében.³⁷

CSEREYné döntéseiben nyilván nem csak a sértettséget kell keresnünk. RÓMER Flóris vidéki múzeumokat szorgalmazó eszméje valóban javában terjedt ekkor, nem csak utólag magyarázták ezzel a múzeumalapítás indítékát, hiszen a főszereplők további levelezésében is ott találjuk (1). 1876. januárban az alapítónó már SZABÓ Károlytól vásárol régi könyvet, az erdélyi

lyi múzeum könyvtári duplumaiból. KOZMA Ferenc tér ki arra, hogy petőfalvi, berecki, kovásznai, zágoni régiségtelepek, magánszemélyek rejtőgetett értékei révén gyarapodik a gyűjtemény. VASADY másfelől a sajtóban népszerűsíti az ügyet, sürgeti támogatását, május 20-án az árvízkárosultak javára kiállított anyagról jelenik meg hír.³⁸ Máj. 26-án a kézdivásárhelyi városvezetők, NAGY Gábor és MOLNÁR Józsiás ajánlatot tesznek egy „Kézdivásárhelyi CSEREY-Múzeum” megvalósítására, jún. 24-én pedig megjelenik **A háromszéki múzeum érdekében**,³⁹ VASADY múzeumi programjának első megfogalmazása, mit is ért múzeum alatt, nyilvános köszönet azoknak, akik eddig támogatták őket, további támogatás kérése az ügy érdekében (2). Még aznap érdeklődnek a sepsiszentgyörgyiek (HORVÁTH László főjegyző), de a kézdivásárhelyi ajánlat hallatán visszavonulnak, nem mennek el Imecsfalvára. Júl. 4-én azonban városi tanácsgyűlésen tisztázódik, Kézdivásárhely indítványának nem volt fedezete, a múzeumnak szánt „ezeresi lak” a Háromszéki Tanalapé (ki gondolná, hogy hatvan év múlva a román állam követeli meg, hogy a Székely Nemzeti Múzeum kezelésébe és igazgatásába vegye). Ideiglenesen csak a két börtönhelyiséget ajánlhatják fel.

A karneváli történet újra előtérbe készül nyomulni, a jelzés sokatmondó, de egyelőre júl. 1-jén azt tudjuk meg, hogy ZONDA Mihály adományozza polyáni „ásatásának” (újabbkori) anyagát a Háromszéki-Múzeum részére, közte a majd HAMPEL által is leközölt bronz gyertyatartót.⁴⁰ Júliusban NENDTVICH Károly 10-i leveléből tanulhat csontkonzerválási módszereket VASADY, majd MILETZ János temesvári egyesületi titkár kér a múzeumról ismertetést, le is hozza (3).⁴¹ Augusztus első három napján 56 db. 16–17. századi okmányt írnak le VASADY segítségével, fele anyag fog Temesváron forrásközlésként megjelenni. Az okiratok „VASADY úr által tapintatteljes gondossággal rendezve, számokkal és feliratokkal, külön-külön borítékokban, ellátva, könnyen áttekinthetők, s a legnevezetesebbek és speciális érdekekkel bírók különösen is kiemelve vannak”.⁴² CSEREYné, közli végül az újság aug. 19-én, Gyula és Ákos fiával régiségyűjteményt

állítanak fel, sőt 1000 Ft-os alapítványt tesznek javára.⁴³ A múzeum intézményesülésében döntő pillanathoz értünk.

Két alapítólevél között

Szept. 1-jén PAP Lajos képviselő és PÉTERFFY József helyszínel, mit tehetnének, hogy a budapesti központú Székely Mívelődési és Közgazdasági Egylet közbenjárhasson a Múzeum érdekében a közoktatási minisztériumban. Az Egylet 30-án SZENTIVÁNYI Gyulát és KÜNLE Józsefet is megbízza, tájékozódjanak a múzeum-alapról, de ez utóbbi tájékozódás nem Imecsfalván történik. Az eredmény ennek megfelelően el is marad, nincs pénz, érkezik a viszszaajelés. (NB., írja VASADY, CSEREYné nem pénzt kért, hanem elhelyezést – a dolgok tisztázásra szorulnak.) Megmozdulnak a régi barátok, a *Nemere* a német LINDEMANN Fülöp iskolaigazgató 1876. szept. 18-i levelét teszi közzé.⁴⁴ Eppingenben, Heidelberg és Stuttgart között félúton VASADY ifjúkori barátja a tanítványai rajzait 10 Ptenning-es belépővel kiállítva, a „Háromszéki CSEREY-múzeum” javára 19 márkát gyűjt. A kívánatos értékekért, melyeknek helyzetét rendezni külföldön gyűjtenek, itthon egyelőre inkább a vetélkedés folyik. A hírlap szerkesztői megjegyzése a cikkhez: csakis Sepsiszentgyörgyre kerülhet a múzeum, mégpedig egy nagy pénzalapokkal rendelkező s nagy jövőjű tanintézetrel kell egybekapcsolni sorsát, és a Székely MIKÓ-Tanoda egyik legszebb szobáját erre a célra fel is ajánlották. Okt. 7-én újabb hír, majd címdoldals közlemény: **Hol legyen a háromszéki múzeum székhelye?**⁴⁵

Közben gyűl az anyag. VASADY az ország tudományt, oktatást művelő intézeteihez fordul levélben, járuljanak hozzá az új múzeum gyarapításához. Kötéstáblákból 16–17. századi nyomtatványok töredékeit áztatja ki, SZABÓ Károlynak küldi fel az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtárába, meghatározás végett. A budapesti régészeti kongresszusra RÓMER felhívására 29 tárgyat küldenek, VASADY maga vinné el, de ez anyagilag túlságosan megterhelné őket, így RÓMERT kérik, képviselné Háromszéket is. A múzeumőr visszaemlékezése szerint 11-et le is

fényképeztek, és áruba bocsátották (1 kőkalapács, 3 celt, 1 kancsó, 1 óra, 1 ezüst öv, római hamv-urnák és Szentkatolnán lelt aranygyűrűk).⁴⁶

CSEREYné okt. 10-én tudja meg a júl. 4-i kézdivásárhelyi tanácsulési eredményt. SZENTIVÁNYIhoz fordul, és összefoglalja a feltételeket, mit talál szükségesnek a történeti súlypontú „Háromszéki CSEREY-múzeum” létrehozásához: 1. három összenyíló, biztonságos szoba (vasajtóval, ablaktáblákkal); 2. állványok és szekrények VASADY rajzai alapján; 3. e „háromszéki múzeum” felügyelője, vezetője VASADY legyen, „eszméjének létrehozója”, mostani rendezője, múzeumőri lakással és évi 300 Ft javadalmazással, illetve annak évi javításával; 4. legyen a neve „Háromszéki CSEREY Múzeum”, választmánya pedig az összes törvényhatóságból választva; 5. CSEREYné, illetve fiai, Gyula és Ákos 1000 Ft-t ajánlanak fel a Múzeumnak. Mivel Kézdivásárhely nem tudta teljesíteni a feltételeket, kéri a főispánt, mondassa le őket igényükről Sepsiszentgyörgy javára, ahonnan időközben helyiség és támogatás is felajánlatott.⁴⁷ Párhuzamosan a Székely (Mívelődési és Közgazdasági) Egyletnek is felküldi Pestre a kért 34 ívnyi katalógust okt. 20-án (két hét múlva talán erre fel kapnak ZSIVORA György képviselőtől már másodszor 20 Ft adományt). 1877. április végéig le szeretné az ügyet zárni. Válaszként SZENTIVÁNYI is a MIKÓt javasolja megoldásként. Sepsiszentgyörgyön, írja okt. 31-én, virágzásnak indult ref. középiskola van, illetve más népiskolák, CSEREYné döntse el, melyik iskolával kötné össze múzeuma sorsát. Önállóan a múzeum felállítása egyelőre igen költséges volna. Nov. 5-én KÜNLE József képviselő kér újabb leltárt a Székely Egyletnek, VASADY ezúttal 3522 tételest küld, de az eredmény most is semmi, azt leszámítva, hogy BUZOGÁNY Áron titkár megköszöni. (1877 tavaszán VASADY végül visszakéri a katalógust, amitől az Egylet megsértődik.)

A politikusokra mind egyértelműbb, hogy nem lehet számítani, de az imecsfalviak komolyan veszik vállalásukat. Nov. 1-jén érkeznek vissza első nemzetközi kiállításuk tárgyai, PULSZKY és RÓMER köszönőlevele kísére-

tében. A katalógusban nem jelennek meg ugyan, és később is elkeverik dokumentációjukat, de NAGY Géza később azonosítja pl. a HAMPEL által más kiállítónak tulajdonított polyáni gyertyatartót. Nov. 6-án VASADY rákérdez MILETZre: nem vállalná-e el a sepsiszentgyörgyi múzeumőrséget? A temesvári segítőtársnak azonban biztos tanári állása van odahaza, másrészt, írja, ez a tisztség egyedül VASADYt illeti meg. Nov. 7-én EBERGÉNYI Sománé küld Verespatakról CSEREYnének 2 láda ásványt, közte termésarany-nyomokat. Az, hogy a gyűjteményekért egy bajor jezsuita 6000 Koronát ígért időközben (júl. 13-án) Regensburgból, a CSEREY Múzeum név megőrzése mellett, talán csak VASADY üzleti fogása. De a múzeumőr hamarosan valóban újra látványosat húz: KOSSUTHhoz fordul, küldene nekik emléktárgyat.

December 31-én Collegno-ból megjön az egy héttel korábban, Karácsony előestéjén postázott adománylevelével az 1848–1849-es magyar katonai érdemrend csillagkeresztjéről: KOSSUTH az egyedüli példányt küldi, amit valaha is feltűztek belőle, BEM kitűntetését, amelyet Nagyszében bevételéért, valójában Erdély felszabadításáért kapott.⁴⁸ A karneváli történet ezúttal is előtérbe kerül: 1877 januárjában a ceglédiek Collegno-i látogatása kapcsán a *Hon* levelezője siet jelezni, hogy az erdélyi múzeum becses adományt kapott. Minden lap átveszi a hírt (*Pesti Napló, Magyar Polgár, Kelet, Ébredés, Marosvidék* stb.). A kolozsvári egyesület rendkívüli közgyűlést hív össze, és két képviselőt készül Budapestre küldeni, átvenni az ereklyét. VASADY sürgősen tisztázza az ügyet, az *Egyetértés, Fővárosi Lapok, Figyelő, Kelet népe, Magyar Néplap* helyre is igazítja, nemkülönben a *Nemere* és a *Hermannstädter Zeitung*. Az érdemrendet ORBÁN Balázs szándékozza levinni Imecsfalvára.⁴⁹ VASADY még Budapesten lefényképezteti, majd több helyen kiállítja.⁵⁰ A belépti díjakból és képeslap-árusításból befolyó összeget honvéd-menház javára fordítják. A kolozsvári ambíciók utolsó lecsengése jún. 9., amikor VASADY SZABÓ Károlyt felkeresve és DAMJANICH-ereklyéjüket ezüstbe foglaltatva (azt is ORBÁN közvetítésével, az érdemrend

átvételekor kapták), a kincses városban is kiállítja az érdemrendet. A befolyó összeg 1 Ft 90 fillér, miután a nyomtatási-hirdetési költséget leszámítják... A helyi *Egyetértés* nem hozza le a hirdetést, és a kiállítás idején az a hírsztelész járja a városban, hogy az érdemrend csak másolat, hamisítvány stb. (A honvéd-menházat mellesleg, melynek gyűjtöttek vele, mint ismeretes, éppen Kolozsváron kívánták létrehozni.)

Az érdemrend diadalmenetben érkezett haza, és febr. 24-én Sepsiszentgyörgy felolvasására kéri fel VASADYt, mutatná be a városnak.⁵¹ Febr. 27-re meghívják CSEREYnét is. A honvédmenház javára meghirdetett estélyre végül 1877. márc. 4-én kerül sor, a későbbi Kaszinóban, a mai Színház első emeletén, itt olvassa fel VASADY a múzeumalapítás programszövegét (4).⁵² Hat nappal később, 1877. márc. 10-én CSEREYné aláírja azt az alapítólevelet, amelyben már Székely Nemzeti Múzeumról beszél – KOSSUTH, aki jól emlékszik, mit köszönhetett a szabadságharc a délkeleti határvidéknek, az egész székelységnek küldte adományát.⁵³ Többen kiemelik, hogy CSEREYné ezzel hozta összhangba elhatározását: legyen az egész Székelységé tehát a múzeum, bár háromszéki elhelyezéssel. Még márciusban köszönőlevél megy KOSSUTHnak; az alapítólevelet pedig jún. 26-án Háromszék megye közönségének közgyűlése elé terjesztik. A mellékelt kivonatból is kitűnik: a családi régiségtár az adományokkal több ezer tételes gyűjteménnyé nőtt másfél év alatt, a Magyar Nemzeti Múzeum és XANTUS János is felajánlott anyagot. CSEREYné ki is hangsúlyozza: a KOSSUTH-ajándék nyomán olyan nagy az érdeklődés, hogy már nem dönthet Háromszék megye többségének beleegyezése nélkül az elhelyezés helyéről. A gyűjtemény jelenleg hat helyiséget foglal el, írja, tehát: 1. 6-7 szobát kér, az ajtókat, ablakokat vastáblákkal, tűzvédelem végett. 2. A berendezéshez faállványokat és szekrényeket, az üveges- és lakatosmunkát VASADY rajzai alapján. 3. Az intézet Székely Nemzeti Múzeum címet viseljen, azonban csakis Háromszéken legyen elhelyezve, mint (Aranyosszéket és főleg Marosszéket leszámítva, lévén, hogy már ott a TELEKI Könyvtár) az összes

székelység közönségének köztárgya; választmánytagjai (ha azt ők is akarják) ezen megyékből választassanak, és azok által ellenőriztessenek. 4. VASADY maradjon felügyelője, igazgatója, legalább mai fizetésével. 5. Az előbbi feltételekkel CSEREYné és fiai 1000 Ft alapítványt tesznek.

Az 1876. áprilisi–októberi alapítási szándék 1877. márciusra letisztult. VASADY már a következő, gyakorlati lépéseket tervezi, ötletnek PULSZKYt is megnyerte: 100 000 db. sorsjegyet kellene kibocsátani, 460 Ft készpénz-nyereménnyel, 10 000 Ft összértékben, ez biztosítaná az anyagiakat. CSEREYné sem várja ölbetett kézzel a választ arra, hogy homá kerüljön a Múzeum: áprilisban DONÁTH József a református egyházmegye főkurátoraként kérésére járja ki a külön épület ingyen átengedését a minisztériumtól. Ápr. 21-én már a székely nemzeti múzeum számára, március havában beérkezett tárgyak kimutatását teszik közzé, és a továbbiakban ez havi rovattá rendszeresül. Ilyen körülmények között érkezik Imecsfalvára a jún. 28-i külön köszönőlevél a „Székelyföldi Múzeumért”, FORRÓ Ferenc alispáné.⁵⁴ Maga POTSA József háromszék megyei főispán hozza, aki a jún. 30-i megyei közgyűlés nyomán, júl. 1-jén most átadja CSEREYnének a közgyűlési határozat jegyzőkönyvi kivonatát is (4479. sz.): 1. Elfogadják a műkincseket egy Háromszék megyében létesítendő múzeum alapítására. 2. Neve „CSEREI Székely Múzeum” legyen. 3. Elhelyezésére a bizottság: POTSA főispán (elnök), SZÉKELY Gergely, id. DONÁTH József, CSÁSZÁR Bálint, NAGY Gábor, HORVÁTH László.

1877–79, szavak és tettek

Mivel a papírforma és főleg a megye szerint minden rendben, ideje is, hogy a dolgok elakadjanak. A szépséghiba mindenekelőtt abban áll, hogy a jún. 30-i határozatban egy szó sincs a CSEREYné feltételeiről. Az elakadás oka már KOZMA Ferenc szerint nyilvánvaló: a megye a helyiséget és az állandó múzeumórt akarta megspórolni egy iskolai elhelyezéssel, annak tanárával. Ez elfogadhatatlan volt, CSEREYné nem is ment bele ebben a formában, és jól tette,

hogy nem ment bele, folytatja KOZMA, mert úgy a múzeum iskolai gyűjteménnyé szűkült volna, és megszűnt volna a gyarapodásához szükséges közérdeklődés. Másrészt egy múzeumőrnek nem a tárgyak lopás elleni biztosítása a dolga, látogatók beengedésekor. Tudományos felhasználás és közművelődés okán egyaránt szakszerű régészeti ismeretekkel kell rendelkeznie. Áldozatok árán is szakembert kell biztosítani, mert csak az tud megszervezni, meghatározni, csereviszonyba lépni, gyűjteni, a gyűjteményekre irányuló figyelmet fenntartani. Ez nem megyei hivatal, amibe begyakorlódik az oda behelyezett.⁵⁵ 1877. szept. 8-án a múzeumi anyag összesen 5735 db. (ebből 3071 könyv, kézirat, nyomtatvány); 1875. jún. 20. és 1877. szept. 8. között a nevét bejegyző látogatói száma 1005. A baj az, hogy most már csakugyan kívánatos volna a mielőbbi végleges elhelyezés, mert az anyag – különösen a kerti lakban elhelyezett rész – több szempontból is veszélyeztetett. (A négy szobában és a kerti lakban elhelyezett tárgyakat egyszer tűz, kétszer árvíz veszélyeztette addig, fogja írni 1878 őszén VASADY.)

1877. szept. 20-án CSEREYNÉ PULSZKY-hoz fordul: a múzeum leltára már 5732 tétel, 5 helyiséget foglal el. VASADY folytonosan gyarapítja ásatásaival, levelezésével.⁵⁶ Közbenjárást kér, mert a megye nem tett semmit. Szept. 29-én LÁZÁR Ádám cikke jelenik meg a *Magyar Polgárban*: ha Háromszék nem cselekszik, menjen a gyűjtemény Székelyudvarhelyre. Egyértelmű figyelmeztetés a hatóságoknak: az ügy közösségi ügy, a nyilvánosságot nem fogják tudni megkerülni, az ígéretek illene komolyan venni. Az alapítók egyelőre maguk próbálják biztosítani az anyagi fedezetet, dec. 24-től estélyek szervezésébe kezdenek a Múzeum javára: Csíkszeredában LÁZÁR Dénes alispán segít, Baróton ZATHURECZKY Berta. Csíkban 1878. jan. 3–5-én a sajtó is ír a rendezvényről. Erre jan. 11-én POTSA is siet bejelenteni, hogy Sepsiszentgyörgy is rendez estélyt. Jan. 16-án felkéri a megszervezésére MÁTEFI Györgyöt, de ő az Oltár-egylet javára rendezné meg. Március 2-án Csíksomlyón és Baróton sikeres az estély, 5-én mégis sikerül a sepsiszentgyörgyi bál, 660 forint

és aranyak az együttes bevétel (VASADY összesen mintegy 800 Ft-ról számol be később, farsangig, ez az alapítványi összegnek csaknem a megduplázódását jelenti).⁵⁷

Érdembeni előlépés azonban nem történik a megyeszékhelyen. 1878. máj. 17-én CSEREYNÉ levélben keresi meg POTSA-t, miért alszik az ügy. Máj. 28-án a főispán szerint három napja, hogy felső engedélyt kértek VASADY fizetésére, még nincs válasz, továbbá a bútorok tervrajza kellene. Szeretné a feltételeket teljesíteni, de ha sürgős, átveszi így is a gyűjteményt. Ettől a segítőkészségtől persze az imecsfalviak nem hatódnak meg. Szept. 13-án FORRÓ Ferenc alispán értesíti őket: TREFORT csak ideiglenesen fogadta el az 1877. dec. 5-i megyei közgyűlés megszavazta 500 forint fizetést (tehát mégis történt valami időközben, ha csigalassúsággal is), rendezzék a megyei Tanalapból. (Valóban így állt a júl. 26-i leiratban, de az is, hogy TREFORT magyarázatot kér a Tanalap előirányzott és megvalósított költségvetése közti tetemes különbségről.) CSEREYNÉ válasza rövid, a feltétel nem alku tárgya: VASADY állása végleges kell, hogy legyen. Szept. 27-án POTSA megköti magát: átadás előtt nem lehet költségvetés, tehát VASADY-nak se fizetés. Nehezményezi továbbá a sajtó-visszhangot.

Az imecsfalviak egyelőre megpróbálnak a megye ügyintézéséhez igazodni. Szept. 30-án VASADY visszakéri FORRÓ-tól a berendezés tervrajzait, hogy POTSA-hoz fordulhasson (!). FORRÓ: POTSA nincs, nélküle nem küldheti vissza (!). Okt. 8-án CSEREYNÉ POTSA-nak: FORRÓ-nak is megírta: az átadáshoz a berendezést kell előbb biztosítani. Okt. 9-én VASADY újra FORRÓ-nak ír: a tervek bizony kellene, mert Kézdivásárhelyen olcsóbb megcsináltatni a berendezést, s míg az nincs, a beköltözés tárgytalan. Okt. 15–17-én bemegy Sepsiszentgyörgyre, de hiába, nem találkozhat se POTSA-val, se FORRÓ-val. Okt. 27-én FORRÓ még mindig arra kíváncsi mindenekelőtt, hány szekér szükséges a beszállításhoz? VASADY helyszíneljen a MIKÓ-ban, a tervrajzokat vigye, illetve hogyan biztosítják a CSEREYek alapítványi 1000 Ft-jukat? Mellékeli a szept. 25-i közgyűlés jegyzőkönyvét:

VASADY ideiglenes alkalmazott, POTSA előterjesztette ugyan CSEREYNének a múzeumórt érintő aggodalmát is, és kérte, terjesszék fel újra véglegesítése kérését TREFORTnak, de a közgyűlés nem tette. Okt. 30-án újabb rossz hír, ahová még pályáztak, megpróbálva a költségeket fedezni, a MTA 10 000 Ft-os alapíványa nem támogathatja őket. Nov. 1-jén VASADY POTSA-nak jelzi: a tervekre újra kért árajánlatot, de már előnytelenebbek, mint korábban lettek volna; kéri a MIKÓban rendezni a kiszemelt helyet (ablaktalan, lakók vannak benne, kukoricakartárnak használják másik felét) (6).

A nov. 5-i főispáni válaszban kibúvik a szög a zsákból: POTSA azt nehezményezi, hogy VASADY SzNM 195-tel iktat (hogy világosabb legyen, a levelezés zöme akkortájt a MTA-val folyik). Székely Nemzeti Múzeum csak lesz! Ilyen cím alatt majd csak a felügyelő bizottság fog levelezni! Felháborodik, hogy még mindig nem történt meg a beköltözés. A berendezéshez előbb át kell adni a gyűjteményt, addig nem disponálhat költségeit illetően! Felelősségre vonja VASADYt, mint már megyei hivatalnokot, miért nem teljesíti az alispán rendelkezéseit. „A Székely MIKÓ-Tanoda által ajánlott helyiség azonnal üres, míhelyt Ön által jelentve lesz, hogy melyik napon fog a szállítmány megérkezni.” (7) CSEREYNé erre asztalost fogad 1879. januárban. Számla jön, majd az üvegekre is. Ápr. 18-án POTSA azt üzeni, megvannak az ablakok; ápr. 26-án FORRÓ jelzi, hogy be van rendezve, utasította a szolgabíróat a beszállítást illetően. Máj. 10-én CSEREYNéék kifizetik az üveget (feketeerdői üveg, majdnem 40 Ft), és melleleg természetrajzi anyagot vásárolnak.

Mert nekik közben ott a múzeumi munka is. Nézzük, mivel foglalkoznak még 1877 nyara és 1879 tavasza között, túl az említetteken (rendszeres gyarapodási jelentések a sajtóban, gyűjtés estélyekkel a múzeum berendezésére). Ahogy korábban 1876. ápr. 20-án is, 1877. júl. 3-án, 18-án, okt. 9-én C. GOOS segesvári levele segíti VASADYt szakmai kérdésekben. Július–augusztusban csigagyűjteményt küldenek nekik és a DAMJANICH-ereklye hitelesítését; PÉTER Ferenc faragványának adománylevele érkezik a

Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesülettől (az iparművész képzését az Egyesület támogatta). Nov. 3-án a kolozsvári kiállítás ügyében jön levél, CSEREYNé távollétében néztek ki okt. 24-én tárgyakat. Nov. 24-én el is küldik a kiállítandó anyagot (1878. febr. 12-én a műipar- és ipartörténeti tárlat diplomája nyugtázza a részvételt). Dec. 6.: SZABÓ Károly kéri tanulmányozásra a kódexeket (4 vagy 5 kódexről van szó); dec. 20-án a temesváriaknak küldenek ajándécsomagot (régii könyv, okmány, pénz; 1878. febr. 10-én köszöni meg ORMÓS Zsigmond).

Az új évben CSEREYNé nevében hirdetés jelenik meg a *Nemerében*: hírlapkollektcióikat szeretnék kiegészíteni.⁵⁸ CSIA Elek Cófalváról már jan. 19-én beküld tíz számot. Jan. 28.: ezúttal az Akadémia kéri a kódexeket (febr. 4-én ugyancsak SZÁSZ Károly jelentkezik értük levélben); febr. 18-án küldik el FRAKNÓInak lemásolni, három hónapra. (A *Corpus Poetarum*-ot szerkesztő SZILÁDY Áronnak adják át, febr. 28-án jelzik vissza, hogy megkapták; szept. 4-én VASADYék rákérdeznak a munka állására, és szakkiadványokat kérnek; szept. 30-án FRAKNÓI közvetít SZILÁDYnak: haladékra volna szükségük a kódexek feldolgozását befejezni; Imecsfalva nov. 27-én válaszol, hogy a kódexek természetesen maradhatnak.) Jún. 15-én Zsombolyáról stb. érkeznek adományok. 1878. jún. 18-i felkérésre még abban a hónapban küld vissza CSIKI Lajos 12 fényképet, csak a többi nyolcat tudta eladni a BEM-érdemrend felvételeiből, 50 krajcáronként. Nem fogadja el a 25%-ot az árusításért. SZABÓ Károlynak küldenek oklevelet, könyvtöredékeket meghatározásra; még év végéig visszaérnek (PÁZMÁNY, PÓSAHÁZI, az 1618-as **Keresztúri Kalendárium**, Siderius **Cathechismusa** 1624-ből).⁵⁹ Dec. 6–28-án VASADY 28 könyvtártól kér duplumot CSEREYNé beleegyezésével. Megjön a MTA-tól is az első nagy nyolc (régészeti) szakkönyv.

1879. jan. 2-án FRAKNÓI mutatja be egy álomfejtőjüket a *Magyar Könyvszemlében*; jan. 18-án újabb kódex megy fel a MTA-nak; jan. 27-én PULSZKY ad ajánlólevelet kutatáshoz, az erdélyi régi könyvtárakba: VASADY SZABÓ-

nak dolgozna anyagukon (jan. 28-án továbbítja FRAKNÓI, kíséreléssel). Jan. 28-án Csornára, Kassára küldenek 17. századi duplumokat (tavasszal aztán megint Csornára, Nagyenyedre). Febr. 8-án SZILÁDY számol be Halasról VASADYnak a kódexek feldolgozásáról: kéri az engedélyt többek között elnevezésükre (APOR-, CSEREYné-, VASADY-kódex) (8). Febr. 27. előtt kevéssel CSEREYné cserekupát csináltat a hodgyvai ónkannáért. Ápr. 7-én a közös tanárkar debreceni gyűlésének jegyzőkönyvét küldik meg nekik Imecsfalvára: SZABÓ Károly közbenjárt VASADYék érdekében is, és most Pápát, Patakot ajánlják duplumok cseréjére. Márciusban fejlődés levélpapírt rendelnek Marosvásárhelyről, és iskolák évkönyveit kéri 135 helyről. Júniusig 54 helyről kapnak választ, most alapozódik a múzeum gazdag értesítő-gyűjteménye.

1879, háború

Ami ezután következik, ki-ki döntse el, hogy a kanonikus történetben vagyunk-e még, vagy ez maga az elszabadult, VASADYnak haláltáncba torkolló karnevál. Ápr. 24-én a *Nemere* kérdez rá: miért késik az átadás, ha a MIKÓban rendben van a felajánlott helyiség? Ápr. 30-án ezzel szemben VASADY még Pesten kénytelen segítséget kérni PULSZKYtól és PAP Lajos országgyűlési képviselőtől, az ügyet a holtpontról elmozdítandó. Máj. 1-jén a székelyföldi képviselők gyűlése PULSZKY elnöklete alatt arra kéri a jelenlevő TREFORT közoktatási minisztert, lépjen közbe. Bécsi–pesti útvjáról VASADY azzal a megbízással érkezik haza, hogy eszközölje ki a költöztetést. Párhuzamosan ezzel a sajtóban fellángol a polémia, két esztendőnél hosszabb ideig fog tartani. Máj. 11-én SÁNDOR Kálmán sürgeti a megyét, intézkedniük kellene.⁶⁰ A *Nemere* és a *Háromszék* válaszol,⁶¹ védik a hanyagságot, mondja a múzeumőr, másra próbálnak hátrítani. FORRÓ máj. 21-i levele szerint csak VASADY távolléte volt az ok, VASADY választát viszont nem közlik le. Pedig CSEREYné igazolja: VASADY valóban beteg volt, de attól még csomagolt, és a költözés elkezdése – máj. 14-én csakugyan elindulnak a szekerek Imecsfalva és Sepsiszentgyörgy között, első nap mind-

járt kettő – bizony a képviselőknek és nem a megyének köszönhető. Máj. 23-án HAJÓSék ismét lépnek a miniszternél a Székely Egységgel. 24-én VASADY újabb három szekeret indít. Máj. 24–25-én a *Háromszék* és a *Nemere* ezt máris érvként használja: igenis megkezdődött a beköltözés, a könyvtár 2/3-a és a pénzek egy része bejött. VASADY megjegyzése: csak hogy ehhez a megye egy krajcárt sem adott, a helyzetet az jellemzi, amit máj. 28-án az asztalos üzent: hátrahagyta a léceket, gittet, fejezze be a múzeumőr! 29-én ennek ellenére újabb három szekérnyi becsomagolt anyagot költöztet Sepsiszentgyörgyre. Máj. 31-én a *Háromszék* érvelése már csak annyira szorítkozik, miszerint SÁNDOR hazudozik. Jún. 1-jén másfelől a *Közvélemény* meleg hangú írása következik, jún. 5-én VASADY is megvédi SÁNDORT a *Háromszék*ben. Itt azonban elveszti a fejét, a cikk túlságosan is hetykére sikerül, különösen az aláírása, miszerint közelebből már a bécsi múzeum egyik osztályának rendező öre, társulatok tagja, bel- és külföldi lapok tudósítója stb., amiért aztán SÁNDOR meg is rója.

Jún. 8-án a *Nemere*ben a Székely Egység háromszéki választmánya válaszol a pesti központi választmánynak: megpróbálják jelentéktelenné beállítani az ügyet, a gyűjteménynek leltára sincs, írják.⁶² VASADY megjegyzése: már hogyne volna, hát lehet-e katalógus nélkül egy múzeum? Még aznap két szekér szállít le újabb csomagokat, jún. 16-án még egy szekér anyag fogja követni őket a MIKÓ-Tanodába.

Mintha mi sem történt volna, jún. 12-én, éjjel 11-kor Imecsfalvára érkezik FORRÓ alispán ultimátuma. Dátuma ugyan nincs, de követeli a múzeum 48 órán belüli behozását (11-én a *Háromszék* is folytatta a pszichológást). CSEREYné válasza (9): okmányokat pl. hogy vigyen, míg nincs hová tenni (amit lehet, amúgy szállítják, folyamatosan), addig csak becsomagolják Imecsfalván. Ki gondolja másrészt ott a tárgyakat, hiszen azóta sem fizette senki VASADYt, pedig miniszteri rendelet volt rá; „jusson a megyei levéltár szomorú sorsára?” Jún. 13-án a *Közvélemény* ismerteti a háromszéki Székely Egység választát, de csak *audietur altera pars*. Jún. 17-én VASADY tisztázó cikkét a *Három-*

szek megint nem hozza le. Jún. 17-én ugyanő FORRÓnak ír, máj. 17. óta folyamatosan a be-költözésen dolgozik, fizetést kér: most is ő állja, a zsebéből, az apróbb kiadásokat.

Jún. 18-án CSEREYné kiborul. Levele részletesen beszámol a pesti Székely Egyletnek (10): 11 szekér ment be eddig, vegye a székely nemzet át a múzeum vezetését, ne terheljék vele Háromszék elöljáróit, akiket – ha a finom gúny vágni tudna – amúgyis annyira leköt a rengeteg politikai teendő. Még aznap kipakol a miniszternek (11): hol a VASADY fizetése? „E múzeum tárgyait [a Székely Nemzetnek] kebeléből megválasztandó egyénei által óhajtom vezetetni, felügyeltetni és virágoztatni.” Háromszék elöljárósága úgyszólván állami ügyekkel elfoglalt. Vegye át a Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület, PULSZKY és a képviselők. Az eredmény gyors, a főispánra ráírnak fentről, rögtön tegye meg az elmulasztott lépéseket. Jún. 20-án és 21-én FORRÓ keresi fel VASADYt, röstelli már, felmentené magát a múzeumügy intézése alól. Formai huzavona következik. VASADY időközben maradék bizalmát is elveszítette, nem hisz a szép szónak sem. A Székely Nemzeti Múzeum kinevezett öröknek tekinti magát, tehát nem háromszéki hivatalnoknak, hanem csak (Háromszék felajánlása értelmében) Háromszék segítette alkalmazottnak. FORRÓék ezzel szemben (a sajtóbeli állásfoglalások egyértelműek) a múzeumot megyei tulajdonú gyűjteménynek akarják tekinteni, amiben ők parancsolnak, és a szemerjai pap szerint a fizetés is csapda (VASADY ennek felvételével elfogadná megyei alkalmazott voltát, és kiszolgáltatná magát). Furcsa játszma kezdődik.

Jún. 21-én FORRÓ hivatalos irata: júl. 1-jétől fizetné az iskolai alapból VASADYt, esetleg júniusról is tárgyalhatnak. Jún. 23.: folytatódik a sajtó nyomása, a *Közvéleményben* SZENTMIKLÓSI (SÁNDOR?) Kálmán újra hanyagsággal vádolja a megyét. 27-én a *Marosvidékben* szólal meg: a megye a feltételeknek még papíron sem tett eleget, hazudozik. (Júl. 8-án a *Háromszék* próbál válaszolni, de nincsenek érvei, mellébeszél, viszont 19-én megfenyegeti VASADYt.) Az alapító múzeumőr közben teszi a

tőle telhetőt: jún. 26-án közvetlenül a MIKÓnak nyújtja be a kérvényt, ürítienek ki a múzeumnak szánt emeleten a szerepét vesztett „csengettyűházat”, és vágatnának még egy ablakot. Július elején KOCH Antal jár ott családjával, rengeteg anyagot ígér, unikumnak nevezi a Mastodon arvernensis-leletet, lerajzolja a csontokat. Júl. 6-án bemegy a 12. szekér; júl. 10-én BECSEK Dániel 75 nyomtatványt küld megmaradt fölőspéldányaiból, ha csak hézagpótlónak is; júl. 12-én br. KEMÉNY Gábor kereskedelmi miniszter bejelentetlen látogatása következik, de a miniszter tetszését fejezi ki. Júl. 20-án még egy szekér érkezik, az ékszerekkel. Júl. 24-én GÖNCZY Pál miniszteri tanácsos látogatja meg a múzeumot, és meglepetésének, tetszésének ad hangot.

Júl. 24-én a *Nemere* a megyegyűlés kapcsán nyilatkozik.⁶³ Tkp. az volt a baj, magyarázza, hogy időbe telt a helyiséget megkapni, az asztalosmunkát a m. kir. építészeti hivatallal elfogadtatni, és csak máj. 18-ra lettek kész a fal, az ajtók, a festés. Udvarhelyszék másrészt csak 1878. okt. 27-én válaszolt, fizetést adni nem volt Háromszéknek felhatalmazása. A megyegyűlés határozata: háborgás a pesti vélemények ellen, betiltják VASADY fizetését (azt ti., amelyet nem fizettek), az átvételkor gondoskodnak majd (más) múzeumőrörről. VASADY megjegyzése: félrebeszélés az egész; CSEREYné levélben reagál (12). Aug. 6-án a MIKÓ megadja az ablakot, csengettyűházat; 9-én bemegy a 14. szekér, aranytárgyakkal, képekkel. Aug. 12-én a *Marosvidék* SÁNDOR Kálmán újabb cikkét hozza: bár máj. 17. óta Sepsiszentgyörgyön az anyag, még mindig CSEREYné fizet mindent, létre kell hozni egy múzeumegyletet!

Aug. 17-én a *Nemere* csak piszkolódással válaszol. A megye azonban most már el van szánva arra, hogy lezárja az ügyet, és feltehetően a főispán is lépéseket tesz Budapesten. TRE-FORT aug. 18-i miniszteri leirata szerint a múzeum a könyvtárak és gyűjtemények orsz. főfelügyelősége alá tartozik ugyan (PULSZKY), de a közvetlen felügyelet, gondozás, szaporítás végett az szükséges, hogy a részleteket illetően helyi intézkedések történjenek. A múzeumőr fizetése szabályszerűen csak az átvétel után lehetséges,

ha a „közönség” méltányolhatja is a korábbi munkát, korábbi időponttól való fizetéssel. Aug. 20-án FORRÓ erre hivatkozik. Aszerint, ahogy aug. 31-én a *Nemere* értelmezi a miniszteri leiratot, VASADYnak nem lehetnek illúziói. Közben, aug. 24-én a református tanárok vándorgyűlését fogadja Sepsiszentgyörgy. A Múzeum jún. 1. óta a berendezkedés miatt most fogad először nagyobb számú látogatót. Aug. 29-én CSIA Albert orbai szolgabíró jelentkezik, FORRÓ utasította végleges átadás eszközöltetésére, szept. 1-jén le is jut a megyeközpontba még egy láda kép. Az alapítók tudják, hogy sürgősen cselekedniük kell.

Cselekednek is. Szept. 1–2-án Csíkszeredában a Székely Egyet évügyülésén SÁNDOR Kálmán, PULSZKY Ferenc, ORBÁN Balázs, UGRON Gábor, LÁZÁR Ádám, KERÉKES Sámuel feliratot követelnek a miniszterhez. A Székely Nemzeti Múzeumnak segély kell, illetve ki kell vonni a megyei kezelés alól. Jelen van VASADY és a CSEREY-fiúk is. Szept. 4-én a gyűlés részvevői Sepsiszentgyörgyre látogatnak; PULSZKY és SZABÓ Károly értékeli a szakzerű kiállítást.⁶⁴ Szept. 6-án a *Háromszék* vonatkozó írása ezúttal tisztességes cikk, de szept. 7-én a *Nemere* PULSZKYt azzal vádolja, hogy heve elragadta, és kompromittálta a főurakat (ti. hogy ki kell vonni a megyei gondozás alól a múzeumot). Szept. 6-án POTSA is ultimátumot intéz CSEREYnéhez, a botrányos ügyet márpedig lezárják. CSEREYné másnap válaszol: ragaszkodik a feltételekhez. Minden szék és ő maga is jelen kell, hogy legyen az átadásnál. Szept. 9-én VASADYval tanácskoznak, majd 10-én megismételi, ragaszkodik az 1877. márc. 10-i alapítólevélhez: a Múzeum az egész székelységé legyen. Tekintettel a körülményekre, a múzeum érdekében ám legyen egy ideiglenes átadás, ideiglenes bizottságnak, szept. 15-én (az időpontot tehát CSEREYné határozza meg), de legyen ott egy háromszékmegyei előljáró, egy sepsiszentgyörgyi városi előljáró, egy a református iskola részéről, egy a katolikus iskolától, egy kereskedő, egy iparos, 1-2 földbirtokos, valamint CSEREY-né képviselői. Legyen jegyzőkönyv.

Szept. 11-én POTSA elfogadja a feltételeket. CSEREYné erre fel még aznap rákérdez

PULSZKYra, átadják-e a gyűjteményt a megyének? Igen, táviratozza a főfelügyelő, és 15-én megismételi ezt.

Szept. 15-én így születhet meg három példányban az átadási jegyzőkönyv, a leltárból csak egy láda rézpenz hiányzik még. Az utolsó kiskapu: CSEREY Gyula Emília nevében kéri tudomásul venni: az átadás mindaddig ideiglenes, míg Marosszék is nincs képviseltetve az átvevő testületben.

Az 1879-es „alapítás”

A MIKÓ négy emeleti szobát és egy zárt helyiséget adott, az átadás szept. 15-én történik meg, a felügyeleti bizottságba a három fő- és alispán, illetve székely városok (Csíkszereda, Bereck, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely) polgármesterei vannak meghívva. CSEREYnét fia, Gyula képviseli, jelen van VASADY is. Átadnak 8779 tételt (a többi még nem szállítódott át), szűrőpróbával. Átveszik a „Székely nemzet” nevében, továbbra is VASADY gondjára bízva. Aláírók: POTSA főispán és FORRÓ Ferenc alispán; SOLYMOSSY Károly udvarhelyi, CSÁSZÁR Bálint sepsiszentgyörgyi, SZÓTS József kézdívársárhelyi polgármester. Az átadás ideiglenes, míg Marosszék is fel nem vétetik a tulajdonosok közé. A jegyzőkönyveket VASADY állítja össze és CSÁSZÁR Bálint (MIKSZÁTH János királya a *Két választás Magyarországon* emlékezetes oldalain). Még aznap du. 4-kor másik jegyzőkönyv készül (ezt CSÁSZÁR Bálint vezeti): az ideiglenes felügyeleti bizottság megbízza POTSA-t a részletes átvétellel, VASADY felesketésével. Intézzen felhívást a székely megyékhez a múzeum támogatására, és számoljon el majd eljárásáról a múzeum igazgató közgyűlésének.

Az első intézkedések: elveszik a katalógusokat VASADYtól, betiltják a további költekezést, levelezést, tárgyak elfogadását (ti. csak POTSA közvetítésével érkehetnek adományok). A helyzet fonákságán még az addig ellenséges helyi sajtó is mulatni kénytelen szept. 20–24-én: az anekdota a sarkantyúról valószínűleg SIMÓ Dénes MIKÓs tanár tollából származik, ami egyben azt bizonyítja, hogy VASADYnak az iskolán

belül is akadtak támogatói. „*Exempla docent, a talán minden további okoskodást feleslegessé tesz egy konkrét példára hivatkozás, mely éppen tegnap adta elő magát. Egy vidéki ember ugyanis igen érdekes sarkantyút vitt a múzeumórhöz az ANJOU-korból, ki azt, nem lévén joga a tárgyat elfogadni, a főispánhoz utasította. Emberünk azonban oda nyilatkozott, hogy „ő ily csekélységgel nem állíthat be a főispánhoz”. Hasztalan biztatta, kérte a múzeumór, hogy tegye meg e kis fáradságot, hajhatalan maradt, sőt, azon nyilatkozattal, hogy mintsem ilyen ceremóniának alávéssze magát, inkább kidobja az ablakon, – ki is hajította a szellőztetésre nyitott ablakon a Libóc felőli oldalon, hol a következő percben már nem volt föltalálható. Íme egy eset, melyből okulhatunk.*”⁶⁵ VASADY megjegyzése: máj. 17. és szept. 15. között CSEREYNÉ 162 Ft 96 krajcárt költött a múzeumra, a megye semmit... (Szerényen itt nem jegyzi meg, hogy ebből 89 Ft-ot ő maga előlegezett a zsebéből.)

POTSA végülis türtözteti magát, VASADY ugyancsak visszafogott. Szept. 19-én FORRÓ közli: havi fizetése lesz, az iskolai alpból. A hangulat azonban több mint feszült, és a múzeumőr tudja, hogy nem várhatja tétlenül a fejleményeket. A CSEREYekre változatlanul számíthat, szept. 27-én a Háromszékben CSEREY Gyula nyilatkozik, tudatja, hogy ideiglenes az átadás, célja éppen az, hogy ne gátolja a gyarapítást, végre fizetése legyen az örnek, további finanszírozása az intézménynek. Ezért kéri intézkedni azokat, akik Háromszék elismerését akarják megérni az utókor előtt. POTSA ürügyeire, miszerint a gyűjtemény rendezetlen, felcímkézetlen stb.: a tárgyakra négy éven át mindig cédula volt ragasztva. Egyben köszönetet mond VASADY-nak a család nevében. VASADY a Székely Nemzethez tervez és fogalmaz felhívást: alakítsanak együletet, vegyék ki a múzeumot az érte semmit nem tevők kezéből. Egy másik, hosszabb fogalmazványt, ugyanazon célút, szentkatolnai CSEH Sándor 1848–49-es honvéd alezredes ír alá. VASADY-nak hektográfja van, azon sokszorosítja az iratokat. Egyelőre azonban vár, teendőit próbálja ellátni. Okt. 2–5-én Sepsiszentgyörgy gazdasági kiállítás házigazdája, okt. 3–6-án 346-

an írják be nevüket, de 3500 körül látogatták meg a múzeumot, írja az őr, utána napi 2-3-10. Okt. 10-én okt. 4-i táncestély fele jövedelmét, 35 forintot küld át POTSA felmerülő apróbb költségekre (mégiscsak segítik végre valamivel az intézmény működését), VASADY ebből 13-án POLLÁK-nak fizet nyomdaköltséget (*Nemerehirdetés ezúttal is?*), 21-én SÉRA és NAGY iparos mestereknek. Okt. 22-én KOCH a kolozsvári m. kir. egyetem ásványtani intézetének igazgatójaként kéri a Mastodon arvernensis-fogat és a köpeci emlősállkapcsot, nov. 1-jén elküldik Kolozsvárra, 22-én megérkezik. Okt. 27-én a múzeumőr betegszabadságot kér (14 nap) és addigi munkadíját. 29-én POTSA feltétellel ugyan, de megadja, és ami a berendezkedés idején ki nem fizetett díját illeti, úgy gondolja, hogy ha a megyegyűléshez fordulva eltalálja a megfelelő hangot, sikerrel járhat. Nov. 3-án a megyegyűléstől kéri tehát a fizetését, segélyként, visszamenőleg, felsorolva minden addigi ígéretet. Nov. 5-én FORRÓ-nak jelenti, elment betegszabadságra, a kulcsok SIMÓ Dénesnél vannak, meghagyta, hogy csak „kiválóbb látogatót” engedjen be. Nov. 7–8-án mégis VASADY vesz Brassóban könyvet, fizeti a kéményseprőt. Nov. 10-én ORMÓS küld emlék bronzéremet Temesvárról; nov. 16-án köszönetnyilvánítás jön a Székely Egylettől: a csíkszeredai közgyűlés benyomásai nagyon jók voltak. Nov. 19-én a megyei közgyűlés összesen 100 Ft-ot szavaz meg visszamenőleg VASADY-nak, de leghamarabb márciusban felvehető (POTSA ellene volt, holott maga ajánlotta a közgyűléshez fordulást).

Közben kirobbant a várt konfliktus, és nem VASADY robbantotta ki. Nov. 1-jén az *Ellenőr* hozza, hogy a Székely Egyletnél két MIKÓS tanár feljelentést tett, rendetlen a múzeum, négyötöde összegyűjtött lomtár;⁶⁶ átvesszik ezt a *Fővárosi Lapok*, a *Hon* is. NB., írja az őr, épp ekkor jelennek meg a *Századok* dicsérő sorai. Nov. 6-án CSEREYNÉ ír PULSZKY-nak a sértett hiúságról (13). A gyűjteményre áldozott pénz a sajátja volt, nem a nemzeté. Most egyszerűen VASADY-t akarják eltávolítani, holott VASADY lelkiismeretesen kezelte, az adományokat feljegyezte, és persze, hogy a felajánlott lim-lomot

sem utasíthatod el, míg gyűjtesz. Tervük volt különben kézmű- és iparcikket is felvenni a múzeumi tárgyak mellé. PULSZKY nov. 24-én válaszol (14), egyben felhatalmazza az alapítókat levele közzétételére. VASADY le is hozatja (*Nemere, Pesti Napló, Ellenőr, Egyetértés, Hon, Kelet, Marosvidék...*). PULSZKY nyilvános állásfoglalása a szakma hivatalos állásfoglalásával ér fel, felülbírálni nem lehet. Dec. 6-án BECSEK Dániel küldi a CSEREY-féle nyomtatványokat a múzeumi tárgyakra. (VASADY dec. 8-i leveléből tudjuk, hogy főispánpukkasztás, a lényege ti. az, hogy nem a megye költségén történt, a múzeumőr ezzel is intézménye önállóságát bizonyítja: a megye nem tulajdonos, csak megbízott fenntartó.)

Ha VASADY az egyesület-alapítási felhívást nem teszi közzé, a másik oldal ugyancsak tudomásul látszik venni az erőviszonyokat. Az 1879. dec. 4-i múzeumi felügyelő bizottsági gyűlésen már valóban a székely megyék képvisellete ül össze: DANIEL Gábor udvarhelyi főispán (legidősebbként ő is elnököl, ezzel eleve csökkentve POTSA mozgásterét és erősítve a CSEREYnéét), LÁZÁR Dénes csíki alispán, POTSA József háromszéki főispán, CSÁSZÁR Bálint sepsiszentgyörgyi polgármester (a jegyzőkönyvet ő vezeti). Határoznak: szabályzatot kell kidolgozni (az udvarhelyiek, DANIEL, SOLYMOSSY és dr. TÖRÖK Albert udvarhelyi alispán), felhívást kell intézni (DANIEL, MIKÓ Mihály és POTSA főispánok) Csík és Udvarhely megyékhez évi költségvetési keret végett, ugyanazt a Székely Együlethez, a városokhoz, lakosaikhoz támogatásért. Dec. 10-én most már CSEREYné is elvárhatóan találja a szálakat: BÉLDI Gergely marostordamegyei főispánhoz fordul. Hogy székely nemzete tudományos művelődését némileg előmozdítsa, tett több múzeumi tárgyból egy múzeumi alapot, tájékoztatja, ma már „Székely nemzeti múzeum” a neve. Ezennel Marosszéket is tulajdonosává teszi. (Dec. 19-én BÉLDI köszönettel továbbítja a jegyzőkönyvet Marostordamegye közönségének, de a negyedik megye sohasem fogja betölteni a számára fenntartott igazgatósági, felügyeleti helyeket.) Ugyancsak dec. 10-én viszont az erdélyrészi ev. ref. közéleti tanárok gyűlése sepsiszent-

györgyi, dec. 5-i határozatát közvetítheti GÖRÖG István és SIMÓ Dénes: lényegében a szakmai társadalom köszönetét CSEREYnének. „Nagyságod nekünk a múltat mentette meg, – mi viszont az elévülhetetlen jövőnek tartjuk meg Nagyságodat.” A múzeum közösségi tulajdonba adása ezzel *de facto* lezárult. *De iure* 1881-ben fog lezárulni, de azt a két alapító közül csak CSEREYné éri meg.

1880–81, VASADY utolsó másfél esztendeje

1879. dec. 16-án VASADY egy hét szabadságot kér POTSA-tól Karácsonyra, megkapja. 1880. januárban a főispánok bizottsági határozatuk értelmében felhívást intéznek a székely nemzethez, és ez biztató, ha nem is több egyelőre kissé dagályos fontoskodásnál. A normalitásnak is megvan a maga önérvényesítő tehetetlensége: úgymint mindenki VASADY-hoz viszi az adományt. Jan. 13-án jelzi TREFORT, miszerint KEMÉNY Gábor kereskedelmi miniszter portómentességet adott levelezésükre a közhatalóságokkal és hasonló tudományos állami intézetekkel, ami jelentős könnyebbség, de főleg a múzeum intézményi művoltának országos szintű elismerése. A főispánnal való viszony még mindig feszült. Máj. 20-án POTSA a *Nemere*-ben nyilatkozik múzeum-ügyben; „sületlen irka-firka” a másnap érkező ref. státuszgyűlésnek szánva, nyugtázza röviden VASADY. Máj. 23-án 120 fölötti látogatója lesz az említett alkalomból, SZABÓ Károlyék dicséretét a lapok is lehozzák. Máj. 27-én KEMÉNY Gábor látogatja meg a múzeumot, értő figyelemmel követi VASADY tárlatvezetését, kétszer is megköszöni a kalauzólást. Jún. 11-én POTSA, aki maga hozta el a minisztert, újra megadja VASADY-nak a kért két hét szabadságot, de az őt csak júl. 10-től tudja igénybe venni. Júl. 23-án újra szabadságot kér, de augusztus első napjaiban sem sikerül kúrán maradnia, nem talál Tusnádon lakást. VASADY beteg, és aug. 27-én azt is kéri, költözhetne ki a múzeumi dolgozószobából, mert betegségének ottani szállása is oka (15). Aug. 30-án, TREFORT Ágost látogatása alkalmával is panaszkodik, TREFORT vigasztalja, az is rendbejön.

Szept. 15-én FRAKNÓI jelzi, írt SZILÁDY-nak a kéziratok ügyében. Okt. 8-án visszaküldik az *APOR-kódexet*, az 1686-os nagyszombati naptárat, SZÉKEL *Krónikáját*, február 1-jéig kéri hagyni a VASADY- és a CSEREYné-kódexet, a *Magyar Költők Tára* számára. VASADY okt. 20-án válaszol a MTA-nak: beteg volt, de még mintegy 30 db. 16. századi írott lapot áztatott ki azóta kötéstáblából, ezeket is küldi. Okt. 22.: a MIKÓ elviszi a kályhát, VASADY POTSÁTól kér másikat (27-én POTSA: kemencét rakatnak). Okt. vége: a *Nemere* naptára kér ismertetést a múzeumról (VASADY nov. 5-én elküldi dr. SZÁSZ Istvánnak, de az a kívánsága, ne a neve alatt jelenjen meg). Nov. 6.: A szeptember-októberi adományokat teszi közzé (*Kelet, Magyar Polgár, Ellenzék, Nemere, Marosvidék, Székely Közlöny*).

Nov. 16-án POTSA meglátogatja a beteget, még egyszer összekülönböznek: felelőségre vonja, miért engedte maradni a kódexeket. VASADY az utókorra figyelmezteti a főispánt: „Az Akadémiának ha valamit tehetünk, szerencsénknak tartjuk; különben (ha) bevártam volna, hogy az igazgatósági gyűlésen (ha az valaha létesül) levő határozatot, akkor az Akadémia várható volna a felelettel. Nem ilyen dolgokról, hanem egyéb szükségesebbekről kell gondoskodni, mert így a múzeum kárt fog szenvedni, – és ezen semmiféle vezetésnek nem nevezhető helyzetet az utókor átkozni fogja!” Kibékülnek, ez volt az utolsó konfliktusuk. POTSA még aznap költségvetési tervet kér 1881-re, dec. 1-jéig „egy kimutatást, melyben különböző címen felszerelve legyen a szükséglet, úgymint: ásatások, irodai költség, postadíjak, szolgatartás, bevásárlás, felszerelés specifikálva, pl. rovarok, lepkék, hullók eltartására, könyvkötésre.” VASADY 1880. november 30-án be is nyújtja a költségvetés-tervezetet (16).

Az *Adatokban* ezt követően már csak a Székely Nemzeti Múzeum Egylet *Alapszabályzat*-terve jelenik meg, benne a világos szándék pl. néprajzi részleg létrehozására is (17). VASADY betegsége, JANCSÓ Benedektől tudjuk, súlyosbodik, utolsó hónapjait ágyban fekvé tölti. Ekkor másolhatja be az *Adatok...* anyagát a 85 számo-

zott oldalt és több beragasztott mellékletet tartalmazó, kemény borítóba kötött, negyedréti alakú füzetbe – a múzeum történetének megírásához már jóval korábban hozzákezdett. 1881. febr. 25-én végrendelkezik. Márc. 30-án még megleleteti a sajtóban az 1881. január–februári gyarapodást. Húsvétkor április végére szabadságot kér, mert jobban érzi magát. Májusban még megválaszol leveleket. Hét hónapi súlyos betegség után, 36 évesen hal meg, jún. 6-án, hajnali 4 órakor, amikor már virrad, a múzeumbeli dolgozó- és lakószobájában, tehát a MIKÓ Kollégium mostani saroképületének a helyén, a CSEREYné-emléktáblával egyvonalban állt BÉLDI-ház, más néven Vörös-fogadó első emeletén. Tuberkulózisban szenvedett, szervezetét felőrölte a Múzeumért folytatott négyéves, szabályos háború.

Utolsó óráiban, vasárnap este kilenckor kezdődik a téren a kétszáz fákyát felvonultató, tarackdurrogatással kísért fákyásmenet JÓKAI Mór tiszteletére. Ötven lépésnyire a haldokló ágyától, a JÓKAIt elszállásoló BOGDÁN Flórián-féle ház előtt zajlik az ünnepség. VASADYt akkortájt ravatalozzák másnap, a MIKÓ-Tanoda legszebb termében, amikor a nagy író a szomszédos épületben, a Városházán – a mai színház – Sepsiszentgyörgy díszpolgárává választja. A múzeumalapító nagyszony búcsúszavai a múzeumi gyászjelentő margóján: „A Székely Múzeum gyászt öltött, mert ki önfeláldozó, első kezelő öre volt, ki életét annak létrehozására szentelte, nagyvasadi VASADY Gyula meghalt! Adja meg a sír neki azt a nyugalmat, mit az élet nem adott. Meghalt az élet delén, a tevékeny, a férfi, kinek a folyó percig a múzeum volt lelke...”

VASADY utolsó, már többször említett elképzelése egy Székely Múzeum-Egyesület létrehozása (erre JANCSÓ is többször visszatér majd), lényegében a Múzeum jogállásának rendezését célozta. Két nappal halála előtt alakul meg az első igazgató-választmány, a felügyelőbizottság kiküldöttje, POTSA József főispán elnöke alatt. Tagjai: HORVÁTH László háromszékmegyei főjegyző, ő lesz az első igazgató-választmányi elnök, a Székely Mívelődési és Közgazdasági Egyesület megbízottjaként (még ebben az évben eltávozik, mert Kis- és Nagy-

küküllő tanfelügyelőjének nevezik ki); RÉVAY Lajos ref. lelkész, aki 1882. febr. 4-től 1889. aug. 16-i haláláig az igazgatóság elnöke; MÁLIK József, a polgári leányiskola igazgatója (ő lesz a harmadik elnök); KOVÁCS Simon sepsiszentgyörgyi katolikus lelkész, ő 1888-ig marad itt; PÜNKÖSTI Lajos háromszékmegyei, egyben múzeumi pénztárnok; SIMÓ Dénes polgári fiúiskolai igazgató (1885. márc. 17-i haláláig); dr. SZÁSZ István polgári fiúiskolai tanár, majd igazgató (1888. máj. 31-i haláláig, egy ideig igazgatási jegyző); SZENTIVÁNYI Ignác CSEREYné képviselőjében (1885. szept. 26-i haláláig); valamint múzeumórré választása után (1881. nov. 14.) NAGY Géza, mint igazgatóválasztmányi jegyző.

Az intézménynek szerencséje van. Az alapító múzeumőr helyére még ősz elején kitűnő szakember kerül, és a háttérben ott maradnak a felelős, erős kezű támogatók. Az *Alapszabályok* decemberre véglegesülnek, szerencsésebb formában, mint azt a haldokló képzelte volt: az egyleti múzeumokat 1918 után a román állam egyszerűen majorálja (többségi román tagfelvétellel) – a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egy(esület) is csak azért ússza meg, mert ha tulajdonjogilag nem is, de a gyakorlatban akkorra már rég múzeumi gyűjteményei nélkül maradt. DANIEL Gábor azt is kiköti, hogy CSEREYnének, majd örökösének a családból valakinek vagy megbízottjuknak mindig beleszólási joga lesz a múzeum ügyeibe (az is lesz 70 esztendőig, az érvénytelen jogcímű, mert procedurálsan szabálytalan államosításig).

Összefoglalás

Ha korábban karneváli pillanatokról beszélhetünk egy kanonikus történetben, egy idő után és különösen 1879-től furcsa súlyponteltolódás és szerepcseré következik be. A karnevál történeté bomlik, míg a kanonizálható elemek időrendbe illeszkedő, de folytonosságot alig biztosító pillanatokra hullanak szét. (Felajánlás a megyének, felajánlás a székely nemzetnek, átadás, felügyelő bizottság összehívása, a költségvetés bekérése, igazgatóság alakítása, alapszabály szövegezése.) Karnevál a végkifejlet is, a

város JÓKAI-t ünnepli tombolva (ezt persze jól teszi, ráadásul a rokokoszenv kölcsönös, a nagy romantikus két kisregénnyel is viszonzozza), míg a városnak erdélyi tudományos-közgyűjteményi központot alapozó kis házitanító úgy távozik az élők sorából, hogy temetését is CSEREYnének kell biztosítania. A terhessé vált autodidakta értelmiséginek sohasem bocsátják meg, hogy a szellem demokráciája irányából érkező jöttmentként, a helyi potentátok ellenében vitte sikerre a Székely Nemzeti Múzeum megeremtését. VASADY szerepe, ha nem is törődik, de peremre szorítódik, annyi maradhat belőle a helyi köztudatban, amennyit a kanonikus történet megbír (jellemző, hogy nagyon is szem előtt levő sírhelyét egyszerűen nemlétezőnek tekintik, és majd csak halálának 120. évfordulóján deríti ki DEMETER Lajos helytörténész, hol számolták fel, már legalább egy évtizede. A kanonikus történetbe természetes, hogy nem kerülhetnek be azok a mozzanatok, amelyek terhelőek a helyi hatalomra nézve. Az új intézmény előbb fejlődésében szorul a hatóság jóindulatára (a felügyelő bizottság ugyan magától elhal, mint értelmetlen, csak hívságok által életre hívott szerv, de POTSA 1903-ig, haláláig érintett a múzeumi ügyekben), majd – amennyiben az impériumváltás után egyáltalán magyar kézben van időnként a helyhatóság – legkevésbé sem indokolt, hogy a múltbeli hibákat tegyék szóvá. Természetes, hogy a befogadó MIKÓ-Kollégiumot illetően sem a kellemetlen emlékeket őrzik, hiszen hosszú időszakok telnek el közben, amikor a két intézmény együttélése termékeny, sőt a múzeum számára létkérdés lesz.

Ne essünk át a ló túloldalára. A múzeumalapítás és a múzeum története kánon ide, karnevál oda, egészséges egész, ha mindenképpen nem is átlátható. CSEREYné és VASADY valóban az alapítók, másrészt a helyi hatalom, amelyen majdnem elbukik a vállalkozás, korántsem a gonosz földi megtestesülése: egy helyhatóság egyszerűen ilyen. Túlságosan jelen van a mindennapokban, és ennek megfelelően túlságosan is szembeötlő működésében az emberi tényező. A megye helyi *régiséggyűjteményt* képzel átvenni (egy raktárból más raktárba, hogy majd ő csináljon belőle a maga dicsőségére, ha netán egy-

szer jónak látja, *megyei* „múzeumot”), az alapítók viszont már megalapították az intézményt, és azt kívánják működtetni, a megye csak a fenntartás eszköze, és a megoldás célszerűségéhez mind több kétely fűződik. Az eltérő szándékú felajánlás, illetve vállalás, két nagyon különböző elképzelés vitája nem csoda, hogy eldurvul, a központi kérdés nagyon hamar a presztízs és nem a múzeum kérdése lesz, majd egyenesen a hiúságé.

POTSA Háromszék nagy főispánjaként marad fenn az emlékezetben, valóban sokat tesz megyéjéért, számos fontos helyi intézmény létrejöttében, megszilárdulásában szerepe lesz. Sérített hatalmasságként bizonyára még 1880-ban is próbálkozhatna megtorlással és leszámolással, de erőt vesz magán, és végül költségvetési tervet kér VASADYtól: ugyanilyen költségvetési tervvel fogja folytatni a tragikusan megszakadt munkát a fővárosból érkező múzeumőr-utód, a tudós NAGY Géza. A történet tehát újrafogalmazható a pártatlanság igényével, és újra felsorolhatnánk összegzőképpen, ki mit tett az ügy javára. Csak hogy a kérdés nem ez, hanem hogy a tétje mi volt a történeteknek, és a megítélést annak indokolt alárendelni, hogy a tétet illetően ki mit képviselt. A történet folyamatosan újraírja magát, mert a kánonok változnak, illetve újraíródnak, de mindig van tét, és mindig tételezhető visszamenőleg is tét, mi történt, milyen következményekkel járt, evégre mi mikor, miáltal dőlt el. Persze lezáratlan marad, mert a történetnek a történet megírása is része, és senki nem reflektálhatja ki magát a saját értelmezési horizontjából.

A Múzeum nem azért jött létre, mert nemzeti program vagy korszellem úgy kívánta (bár az említett, korfüggő értelmezési keretektől sem tekinthetünk el), hanem mert egyedi esetenként, egészen sajátos okokból és egészen sajátos ambíciókkal találkozott két alapító. Nem szívós szakmai munkájának köszönhetően nyert ügye olyan nyilvánosságot, amely kiteljesedni segíthette (bár szívós szakmai munkát mutatott fel), hanem mert egyik alapítójának kiváló gyakorlati érzéke volt a reklámhoz (petőfalvi múmia, BEM-érdemrend). Nem meglepő ezek után az sem, hogy történetének folytatása is egyedi. Nem lett

belőle egyleti, illetve egyleti fenntartású gyűjtemény, mert nem volt ezt elősegítő (megerősödött polgári) társadalmi háttér. A társadalom, amely mégis létrehozta és megszilárdítja (filléreivel, adományaival, közvéleményével), erős, de más-ként. Minekutána nagyon hamar kiderül, hogy a helyi politika színvonala erre alkalmatlan, nem engedi, hogy megyei múzeummá siklassák, és ezzel megakadályozza eltemetését (az alapítók harcolnak, szövetségeseket találnak, sajtót és szakmai nyilvánosságot vonultatnak fel, meg aztán POTSA helye is meghatározott ebben a politikai intenciókkal rendelkező közösségben). Nem vált a múzeum központi (állami) létesítménnyé sem, mert a világ végén volt, ahol az államnak ekkor nem voltak ilyen irányú ambíciói. Mindez lényeges. Az utóbb felsoroltaknak köszönhetően maradt az intézmény az impériumváltást követően is magyar jellegű.

A megyeközpontba került, így szerencsésen kifogta a városiasodás fősodrát (GÖDRI Ferenc a századforduló egyik legjelentősebb magyar polgármestere, és Sepsiszentgyörgy ekkor az egyik legdinamikusabban fejlődő magyar kisváros; ilyen körülmények között épülhet fel majd a múzeum saját palotája). Másrészt szakmai súlyt nyert, mert eleve szakmai jegyben indult (egy PULSZKY Ferenc védnöksége alatt rendeződött jogi helyzete, és nem véletlenül küldték őrének VASADY örökébe épp RÓMER egyik legjelentősebb tanítványát Budapestről, NAGY Gézát). A nagyon korai szerkesztői megjegyzés is mélységesen igaznak bizonyult, igaz csak az első tizenöt esztendő után. A múzeumot egy fiatal, dinamikus fejlődő középiskolához kapcsolta sorsa, ennek kiépülése egyrészt felszínen tartotta a mégiscsak idegen, időnként zavaró test problémáját, másrészt ugyanezzel a kiépüléssel (amely friss szakmai erőket vonzott) nyerte a múzeum is több lelkiismeretes, képzett tanár-őret, majd legnagyobb vezetőegységét, nem beszélve a két világháború közötti sikertörténetről (ahhoz persze CSUTAK Vilmos személye is szükséges volt).

Mégis, mindez nem elég megragadni a történetek lényegét. Egyleti megoldásokhoz és befogadó tanintézetekhez, fejlődő városokhoz és a

magyar tudományos intézményrendszerhez máshol is számos múzeumi intézmény viszonyult így vagy úgy a Kárpát-medencében, és ha az említett tényezőkkel magyarazzuk a százhuszonöt (ráadásul nagyjából részben kisebbségben megélt) esztendő sikertörténetét, valamit szem elől veszítünk. Az a valami a név. A nevet megszoktuk, az idegen furcsállhatja, de ennek közlése sem igazán jut el. Pedig a Székely Nemzeti Múzeum, mint név, maga is karneváli. Még az 1990-es években is gondot okozott: újrafelvételét követően Bukarest előbb közvetlen minisztériumi költségvetésű „nemzeti” múzeumnak sorolta át a sepsiszentgyörgyi központú múzeumot (tehát országos rangú „Székely Múzeumnak”), és csak a félreértést tisztázva adta újra, megyei rangúvá fokozva vissza, Kovászna megye fenntartásába.

Nemzeti múzeum eredetileg annyi mint egy ország fő, reprezentatív múzeuma. A nemzeti (országos) rangú múzeumok mint kategória, tehát a közvetlenül az országos költségvetésből támogatott, mert országos súlyú (adott területre szakosodott vagy kiemelt, regionális fedésű) múzeumok kialakulása sokkal későbbi fejlemény. Nemzeti Múzeum egy országban elvileg egy lehet: a Magyar Nemzeti Múzeum 1875-ben általános, British Museum-típusú intézmény, könyvtárral (SZÉCHÉNYI Könyvtár), levéltárral, nemrég alapozott tematikus tárákkal (Néprajzi, Természettudományi, Szépművészeti). Még a kolozsvári Erdélyi Múzeum-Egylet gyűjteményeit sem nevezik 1905-ig Erdélyi Nemzeti Múzeumnak, hanem csak erdélyi múzeumnak, holott nemrég, létrejöttkor Kolozsvár valóban egy kisebbik magyar haza, Erdély (legutóbb Habsburg-nagyfejedelemség) fővárosa volt – az első vidéki tudományegyetem sem véletlenül született meg éppen itt, már 1872-ben.

A székely nemzet viszont 1848-ig, amikor önként olvad, önmagában is kiteljesülve, a magyar polgári nemzetbe, külön rendi nemzet. Olyan politikai társadalom, amelynek területi szerveződése csak 1876-ban számolódik fel, az imecsfalvi múzeumalapítás után. Ennek a „nemzetnek” a révén a 16–17. században a szabad székely közösség több mint 60%-a menti át tartósan a rendiségbe korábbi, nemzeti társadal-

makra jellemző ősi szabadságjogait – és ez a 60% szabadrendű a székelyföldi, tehát székely jog alá eső terület teljes lakosságához viszonyított arány, márpedig ekkor már sok ott a befogadott jövevény. (Egybevetésként Európában, így a vármegyei Magyarországon–Erdélyben is, általában csak a társadalom mintegy tizede marad szabad, de ez sem mind része a politikai társadalomnak.) Durván számolva, ha 1848-ig minden huszadik magyar székelyföldi, ugyanakkor minden hatodik szabadrendű magyar az. Nem véletlen, hogy ha korábban a magyar művelődéstörténetben, 1848–49-ben a születő modern Magyarország megvédésében-megszilárdításában játszik *ilyen arányban-súllyal* szerepet. 1875–77-ben pedig, a Székely Nemzeti Múzeum létrejöttkor még főleg középkorú az 1848–49-et végigcsináló nemzedék, amelynek társadalmi öntudatában ez a meghatározó. Ha születő múzeumának maga KOSSUTH küldi meg a legösztönzőbb adományt, és ő javasolja, hogy a múzeum az egész székelységé legyen, azt ennek fényében kell nézni.

Az imecsfalvi gyűjtemény kialakuló nevében a „nemzeti” jelző korántsem aránytévészítés. A múzeum helyzetének rendezéséért vívott háború lényege (tétje) éppen ez: egy megye vagy a jóval nagyobb közösség „székely nemzet” legyen-e a tulajdonos (legalább három megye, vagyis egy országrész, mégpedig a kisebbik, a keleti magyar etnikai tömb, de mondhatjuk azt is, hogy az ennek megfelelő, *pars pro toto* a nemzetben belüli „kisebbik nemzet”)? Hogyha az utóbbi, hogy lehet ezt jogilag biztosítani, egyben adminisztrálását a gyakorlatban megoldani? Ki lesz a fenntartó? Az 1879-es, időnként ambivalens háború erről szól. Eredménye pedig az, hogy 1918-ban jogilag is olyan lapokkal indul a múzeum, mint egyetlen más testvérintézménye sem, ez az intézmény tudniillik valóban nem a történelmi magyar államé, nem egy magyar vármegyéé lesz (azokat 1918-ban maga alá temeti a történelem), hanem a *kisebbik magyar etnikai tömb társadalmáé*, amelynek erre az intézményre *igénye van*.

HÓMAN Bálint múzeumok, könyvtárak, levéltárak dolgát végig gondoló 1920-as évek kö-

zepe nagy tanulmánya (a levéltári részt SZEKFŰ Gyula írta) közgyűjtemény alatt a szélesebb néprétegeknek hozzáférhető nyilvános jellegű intézeteket érti. Az első országos (nemzeti) közgyűjtemény a British Museum volt (1753–1759-től), a Országos SZÉCHÉNYI Könyvtár is ennek példájára jött létre, épült ki, bővült Magyar Nemzeti Múzeummá. A provinciális múzeumok, amelyek hasonlóképpen sokoldalúak, de szűkebb területiális körzet emlékeinek gyűjtésére és tudományos rendszerezésére vállalkoznak, Magyarországon a Kiegyezést követően jönnek divatba, de a *legjelentősebbek* Trianonnal idegen uralom alá kerülnek, ezek a kolozsvári Erdélyi Múzeum, a *sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum*, sorolja HÓMAN, a szebeni, a(z állami tulajdonba adott) kassai, a pozsonyi, a temesvári, folytatja, *így ma legjelentősebbek* a Budapesti Fővárosi, a szegedi, a székesfehérvári stb. városi, valamint a Szabolcs, Vas stb. megyei gazdag és gondosan vezetett múzeumok. Nem HÓMANon múlik, hogy 1940–44-ben sem nem elegendő, sem nem alkalmas az idő a sepsiszentgyörgyi intézményt megillető helyű integrálásra, de ekkor dolgozza ki HERPEI János a megoldást arra, hogyan egyeztethető az alapítványi gyűjteménybiztosítás és a korok változása folytán már össznemzeti támogatást feltételező tudományos kutatóintézet. Tárgyakat, épületet ki lehet sajátítani idegen célra, de gondolat, szellemi termék csak oda tud illeszkedni, ahol a helye van. Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília és VASADY NAGY Gyula története nincs ahogy lezáruljon.

Melléklet

I.

ZATHURECZKY Károly CSEREYnének
Orlát, 1876. máj. 27.⁶⁷

Édes jó Mili!

Leveledet csak tegnapelőtt délután vettem kezemhez, s ez okból csak ma válaszolhatok. Mindenekelőtt örvendek, hogy mindnyájan tűrhetőleg jól vagytok.

A te kívánságod szerint én nézetemet a Múzeum felől őszintén megmondom, és ez a következőkből áll, úgymint:

a. „Háromszéki múzeum” felállítását azáltal, hogy a te gyűjteményed megcsonkítatlanul, minden tárgyakkal együtt – mint alapja a Múzeumnak – annak egyszerre a megélésre képességet nyújt – reád és szegény János nevére kétszeresen háromlik a dicséret és elismerés – mert azáltal úgyszólván egy vidéki múzeumnak alapján vetitek meg. Mert csak ezen alapon épülend fel Háromszék – Múzeumja.

b. Nézetem, hogy semmi, de semmi tárgyat másuvá ne adj, ne ajándékozz, mert azáltal a gyűjtemény csonkítandik. Én is, mikor Kolozsvárra ajándékoztam gyűjteményemet, az összes odaadtam – csak abbul a már feles kétszeres-háromszoros példány volt ajándékozva Udvarhelyre-Sepsiszentgyörgyre.

c. Magának PULSZKYnak s más kítűnő egyéniségeknek oda megy a nézetek, hogy minél több vidéki múzeum alapuljon – mert ez mindmegannyi forrását képezi a központi nagy folyóknak, mind a budapesti és kolozsvári múzeumnak – a tudomány fogja ezeket keresni, és merít belőle – tárgyak, amik a nagy gyűjteményekbe békebelevé fel sem tűnnek, itten több megbecsülésben részesülnek.

d. Minél számosabb, minél kítűnőbb tárgyakat foglal magában egy gyűjtemény, tehát annál érdekesebbé válik – annál inkább ingerel a másokat is a gyűjtésre, és éleszti az eszmét erre – példa mindnyájunkon, csak azután, hogy láttunk, ébred fel bennünk is a nagyobb érdekltség és áldozatképesség.

e. Se a kolozsvári, se a budapesti múzeumokat azon tárgyak, melyeket odaajándékoznak, hiányt nem pótol náluk, csak a hasonrtárgyú, magában igaz érdekes tárgyak számát szaporítaná, de a te gyűjteményedből igen-igen megérezhetőleg hiányoznák.

(...)⁶⁸

Én nyíltan röviden újból oda nyilatkozom, adjad múzeumod összes gyűjteményeddel együtt megcsonkítatlan Háromszéknek, és sehová másuvá, eljövend az idő, ha mindjárt a jelenben nem is méltatnék annyira azon áldozatot, ahol elfogultság nélkül méltatni fogják. Elvetett mag kikelend, és bő aratást fog az utókornak nyújtani is.

Örvendek, hogy gyűjteményed mind gyarapodik – én is a napokban kaptam egy szép korszót – aztat is odaajándékoandom.

Márinak a napokban írandok, Bertát csókolatom, meg Ákost is – Mariékat –⁶⁹ az ég áldjon, csókol őszinte szerető testvéred

ZATHURECZKY Károly

2.

VASADY Gyula,
A háromszéki múzeum érdekében,
Nemere, 1876/51 (jún. 24.)

„Egy tudományos központtal kell nekünk bírni, melynek körébe vonuljanak értelmesebbjeink, hová összegyűjtjük nemzeti kincseinket – lefolyt nemzeti életünk, régi történetünk örökbecsű maradványait, összehozva a már kinyomatott (de ritka) könyveinket, a tudomány és nyelv, s főként a hazai történelem, természettudomány, ipar és művészet művelődésére. E központ pedig múzeummá válik, nevet bír.

A múzeum az, honnan a közönségre, innen a hazára, s viszont újra a közönség kebelében égő nagyobb elmékre, a mi művelődésünkre, hasznunkra tárja fel ajtaját, mintegy végső láncszemét teendi a nemzet értelmi fejlődése láncolatának, zárkövét gyarapodó tudományossága új épületének. Gyarapodást nyer minden, az ismeretek és közfelvilágosodás a népre is kihat, annak kebelében is elterjed, a hazai és nemzeti irányú ipar és művészet az eddigénél inkább honosíttatik, egyetemessé válik, szóval: nagy és hasznos tettekre ébreszt, a nemzetnek maradandólag művelt fennállást biztosít! (...) Ha múzeumunk lesz, a tehetséges ifjú, szóval a tudomány és művészet valamennyi barátja művelője leend önnön magának, mert lesz tér, forrás (a kiállított tárgyakról) képzetének kivitelére, találhat a honra nézt hasznos és nem minden gyönyörködtetés nélküli időtöltést (...) mindenről, mit csak drága utazás által és egy emberéleten keresztül szerezhetne meg.”

3.

(MILETZ János:)

Imecsfalvi múzeum Háromszéken
Erdélyben MILETZtől.
Történelmi és Régészeti Értesítő. A
Délmagyarországi Történelmi és Régészeti
Társulat Közlönye. 1876. júl. (III. f.),
161–162.⁷⁰

Özvegy CSEREYné öngyásága, ki a történelem s régészet nagy kedvelője, azon nemes intenióból, hogy a múlt emlékei iránti kegyelet a népnél minél inkább fejlődjék, s a történelmi öntudat, a nemzeti becsület a múlt bővebb ismeretéből folyólag ezen rétegben is emelkedjék, – saját udvarházánál igen érdekes múzeumot rendezett be, hogy – mint említém – növelője legyen a műízlésnek, ismertető közege a múltnak azon vidéken. A múzeum 1875. június elején alakult meg, s magvát alkotják azon nagybecsű s érdekes tárgyak, melyek a CSEREY-család ősi emlékeit s tulajdonát képezik, melyhez ajándékozások

is járultak, s ma már ezen múzeum gyűjteménye, alig egy év lefolyása alatt 2410 darabból áll, s egész Háromszék büszkesége, s méltán „Háromszéki múzeum” nevezettel illethetnők, miután legnagyobb részben idevaló gyűjtésből áll. A múzeum szakavatott berendezése VASADY Gyula tanár úr érdeme, ki is mint a régészet szakavatott művelője semmi fáradságot sem kímél, hogy az a vidéken minél nagyobb érdeket gerjessen. Minden tárgyat cédulával látott el, s szakok szerint berendezve állványokon helyezett el.

A múzeum birtokába jutott 1875. június 1-jétől 1876. május végeig: 48 darab porcelán és üveg tárgy; 42 darab szövetségű tárgy; 21 darab bőrféle tárgy; 8 darab csont, 43 darab fa, 62 darab réz, ólom, bronz és vas tárgy. Kép s különböző alakú tárgy van 31 darab, természetrajzi és orvosi tárgy 361 darab; ezüst és arany 40 darab; különféle tárgy 48 darab. Érem s régi pénz van 377 darab. Könyv van 766 kötet (VNGy), kézirat 563 darab; összesen 2410 darab (VNGy).

A múzeum nevezetesebb példányait képezik: kőkalapácsok, hamvedrek, urnák, római téglák és épületkövek, különböző erdélyi kolóniákból. Egy tatár vezér zabolája 1661-ből. KISS Ernő magyar tábornok dísznyerge és nyeregtakarója 1848-ból. BARCSAY Ákos erdélyi fejedelem órája 1650-ből. BOCSKAY István fejedelem órája 1606-ből (hibás, VNGy). APAFFY Mihály nagy billikoma 1690-ből. MACSKÁSI tábornok selyem abrosza 1702-ből. BASA Tamás elnöki támlásszéke és könyvállványa 1642-ből. VASS kancellár keresztpránája 1799-ből. TILLIER őrnagyné legyezője, báli cipője és tekercsnek való hajfésűje 1723-ból, gróf FERRÁTHY családi pecsétnyomója 1668-ból. Szentkatolnán lelt 6 aranygyűrű s ezüstöv 1660-ből. A kézdivásárhelyi református templom régi perselye 1630-ból. A szebeni takács céh kelyhe (VNGy) 1754-ből. SZILÁGYI Rákhel pénzládája 12 (VNGy) retesszel 1702-ből. Abdul Medzsín házi asztala 10 000 darabból összerakva, török betűkkel. Nehány celták. BARABÁS Mari menyasszonyi arany főkötője 1660-ből.

Ezekon kívül itt őriztetik: CSEREY Mihály-nak sajátkezűleg írt históriája: BARABÁS-nak „Erdély története” című munkája eredeti kéziratban. BETHLEN Farkas históriája magyar, latin kéziratban. HUSZTI: „Ó és Új Dácia”, kéziratban. Expositiones diversae 1704-ből, kézirat. Historia regni Hungariae X. Y. 1526, kézirat. Physica generalis, kézirat. Statuta Jurium municipalium Saxonum in Transylvania 1779, kézirat. Ezen írott régi könyvemlékeken kívül nagyon érdekesek még az itt található oklevelek, kéziratok is, melyeknek legnagyobb része fejedelmi aláírással van ellátva. Találtatik egy kézirat BASTA aláírásával is.

Ezen jeles múzeum hírnevének az is nagy érdekességet kölcsönzött a vidéken, hogy itt volt kiállít-

va egy 400 éves, natronizált hulla, mely Petőfalván találtatott, s a múlt év november havában az erdélyi múzeumnak lett beküldve Kolozsvárra. Az imecsfalvi múzeum, hogy mily érdekeltséget keltett rövid fennállása óta is már maga iránt, mutatja azon körülmény, hogy 8 hónap lefolyása alatt több mint 1115 egyén szemléltette meg, kiknek legnagyobb része megjelenését névalírásával is megörökíté. Ismertetésünket azon hő óhajjal zárjuk be, hogy adjon Isten sok ily derék úrnőt s lelkes honleányt az édes hazának, mint CSEREYNÉ ónagsága.

4.

VASADY NAGY Gyula, A múzeumról

Nemere, 1877/19 (részlet)⁷¹

(...) ⁷² célom nem bírálatot tenni, hanem a „múzeum” értelmét annyiban megismertetni, mennyiben az kiterjed, a nemzetre s kiváltképpen a székelység javára kihathat.

Múzeum szó hellén (görög) kifejezés, s voltaképpen annyit jelent, mint „mútar” vagy „műgyűjtemény”. Én azonban többszörös vita után azon meggyőződésre jöttem, hogy célszerűbb lenne a múzeum név helyett, mely annyira általános: „nemzeti gyűjtemény” nevet használni.

(...) egy berendezett múzeum magában foglalja a tudományok egyetemes minden szakát, a nemzetnek múltját, jelenét – valódi kincsét, mert:

A Múzeumban képviselve vannak: a vallás- és hitoktatások bizonyítékai; a jog- és törvénytudományok irata; a természettan, természetrajz és orvosi tudományok mintái; a történelem, életírások, levelezések, földirat, népisme, régiségtan, a hadászat, gazdaság, ipar és kereskedelem eszközei által; a művészet, rajz, szobrászat; a nyelvtudományok, szótárak s vegyes hírlapok példányai – szóval: minden, mit csak ember kigondolhatott, s a művelődésre hathatós tényezőül szolgálhat, egy nemzetnek díszére, becsülésére, dicsekésére lehet!

Emennek pedig főcélja bárhol is, de kiváltképpen megyénkben, vagyis székeinkben a történelmi múltat és jelent lehetőleg felderíteni, s az ezzel foglalkozó szakmunkákat figyelemmel kísérni; továbbá az ezen vidékeken elszórvá létező ősi, ó- és középkori műrégiségeket ásátások, adományozás, esetleg vétel útján összegyűjteni, a történelmi értékű romokat kellő felügyelet által a végpusztulástól megóvni; végre a hazai történettudomány és archeológia művelése és megkedveltetése iránt minél szélesebb körű érdekeltséget ébreszteni; a természetrajzi, művészeti, irodalmi és ipartudományokat a maga nemében fejleszteni, jobb létet, gyorsabb haladást eszközölni mindenkinek, de nemzetünk fennmaradását is biztosítani!

Múzeum az, melyben egy nemzet kincsét a történelmi mozzanatot és biztonságért letéteményezve őrzi; a szellemi súly és jelenték alapja pedig bizonyos fokú anyagi jólét, a tudomány, a művészet, a társadalmi műveltség, a saját forrású, saját gyökerein nyugvó, tehát saját életű, következőleg amazokból buzgó, fejlődő, gyarapodó nemzeti irodalom s ezáltal kifejtett, tisztított, meghatározott s biztos alapokkal bíró hazai nyelvnek gyűlhelye, fő eszközlője.

Múzeum azon gyűpont, melynek szükségét annyira érezzük, melynek körébe vonulnak a haza tudvágyói tanulni; jegyzeteket szerezni, írással munkálkodni, leírni lefolyt nemzeti életünk, régi történeteink örökbecsű maradványát – összeszerezni a jobb s jobb könyveket, kéziratokat, a tudomány emez égő szöveteinek, hol a hazai műszáknak fogunk megszűnés nélkül áldozni, hol nyelvünk tökéletesbítésén, ősapáink nyelvén imádkozva, a hazai történetek és természet-tudományok művelésén, népszerű alakban terjesztésén és gyarapításán fognak a hivatottak munkálkodhatni.

Az, honnan a világosság a közönségre, a hazára, s viszont a közönség kebelében élő nagyobb elemekre kiárad. Múzeum az, mely mintegy végző láncszemét teendi a nemzet értelmi fejlődése láncolatának, zárkővét gyarapodó tudományossága új istenházának.

Lenni kell egy ilyen intézetnek, hogy abból az eszméknek, a tudomány és köz-felvilágosulásnak terjesztői és munkálkodói meghonosíthassuk.

S kivált pedig nekünk szükséges – mert valljuk meg őszintén, hogy habár magyarul beszélünk is, távol áll még az attól, hogy magyarán van az, szükséges tehát nyelvünk kifejtése és megállapítása, irodalmunk gazdagítására, alapos, komoly és gyakorlati irányú tudományosság meghonosítása, általában a szellemi fejlettség, mentől emelkedettebbé és egyetemesebbé tétele, mindennekfelett pedig a hazai történeti és természettudományokbani előhaladásunk az: mi felülről elismerést, szavainknak meghallgatását, a társnépektől becsülést, jogigényeinknek méltatását eszközli. Ámde ezt mind csak egy központosított s lehetőleg, sőt teljes intézet, vagyis múzeum nélkül el nem érhetni sohasem!

De ha a múzeum megalakul, lesz, a tehetséges ifjú, a lelkész, a tanár, szóval az irodalommal foglalkozó, a tudomány és művészet valamennyi barátja és művelője lelend magának forrást, az iparos szintén talál oly tárgyat mintául, melyet utánozhat, javíthat munkálkodó haladásának célszerűbben dolgozhat; a művészet vagy annak kedvelője láthat oly képeket, melyeket csak álmában vagy hallás után képzelt; a tanárnak könnyebb lesz tanítása, mert természetben mutathatja tanítványainak azt, mit nagy nehezen kell azokkal különben megértetnie; az orvos, lelkész s mások találnak elegend, hogy

ismereteiket gyarapítsák, eszközöket, melyek által tehetségeiket kifejthessék, tért, hol magukat kitüntessék.

Sőt, még arra is kihat a múzeum haszna, ki csak pusztá időtöltésből megy oda szemlélni a kiállított tárgyakat, mert ott láthatja azon állatokat, melyeknek csak hírért hallotta, gyönyörködhetik a tarkább, külön meg különbözőféle madarak, lepkék és rovarakban; találhatja szépatyja, anyja vagy rokonai, ismerősei becses tárgyait, kéziratát ereklye gyanánt őrizve. S még örömkönyveket is hullathat azok felett, kik kedves emléket véstek be szívébe.

Hazamenve, honn elmondhatja megelégedten, hogy ma újra láttam valamit, mi ismeretemet gazdagítja. (...)

5.

VASADY CSEREYnének
Imecsfalva, 1877. okt. 23.⁷³

Igen tisztelt Nagysád!
Nagyrabecsült úrnóm!

Hogy mindeddig hallgattam, tudósítással késtem, az célzatosan történt. Vártam ugyanis a rámbízott ásatások eredményét. Híven teljesítem ígéretemet; mert csak tegnap estve érkeztem haza. Ásatásaim azonban, dacára, hogy Besenyőben és Szacsván is már kétszer jártam – mindeddig elmaradtak, – elmaradtak egyrészt azért, mivel embereket nem kaptam, a másik helyt pedig, mivel az igazi útbaigazító nem lévén ott, a helyet sem tudtam, hol kezdjem a bevetett földön? Mindazonáltal CSIA Albert szolgabíró közvetítése és tisztelendő CSISZÉR Gábor esperes úr közbejöttök által – kik megtudták célomat, sikerült egy circa 3 (krajcáros?) súlyú kovaszilánkot és egy 38 cm hosszú kőbaltát, mely ugyan kettőbe van törve, és egy aranytűt magammal elhozni. Besenyőről pedig egy (2 császári-királyi arany súlyú) szép arany karikával a múzeum tárgyait gyarapítani. Ez utóbbi, mint olvastam, barbár *pénz volt*. Uzonban egy egerpataki embertől vásárlás útján egy kardot (a 17–18. századbóli), melyen ez olvasható: MARIA MATER DEI PATRONA HUNG(ariae), felette Mária összetett kezekkel. Ezt én 1 Ft 50 krajcárral szereztem meg.

A szacsvai leltre nézt mesés dolgokat hallottam, s szép formális vizsgálati tettünk, mert: híre volt, hogy egy *arany tálat* is leltek, s végre kiderült, hogy fordítva van a mondat: *egy tál* aranyat – de aki azt látta volna, senki sincs! – Besenyőn pedig a celta hajjgálások nem igazok – találtak egyet ugyan, de azt Brassóban 5 forintért adták el az iskolának. Az arany karikából is csak 3 darabot leltek – melyekből egy Brassóban 7 forintért eladtott, egy elveszett, s a harmadik nálam van. Az urnák ráfogása is mese, mert én

találtam edényrészleteket, de egyúttal ugyanott vasat stúfában (?) és olvasztva is; – tehát: én egy új adatot adtam nekik, mit aztán mások is, köztök ketten is helyben hagyták állításomat. Bereckbe nem mehettem, székér hiánya miatt. Nyújtódra pedig valószínűleg holnap megyünk, mivel Gyula⁷⁴ csak ma érkezett haza. SÉNYI főhadnagy úr ott van Nyújtódon, s pár nappal ezelőtt még szekeret is kért innen – de Gyula honn nem lévén, azt sem tudtam, mit tegyek a neki írt levél értelmére szerint.

Mint hallottam a nyújtódi bírótól, ki a szilvát hozta ide, Ida kisasszony is jobban van, baj tehát Istennek hála még sincs az aggodalomra.

Itt járt gróf SCHWEINITZ Gyula, kiválogatta a kiállításra⁷⁵ küldendő tárgyakat. Ez párja tökéletesen PÉTERFYnek, csak a szövetneműért rajong, kiválogatott 84 darabot, melynek jegyzékét már a kolozsvári *Kele*ben tegnap már olvastam is. Ő is ígéretet tett a múzeumhozi járulásában.

Nagysád már valószínűleg olvasta LÁZÁR Ádám második cikkét a múzeum felől⁷⁶, s talán a feleletet is a mi főispánunktól? Ez most kis mozgást tett, s különféle véleményekre ad okot.

Még tudatni kívánom Nagyságodat, hogy az emberek megérkeztek a borral szerencsésen, úgy a müncheni képek is.

Jelentékeny levelek csak a délmagyarországi régészeti társulattól, melyben sok dolgot adtak (mit már el is küldtem), KOZMÁTól⁷⁷ és DÉCSItől érkeztek – egyéb semmi hír sincs.

Most pedig legfőbb óhajom Nagyságodat Istentől vezéreltetve utazását szerencsésen tudni, mielőbb egészségesen itt mint a ház fejét látni, mely után Nagysád kedves jó mamájának megelégedést, Istentől áldást kérve számtalan kézcsókomat küldve, vagyok Nagyságodnak igen alázatos szolgája
VASADY Gyula

6.

VASADY POTSA főispánnak
Imecsfalva, 1878. nov. 1.
SzNM 195. sz.

Méltóságos Főispán Úr!

Legelőbb is bocsánatot kérek Méltóságodtól, ha újra kényszerítve vagyok soraimmal alkalmatlankodni; ez annak tulajdonítható, miszerint, mint eddig is, munkálkodásommal oda kívántam törekedni, hogy a múzeum java, annak érdeke, mindenek felett pedig annak mielőbbi felvirágzása és létesülése biztosítva lehessen, s ha nem történt még, vagy ha sokáig késik az – lelkiismeretem ne vádoljon még azzal sem soha, hogy csüggedtem volna, habár a legnagyobb

bizalmatlankodással találkozom mindig sepsiszentgyörgyi ottlétem alkalmával.

Céлом egyébiránt a következőket Méltóságodnak előadnom.

Múlt hó 15–17-ig azon óhajjal rándultam Sepsiszentgyörgyre, hogy a múzeum berendezésére szükségelt szekrények s állványok elkészítése ügyéről helyes információt nyerhessek; azonban se Méltóságod, de az alispán úr sem lévén található, a főjegyző úrhoz folyamodtam, az ügy mibenállását s az ajánlkozók összegeit megtudandó, egyszersmint rajzaim beküldését is sürgetve, mivel kézdivásárhelyi vállalkozókat véltem olcsóbban szereszhetni, – majdnem eredmény nélkül indultam hazafelé.

Ezután csakugyan megérkeztek az alispán úr által küldött rajzaim. Én tehát siettem a kézdivásárhelyi asztalosokkal azt köröztetni, már azért is, mivel később kifogást tehettek volna az iránt, hogy ők ezen vállalkozásról nem lettek értesítve. Azonban a sors úgy akarta, hogy vállalkozó *egy sem akadt most*, mivel mind Moldova számára dolgoznak. Fő oka pedig az, hogy 3-4 héttel nem értesítettek előbb – de akkor egyik 700 forintért egészen elvállalta volna az összes berendezést, sőt, megjegyezte, ha február végéig elhalasztható ezen elkészítés, hajlandó még abban az árban vállalkozni. Szerény nézetem szerint ez nagyon késő volna, de káros is lehetne az egész ügyre nézve, mert:

A mellékeltkekből, melyekből van szerencsém bővebb tájékozás végett Méltóságodnak átszolgáltatni, kitűnik, hogy:

1) KIS Áron és KÁDÁR ajánlata (összes munka)	950 Ft
2) LUKÁCS Dániel ” ”	903 Ft 20
3) KOVÁCS Áron ” ”	862 Ft 73
4) ” isménti ” (asztalosmunka csak)	700 Ft
5) FEJÉR Miklós ” (asztalos- és lakatosmunka)	570 Ft
6) Feketeerdői ” (üveg)	95 Ft 96

Evégett kellett múlt hó 29–31-ig újra Sepsiszentgyörgyre rándulni és Méltóságod távollétében az alispán urat arra bírni, hogy tekintve azt, hogy a múzeum csekély pénzalapja eddig sokkal nem rendelkezik, szerény nézetem az volt, hogy fogadtassék el a két legutolsó ajánlat, mely hozatali és betéti költségek hozzászámítása mellett is 670-680 Ft összegre, s mégis a legjutányosabban kínálkodik, s évégett készítették meg a szerződés, előlegeztessék 100 Ft utalvány által (mert annak előbb-utóbb is meg kell történnie) a takarékpénztárban levő múzeumpénzéből; de ezzel is szerencsétlen lettem, mert az alispán úr nyilatkozata szerint ő azt nem tudja, hogy van-e és hol a múzeum

pénze? – Egyébiránt nincs egyébre felhatalmazva, mint a tárgyak leszállítását eszközözni, miért is engem bízott meg azzal, hogy szerezzek én fuvarosokat itten Imecsfalván, egyébre pedig tegyek jelentést Méltóságodnak, mit ezzel imitt meg is tettem – alázatosan kérve Méltóságodat intézkedni aziránt, hogy a helyiség, mely ma kukoricacsövekkel megrakva, részben lakóval, részben ablakok hiányával bír, mielőbb átadassék a múzeumnak, nemkülönben a berendezési munkák foganatosítása megtörténhessék, hogy a múzeumi tárgyak elhelyeztetve, azon hely valósággal nemzeti múzeummmá válhassék.

Ezek után vagyok egy mielőbbi választát várva Méltóságodnak hazafüüi üdvözllettel

N. VASADY NAGY Gyula

7.

Háromszékmege főispánja VASADYnak

f. sz. 769/1878

Sz.Dánya, 1878. nov. 5.⁷⁸

Tekintetes VASADY Gyula úrnak

Imecsfalván

Vettem iratát, melynek elején Székely Nemzeti Múzeum van írva 195. számmal. Kívánságához képest kívánok sietve válaszolni.

Székely Nemzeti Múzeum csak lesz, ha Méltóságos özv. CSEREY Jánosné úrasszony szíves lesz a székely nemzetnek ajánlott múzeumát átadni, és akkor Csík-, Udvarhelyszék és Háromszék által kirendelt felügyelő-bizottság fog ezen cím alatt levelezni.

Háromszékmege közgyűlése megbízta FORRÓ Ferenc alispán urat a múzeum átvételével. Amint tudom, ez meg is tett mindent, hogy átvegye, és különösen tekintetességedet megbízta annak szakértői becsomagolásával.

Leveléből megütődve olvastam, hogy a múzeum még nincs leköltöztetve. A Székely MIKÓ tanoda által ajánlott helyiség azonnal üres, mihelyt Ön által jelentve lesz, hogy melyik napon fog a szállítmány megérkezni.

Ami a múzeum berendezését illeti, ez senki másnak dolga, mint a felügyelő-bizottságnak. Ennek van rendelkezési joga az eddig begyűlt és takarékpénztárba helyezett pénzek felett.⁷⁹

Ezen felügyelő-bizottság pedig addig összehívható nem lesz, míg Méltóságos özv. CSEREY Jánosné nem szíveskedend ajánlatát realizálni.

Ezek előrebocsátása után felhívom, *mint már a megye hivatalnokát*, haladéktalanul bejelenteni, hogy mi akadály merült fel, hogy oly hosszas időig halad az átadás? És ha semmi akadály nem tétetett a nagylelkű adományozó úrnő által, miért nem tett ön eleget a megye által megbízott alispán rendeletének?⁸⁰

POTSA József s.k.

Főispán

8.
SZILÁDY Áron VASADYnak
(Kiskun)Halas, 1879. febr. 8.⁸¹

Tisztelt Uram!

Harmadnapja, hogy a magyar tudományos akadémia főtitkári hivatalától egy nyolcadretű kéziratot kötet küldetett hozzám, mint a *Régi magyar költők tára* szerkesztőjéhez. E kötetben találtam az ide mellékelt levelet, melyet midőn birtokosának ezennel tisztelettel sietek visszajuttatni, engedje meg, hogy az alkalmat felhasználva tegyem azt, amit már úgysis régen szándékoztam. Mindenekelőtt üdvözlöm azon buzgalomért és sikerért, melyet nemzeti irodalmunk érdekében eddig kifejezett, és felmutatott. Legújabb megbízatásához is szívemből kívánom a jószerencsét, és meleg érdeklődéssel várom rendszeresen megindítandó kutatásainak eredményeit!

A hozzám most érkezett kötetben már eddig is becses dolgokra akadtam. A SZILÁGYI és HAJMÁSI-féle 16. századi énekek minden eddig ismert variánsa közt ez a legbővebb, s úgy lárszik, azon eredeti szerkezet, mely a szömdörői ifjú tollából származott. Nem kevésbé érdekes azon darabja sem a kötetnek, mely egy 16. századi költőnővel gyarapítja irodalmunk történetét, stb.

A székely múzeumtól beküldött három kötet szintén nálam van, melyek közül eddig egyből BALASSA Bálint versei kiadása alkalmával meríthettem egy – bár töredék – de mégis igen becsültni való variánst. A zsaltárfordításokat most készítem sajtó alá, hogy a *Nyelvemléktár* VIII. kötetében megjelenhessenek, stb.

Ezekre nézve első kérésem az, hogy miután az akadémia kiadásaiból ezeknek nem lehet hiányozni, de ott csak az ez idei költségvetés alapján lesz lehető rájuk reflektálni: legyen szíves a gondviselése alatt álló múzeum részéről kieszközölni, hogy ezen becses kéziratok a kiadhatás előtt ne reklamáltassanak. Részemről mindent el fogok követni, hogy amennyire csak ily pontos és minden tekintetben korrekt kiadást érdemlő hagyományok nyomtatásánál lehetséges, a közzététel ideje sokára ne maradjon. A felelősséget, mely gondviselőkkal jár, teljes mértékben érzem, s el nem hanyagolom. E tekintetben aziránt kérném beleegyező nyilatkozatát, hogy amit a konzerválásra nézve multhatatlanul szükségesnek tartok, azt közvetlen felügyeletem alatt megtétehessem. Ilyen lenne például, hogy a SZÉKELY krónikájához csatolt énekek onnan különválaszthatva, egy kötetbe foglaltathassanak. A költség természetesen nem terheltetvén a múzeum alapját, mely a felfedezéssel és megmentéssel megtette azt, amit tőle az irodalomtörténet ügye várhatott.

Ezzel kapcsolatban arra kérem még Önt, mint a székely múzeum érdekeinek méltó és buzgó előmozdítóját, adja és szerezze meg a beleegyezést abba,

hogy a régi *kódexeink elnevezése* körül ez alkalommal nekem is lehessen követnem azon igen helyesen szokásba jött kegyeletes eljárást, melynek folytatása minden tekintetben szükséges. A zsaltárfordítások tábláján fel van jegyezve annak egykori tulajdonosának, *APOR Péternek neve*. Ez tehát azon jeles írónk nevét van hivatva viselni. A most küldött kéziratot kötet, mely új névvel, egy 16. századi magyar költőnővel gazdagítja irodalmunkat, legmértőbban viselhetné a székely múzeum nagylelkű alapítójának, *CSEREYné* ömértóságának *nevét*. Hadd lenne ez is, bármily csekély jele azon hálának, mellyel kitűnő honleányi érdemei iránt a nemzeti irodalom és művelődés ügye örökre le van kötelezve. A SZÉKELY-krónikából kiválasztandó *kódex az Ön tisztelt nevével ékesítendő*.

Szabad legyen ezekre nézve kérem és remélnem mielőbbi becses tudósítását. – Szíves üdvözetem s őszinte becsülésem kifejezésével vagyok tisztelője
SZILÁDY Áron

9.
CSEREYné FORRÓ alispánnak
Imecsfalva, 1879. jún. 12.

Folyó évnek június 11-én 3949. számú, de dátum nélküli, személyemhez tán szokatlanul kemény hangú rendeletét vettem,⁸² s mielőtt ily hangú rendelet kiadására hangoltatva lett volna a tekintetes alispán úr, már régen arra törekedtem, hogy a múzeumnak tárgyait adományi levelemben kikötött feltételeim teljesítése esetében, az illető helyre leszen leszállítva s kiállítva – s ha ez évekkel ezelőtt meg nem történt, annak késleltetője és oka bizonyára nem voltam.

Most már május 14. óta a leszállítás folyamatban van, s több tárgyak illő állványba beosztás végett – láthatók is. De az értékesebbeket, úgymint okmányok, arany és ezüst tárgyak és ékszerek, a kínai tárgyak, érdemrendjelvények és kéziratú művek, kivéve a régi pénz és éremgyűjteményt, azon okból, miszerint azoknak szekrényei részben el nem készültek, az asztalosnak, lakatosnak és üvegesnek is dolgai vannak bevégezendő, mely az ór által már részben sürgetve eszközöltetett is, ott biztosan nem heverhetnek, sőt, a ládákbán állva útban is volnának addig, míg más tárgyak rendszeren elhelyeztetnek – gondosan becsomagolva nálam tartatnak azon hitben, hogy azok a legbiztosabban vannak; s mint a többi tárgyakat én szállítottam le már tíz szekérral, úgy ezeket is annak idejében oda szállítatom átadási napjainak megelőzőleg. –

Egy aggodalmam van afelett, hogy mivel már a múzeumi tárgyak nagyobb része a múzeumi helyiségben vannak, ki fogja azokat gondoztatni? Miután már rég ideje óta, hogy a közoktatásügyi miniszter úr

őnagyméltósága által kinevezett múzeumi őr fizetése mai napig sincsen folyósítva, habár – mit nagy megütközéssel vettem a hírlapokból is azon kifejezést, hogy 1877. március 10-én, midőn a múzeumi tárgyakat a székely nemzetnek adományoztam, egyedüli tulajdonának ismeri fel Háromszék megyéje – de azt gondoztatni persze szükség sem volt? – legalább Háromszék megye előljárósága eddig mit sem törődött azzal, míg a magas kormány hatalmas rendeletében nem sürgette kötelességének eleget tenni – s éppen ezért nem kívánhatja a tekintetes alispán úr az eddig általam tett áldozatok után azt is, hogy a múzeumőr, ki nem nekem, hanem egy nemzetnek kincsével, annak javára és dicsére munkálkodott, s maig is tevékenykedik – én lássam el fizetéssel? – Mert ha fizetése kinevezése óta legalábbis nem folyósítatik, miként lehet várni, hogy már most Sepsiszentgyörgyön, nem magáért, hanem a múzeum berendezése végett éjjel-nappal egyedül fáradozva illendőleg fenntarthassa magát?

Végül pedig még egy aggodalmam eloszlatását is kérem a tekintetes alispán úrtól, s e tekintetben szintén megengedheti a tekintetes alispán úr érdeklődésemet, ha annyi áldozatok után, mit én a múzeum körül tettem, még azt óhajtom, hogy a székely nemzeti múzeum legottan berendezve, rendeltetésének átadassék, s ne jusson ez óhajom is a megyei levéltár ismert szomorú mostoha sorsára. Egyébként én szintén teendők, mint eddig is tettem a magas kormánytól mindezekről becses levele melléklésével jelentést, s várom előfeltetelem s aggodalmam mielőbbi eloszlatását, minthogy én sem fogok késni ezután honleányi kötelmemből kifolyólag a továbbiakat teljesíteni. –

Egyébiránt fogadja a tekintetes alispán úr szokott tiszteletem kifejezését, mely után vagyok honleányi üdvözléssel

Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília s.k.

10.

CSEREYné a Székely Mívelődési és Közgazdasági Egylet központi választmányának, Budapestre Imecsfalva, 1879. június 18.⁸³

Tekintetes Választmány!

Hogy folyó hó 8-án írt levelemben nem tudtam voltaképpen azt, mit valóban célszerűnek, de szükségesnek is láttam előadni, annak oka az volt, hogy én beteg lévén, nem írhattam, részben pedig az ő a múzeumi tárgyak csomagolásával, s a már előállott szekér terhének átadásával lévén sürgősen elfoglalva, az utolsó percben megírni kényszerített, miután rögtön Sepsiszentgyörgyre utazott, s onnan adá fel leveletem is.

Ma nyugodtabban, de a hírlapi cikkek következte kényszerítvén is lévén, a következőket vagyok bátor a székely művelődési és közgazdasági egylet központi választmányának bővebb tájékoztásul előadni, és pedig:

Miután a *Nemere* 46. számában a székely művelődési és közgazdasági egylet Háromszék megyében levő vidéki választmánya írt levelét (habár alaptalan állításokkal találkozva), nyíltan közölve kiadta, azt hiszem, jogosultan teszem megjegyzésemet, midőn azt mondom, hogy ellentétbe állítja maga a levél írója önmagát, mert:

Ott ugyanis az áll, hogy én a múzeumi tárgyakat nem a nemzetnek, hanem Háromszék megyének adományoztam volna? – Ha így lett volna, miért szólították mégis fel a többi székely megyéket a múzeum támogatására? S miért köszönte meg ezen adományomat a székely nemzet nevében külön levélben is Udvarhely megye előljárósága? – Én az eredeti levélre hivatkozva ismétlem, hogy a múzeumi tárgyakat a székely nemzetnek adományoztam, s azok által óhajtottam vezetetni; – de elhelyezés végett Háromszék megyének egyik városát tűztem ki létesítendő helyül, – ezt is úgy, ha a feltétel pontjainnak eleget téve, részvétükkel s tevékenységükkel azt bizonyítani fogják.

Hogy tettek-e arra valamit? – Azt a mai helyzet legjobban bizonyítja, de én is hivatkozom, mint az itteni választmány tette, a *Háromszék* lapnak nem előbbeni, hanem 49., június 14-i számára, melyből (itt ollózva mellékelve lévén) kitűnik Háromszék megye híresztelt nagy áldozatvétese – a semmi-tevésben, s ha ma nyakra-főre mindent elkövetnek az elmulasztottakat helyrehozni, az onnan magyarázható, hogy a magas kormánytól is érkezett sürgető rendelet – míg különben ott állna az ügy, hol azelőtt állt. –

Nem kis megütközéssel olvastam a *Háromszék* lapnak 49. számában a 9. kikezdését, mely tudvalevő rendeletből, s talán éppen a választmány egyik tagjától íratott, és szintén az itteni választmány ajánl figyelmökbe, miszerint felajánlásom óta semminemű jogom s rendelkezésem a múzeumhoz többé nem volna!? – Tehát ezért hagyták gondozásom és költségeikkel járó intézményemet oly sokáig – s ezért fáradtam én, hol költségeim a múzeum létrehozása végett – ez az elismerés, – ez honleányi áldozatom méltánylása, jutalma? –

Ellentétbe teszi magát azonban a 8. kikezdésben, mert ott azt jelzi, hogy a múzeumőr addig nem fizethetik, s nem tarthatják, míg a múzeum tényleg nem lesz Háromszék tulajdona? – Hol van itt a józan gondolkodás? – S most, midőn ennyire építettem az utókor számára levő oltárt, létesítettem a múzeumot, amennyire tőlem kitelhetett, megérdemlem-e, hogy oly szo-

katlan hangú rendeleteket kapjak Háromszék alispánjától, hogy 48 óra alatt okvetetlenül, minden tárgyat leszállítsák? –

Én tehát ennek következte folyó hó 12-én éjjel (dátum nélkül) küldött levélre azt feleltem, hogy te kintve, miszerint a szükséges szekrényeket, melyeket az őr készítette most el (mert nem voltak kész), s míg a többi tárgyak szakszerű kiállítása elvégezve leend – útban is állnának ott ládákban tartani, – az arany és ezüst tárgyakat, érdemrendjelvényeket, okiratokat s kínai tárgyakat akkor szállítatom le (mint azt már tizenegy szekérrel tevém⁸⁴ a többi múzeumi tárgyakkal), midőn az átvétel kezdetét veendi, addig pedig legilletékesebb helye, mint eddig is, nálam van.

Végre pedig felkértem Háromszékmege alispánját aggodalmamat eloszlítani avégett, hogy miután az őrnek fizetése még mindeddig nincsen folyósítva, habár ő is kérte már – miként lehet tőle várni, hogy nem magáért, de egy nemzet javáért éjjel-nappal egyedül fáradozzék, s magát illendőleg fenntartsa idegen helyt? – Mert hát én, ki annyi áldozatok után elismerés helyett gáncsal s szokatlan parancsokkal találkozom, nem gondoskodhatom arról, már azért sem, mivel kinevezése és fizetésének utalványozása m. k. közoktatásügyi miniszter úr önmagyméltósága által megtéttett.

Szóval midőn a közművelődési és közgazdasági egylet központi választmányja közbevetette magát, s tevékenységét felajánlotta kifejtetni (de nem úgy mint az évek előtt hallás után értesülve belenyugodott volt) egy nemzeti vagyon érdekében, azon alázatos kérésemet nyilvánítom, miszerint ezen múzeum, minthogy a székely nemzet tulajdonát képezve, vezetessék azok által – s ne terheltekké tovább is Háromszékmegeének előljárósága, már azért is, mert mivel halmozott politikai teendői által annyira igénybe van véve, hogy mint eddig is kitűnt, szakértelem, de érdeklődés hiánya is csak hátrányos és káros egy ilyen intézménynek fejlődésére és felvirágzására.

Midőn tehát kérelmemet egy nemzet nevében megújítom, s adatokkal szolgálom – vagyok a székely művelődési és közgazdasági egylet központi tekintetes választmányának honleányi üdvözlettel

Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília s.k.

11.

CSEREYné TREFORT közoktatásügyi miniszternek
Imecsfalva, 1897. június 18.

Nagyméltóságú magyar királyi Miniszter úr!

Bocsánatot kérek Nagyméltóságodtól azért, hogy jelen sorokkal terheltem; de az ügy, melyben

kénytelenítetem alázatos jelentésemet tenni, sokkal fontosabb, semhogy azt Nagyméltóságod ismert szíves jóakaratanál fogva meg ne bocsátaná.

Én ugyanis, mint azt Nagyméltóságod előtt is tudva van, még 1876. évnék április 27-én először és 1877. március 10-én másodszer, a székely nemzet iránti jóérzetemből családom ősi tárgyait s több hozzájárult jólelkűek által kis gyűjteményemet egy múzeum alapjául és létesítésül a székely nemzetnek Székely nemzeti múzeum címen Háromszékmege egyik városában elhelyezve, felajánlottam, s hangsúlyoztam is Háromszékmegeéhez intézett felajánló levelemben, hogy: ha azoknak eleget tesznek, még 1000 forintot is adomá nyozok Gyula és Ákos fiaimmal együttesen.

Az idő, dacára gyakori sürgetésemnek, minden eredmény nélkül telt el, míg a székely képviselők s a székely művelődési és közgazdasági egylet központi választmányja becses figyelmét kértem fel, mely alkalmommal adatokkal is bizonyítottam a múzeum sajnos helyzetét. Ezt mások azután hírlapilag is tették.

Most azonban, midőn még honleányi érzettel folyton magam gondoztatam a múzeumot, habár május 17. óta leszállítottam Sepsiszentgyörgyre, oly rendeleteket kapok (persze dátum nélkül) Háromszékmege alispánjától a tárgyaknak 48 óra alatti leszállítására, hogy azt kell hinnem, miszerint nem én vagyok az alapító és létesítője e múzeumnak – habár feltételei főbb pontjainak még maig nem tettek eleget, – hanem én volnék a lekötöleztet. –

De legnagyobb csudám az, hogy Nagyméltóságod által egy év óta kinevezett múzeumi őr miért kényszerítetik ingyen dolgozni, éjjel-nappal fáradni? – Mert fizetését, bár kérte, még mindig nem lett az folyósítva. –

Ilyen eljárás után kényszerítettem Nagyméltóságodhoz folyamodnom, alázatosan kérve, hogy, miután a Székely nemzetnek adományoztam e múzeumi tárgyakat, annak kebeléből megválasztandó egyénei által óhajtom vezetetteti, felügyeltetni és virágoztatni. Mivel pedig Háromszékmege előljárósága úgyis el lévén foglalva állami ügyekkel, csak késést idézne elő, amint az eddig is bizonyult – de ígéretét nem tudná beváltani; mely által egy nemzeti kincs indulna ha nyatlásnak, – esedezem tehát Nagyméltóságodnál a Székely nemzeti múzeum ügyét PULSZKY Ferenc igazgató alatt a székely képviselők s a székely művelődési és közgazdasági egyletnek megkezdett tevékenységökre bízni, s ezen teher alól Háromszékmege előljáróságát nem odavágó szakértelméért felmenteni.

Midőn tehát alázatos kérésemet Nagyméltóságod ismert jó indulatába ajánlva, és mielőbbi megtisztelő tudósítását elvárva vagyok Nagyméltóságodnak honleányi üdvözlettel

Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília s.k.

12.

VASADY a július végi megyegyűlés alispáni jelentéséről a *Nemere* 1879/59 (júl. 24.) háromhasábos ismertetése alapján:

„...fel van említve, hogy a múzeum ügyének kérése abban rejlett, hogy a helyiséget előbb kérni kellett, s idő telt, míg az megadatott; azután az asztalosmunkák csak március 17-én lettek a m. kir. építészeti hivatal által vizsgálattal átvéve, ajtói és szabadon levő falrészei és festése csak május 18-án lettek elkészítve; végre hogy Udvarhelyszék főispánja csak 1878. október 27-én válaszolt. Fizetést pedig a múzeumi örök nem folyósíthatott, mivel erre nem volt felhatalmazva.

Ezen jelentésre következő határozat hozott.

a) A jelentésben foglalt eljárás az alispánnak helyeslőleg tudomásul vétetik; és a főispánnak jegyzőkönyvileg köszönetet szavaztassék.

b) Több székelyföldi országgyűlési képviselő által követett azon eljárás felett, mely szerint az illetékes megyei hatóság kikerülésével téves információk után vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a törvényhatóság és ennek tisztikara tekintélye rovására szolgáló jelentést tettek, a törvényhatósági bizottság jegyzőkönyvileg sajnálatát fejezi ki.

c) Miután a CSEREY-múzeum mindezei szabályszerűen az arra hivatott felügyelő-bizottság által átvéve nincs, s mint székely nemzeti múzeum nem létezik, a múzeumóri fizetés utalványozása betiltatik, s a felügyelő-bizottság felkératik, hogy a múzeum tényleges átvétele alkalmával a múzeumóri állás iránt saját hatásköréből intézkedjék.

NB. Utalványt mégis adtak az örök június és július havi fizetése felvételére.⁸⁵ – A helyiségben levő asztalosmunkák már márciusban felülvizsgáltattak, és a múzeum pénzből mérnökök fizetettek, holott az asztalos levele május 28-ról azt bizonyítja, hogy nem készült el. Az sem ok, hogy Udvarhely megye csak 1878. októberben válaszolt, s az éppen nem, hogy a helyiség átengedésére idő kellett, miután azt CSEREYné DONÁTH törvényszéki elnök által már 1877. áprilisben ígéretben át is kapta.”

13.

CSEREYné PULSZKYNak
Ákosfalva, 1879. nov. 6.

Méltóságos Múzeumfelügyelő úr!

Unokám halála, családom gyászosa akadályozott engemet abban, hogy Méltóságoddal az ideai székelyföldön tartózkodása alatt személyesen találkozzam a Székely múzeum ügyét kezébe s figyelmébe ajánlhassam, amit nagyon is fájjalok. Én a múzeumot által-

adtam a megbízottaknak, a feltételek az ide mellékelt iratban láthatók, úgy a további a múzeumot (érintő) események a *Háromszék* számaiból. A múzeumörök, VASADY úrnak a helyzete is semmiben azóta nem javult, fizetését a lefolyt június havától kezdve még mindig nem kapta meg, csak utólagosan szeptember utolsó felére és október havára. Az öközötte és a főispán POTSA között felmerült nehézségek által a múzeum ügye szenvedőlegessé vált. A személyes érdek, a megsértett hiúság kifolyásának kell tekintenem, hogy a múzeumról oly értesítések láttattak, amint azt a budapesti lapok legutolsó számai, példának okáért a *Hon, Fővárosi Lapok* írják, a Székely egyesület gyűlésében előadattakról ugyanis azt írják:

„A székely egylet tagjai kellemetlenül lepettek meg azon jelentés által, hogy a Székely-múzeum a lehető legnagyobb rendetlenségben van, s kezelődik – 4/5 része egy a tudatlanság által egybegyűjtött lomhal-maz-lim-lom-tár!”

A főispán elvettette mind a két leltárt (katalogust) VASADY úrtól, mindjárt az átvételénél – ezen katalogusok egyike magában foglalja az összes begyűlt és vásárolt tárgyak jegyzékét (Sammel Catalog), a másik a rendezett tárgyak osztályozását – egy tudományosan megalapított katalogus még nem létezett, – ez csak az elhelyezés után lévén szerkesztendő.

Nálam is Imecefalván nem egy rendezett múzeum létezett, hanem csak gyűjteménye a tárgyaknak, egy megalakulandó Székely nemzeti múzeumhoz. Távol volt tehát tőlem is azon gondolat és hiedelem, hogy én már egy meglett és a mostani tudományos követelmények színvonalára felemelt múzeumot adnék, vagy adtam volna, vagy ajánlottam volna fel a Székely nemzetnek. Így éppen oly helytelen a követelés, hogy alig átvéve, megrendezve már egy katalogus tudományos alapra szerkesztve, az átköltöztetés óta is csak általam fizetett múzeumór által adassék be. Azért ezen két tanár úr, akiket a főispán a megsemmisítésre és jelentéstételre kiküldött, eltekintve személyes szándokuktól az őr iránt, vajon annyira szakférfiak és hivatottak-e a jelentés ily módni fogalmazására, és vajon nem egy szánszándékos eltorzítással állunk-e szemben, – hogy az őr mívelete, a gyűjtemény értéke egyáltalában az egész eddigi kezelése és beszerzése úgy tűnjék fel, mint egy a tudatlanság és bárgyúság által alapított múzeum – akik szentségtörő és bitorló kezekkel merték eztet a nemzetnek felajánlani, – a nemzetet efelől tévútra vezetni – és ez bemutatott a Székely művelődési egyletnek, azon egyletnek, amely legalább figyelmét ezen ügynevezett múzeum felé is már kezdte fordítani, nem egy kiszámított szánszándékos aláása és elmérgesítése ez az egész ügynek? –

Én távol a nagyravágyás, hiúság viszketegségétől, öntudatossággal és lelkiismerettel gyűjtöttem –

eleinte csak egy egyszerű gyűjteményt terveztem – későbbre Háromszékhez ajánlám fel – illetőleg az egész székely nemzetnek, hogy az a székely-múzeum csíráját képezze. Sem én, sem a múzeumőr senki pénzét limlomra nem fecséreltük el, így tehát a nemzetét se, ha vásároltam, vettem, arra én áldoztam. Minden adomány elfogadtatott, nyílt számadás tétetett arról a lapokban, s azonkívül feljegyeztetett minden adakozó neve – és mégis foly a gyanúsítás, oly modorban, mint a főispán úr az első nyilvánításában tevő, hogy jövőre gondoskodand arról, hogy a tárgyak el ne tévedjenek, felragasztott iratok által a tárgyakon az adományozást megjelöljék; pedig mikor átvette is úgy volt, mert az őr lelkiismeretesen jegyeztet fel mindent, és kezelte. Mivel tudja a főispán ezen gyanúsítását indokolni; álljon elé valaki, akinek adománya nem jegyeztetett volna fel.

Igen, még ha úgy tűnne is fel, mint lim-lom-tár, én vissza nem utasíthatam az adott tárgyakat, mert azok közül mégis egy-egy gyöngyszem találtatott, – nekem apostoloskodni kellett, érdeket gerjeszteni, kifejtetni a múzeum iránt, így a legkisebb adományt is felvettem, hogy átadjam. –

Tervelem volt a kiváló érdekű „múzeumi tárgyak” mellett egy kézmű- és iparcikkeket is felvenni, így egy mellékosztályát ezen gyűjteménynek megteremteni, amint például a székelyföldi női kézimunkák, varrások, hímzések (h)urkolások stb. – hasonlólag fanemű és más tárgyakat is. Ez még nem foglalt magában a tudatlansággal párosult bárgyúságot eljárásomban.

Mert ha megalakulna a székely nemzeti múzeum, ezen tárgyakkal szabadon rendelkezhetik a székely művelődési egyesület; abból átadhatja azt, ami megfelelő az országos iparmúzeumnak vagy egyes iparos intézetek gyűjteményeinek, ha ezen tárgyak terhére váltak vagy volnának.

Engemet elszomorít az, ha személyes érdekből és önzésből egy ügyet, annak szent céljait annyira elferdítve, vissza nem rettennek nemtelen fegyverek felhasználásukkal is, hogy a személyes bosszúvágy kielégíttessék – nem említtem fel azon irányban elkövetett lovagiatlan eljárást is, mivel engemet érintettek, sem azon kiszámítást, hogy a női hiúságot bennem megsértsék – én ezt meg tudom bocsátani, mert nem tudják, mit cselekszenek! De azt fájjalom, hogy a buzgó múzeumőr tevékenysége ahelyett, hogy legkisebb elismerésben részesülne, lehetőleg semmisnek és haszonnélkülinek nyilváníttatik, ez által alkalom adassék a bizalmat tőle megvonva a helyéről eltávolítani; mert csak ide mennek ki végeredményeiben elneink céljai; ez okból inkább készek az egész Székely múzeumot sárral dobálni, s példát nyújtanak arra, hogy az önzés nélküli feláldozat a nemzeti intézmények érdekében mivel jutalmaztatik meg.

Méltóságodra hivatkozom, mint az összes országos intézmények főfelügyelője és igazgatójára, mint azon egyetlen egyéniségre, kinek szava ezen ügyben reám nézve eldöntő – én megadással lemondok mindenről, belenyugszom abba, amit határozand – karolja fel ezen ügyet, igazságos méltányolást kívánok, semmit egyebet – lehet, hibáztam és hibáztunk abban, hogy merészeltünk egy gyűjteményt megkezdeni, ezeket a Székely nemzetnek felajánlani – legyen ezért megbocsátás a tévedőknek! –

Méltóságodnak általam igen nagyra becsült sorait elvárva, magamat ajánlva maradok kiváló tisztelettel
Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília s.k.

14.

PULSZKY CSEREYnének

Budapest, Múzeum, 1879. nov. 24.

1494. szám. 301/1879.

Nagyságos Asszony!

Sajnálom, hogy erdélyi utam alkalmával az idő rövidsége nem engedte, hogy Nagyságodnak személyesen fejezzem ki tiszteletemet, mellyel Nagyságod iránt mindenki érez, ki a régiségekkel foglalkozik, s a tudományosság iránt érdeklődik, ha azon nagyszerű gyűjteményt szemléli, melyet a székely nemzetnek ajándékozni méltóztatott. Sajnálom, fájjalom, hogy azt éppen ott, hová szánta, illően megbecsülni nem tudják. A könyvtár becses, legszebb gyöngyei azon kódexek, melyeket most az Akadémia megbízásából SZILÁDY Áron tudós hazánkfia használ fel. Az őstörténelmi gyűjtemény nem nagy, de ritka s érdekes tárgyakat foglal magában, melyek közül néhányat a Magyar Nemzeti Múzeum lerajzoltatott későbbi kiadás tekintetéből. A középkorból s az erdélyi fejedelmek idejéből is sok emlék díszíti a Székely nemzeti Múzeumot, nevezetesen az agyagipar honi termékei, s gazdag a régi hímzések sorozata. A természettudományi gyűjtemény gyarló ugyan eddigelé, ezt azonban legkönnyebben s legolcsóbban lehet kiegészíteni; erre csak egy-két oly egyénnek szorgalma szükséges, mely az erdélyi flórával és faunával foglalkozik, – csudálkoznám, ha a sepsiszentgyörgyi tanárok közt nem találkoznék mindig egykettő, ki ily tárgyak gyűjtésére szentelné szabadidejét.

Szóval Nagyságod ajándékában megvan azon mag, melyből egy oly Múzeum keletkezhetik, minő a tudományosság színvonalának megfelel. Félek azonban, hogy azon közönyösség, mely hazánkban sok helyütt uralkodik a tudomány iránt, Nagyságodnak szép alapítványát nem fogja kifejleszteni, s hogy a székely nemzeti múzeum is oly holt kincs fog maradni, mint a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár, melynek gyűjtemé-

nyét a por lepi el, vagy a gyulafehérvári BATTYÁNY-könyvtár, melyben egy remek üvegfestmény, a legszébb az országban, a rendezetlen ásványok közt hever.

Szükséges, hogy minden Múzeumban legyen egy *ahhoz értő őr, tisztességes fizetéssel*; nem elégséges erre, hogy esetleg egy tanár, ki a múzeum iránt nem viseltetik különös rokonszenvvel ki, pótfizetés mellett ezen helyet mellékfoglalkozásul töltse be. Nagyságod érezte ezt, s feltételül kötötte, hogy ez őr fizettség, – a Múzeum által lett adva, de a székely Törvényhatóságok nem gondolkoznak a fizetésről, s oly alapról, melyből a gyűjtemények szaporíthatnának. Törvényhatóságok ritka esetben alkalmasak egy múzeumnak megbecsülésére, feladatuk a közigazgatás, főfoglalkozások a politikai választások, a tudományt, a tudományos intézeteket nem tartják körükhöz tartozóknak. – Vidéki múzeumok csak úgy virágnak fel, ha azok igazgatása társulat kezébe jő, mely évenként 2-5 Ft tagsági díjt fizet, az őrt kinevezi, s ellenőrzi, de azt, míg benne bízik, vételnél azon összeg erejéig, mely rendelkezésére áll, nem akadályozza.

Ami az őrt illeti, Nagyságod VASADY Gyula (meg)tartását szintén kikötötte alapító levelében, s méltán, mert ő a múzeumi tárgyak felkeresésében s megszerzésében ritka szerencsével s tárgyismerettel járt el, s tetteleg bizonyította be, hogy az őri állomást megérdemli. Nem akarom evvel azt mondani, hogy ő mindazon szak-tudományokban, melyek egy múzeum igazgatásánál szükségesek, egyformán járatos, meglehet, hogy némely tárgy meghatározásánál tévedne, én azonban alig ismerem vidéki múzeumot, melynél ez nem fordulna elő, s ezért nagy igazságtalanság, ha ezt valaki ellene felhozná, – azok szokták tenni, kik éppen nem értenek a Múzeumhoz. Vidéki múzeumok egyébiránt ily esetekben, ha tudniillik valamely tárgyra nézve tisztába jóni nem tudnak, a Magyar Nemzeti Múzeumhoz folyamodnak, hol nagyrészt megvannak a szükséges szakkönyvek, melyek nélkül semmiféle múzeumőr eligazodni nem képes.

Sajnálom, hogy a székely nemzeti múzeum tekintetében ingerültség uralkodik a Székelyföldön, s hogy kisszerű tekintetöknél fogva, Nagyságod szép alapítványa célját nem éri el. Ott vannak a Törvényhatóságok, melyekre nézve ez becsületkérdés, mert elfogadták, megköszönték Nagyságod ajándékát, de a feltételeket nem teljesítik, melyek ahhoz kötve voltak. Ott van a székely egyesület, e kettőnek közreműködése életet adhatna az intézetnek, hogy ne maradjon holt kincs. Ha a háromszéki főispán felkarolná az ügyet, ha ennek elrendezésére a székely Törvényhatóságok képviselőit összehívna, ha a székely egyesület közreműködését illő módon igénybe venné, mindazon nehézségek elenyésznének, melyek most a kedélyeket elkeserítik.

Midőn Nagyságodnak, mint a múzeumok s könyvtárak országos főfelügyelője, azon hálás érzés-

nek tolmácsa vagyok, mellyel a tudományosság minden barátja Nagyságod iránt a Székely nemzeti Múzeum alapításáért viseltetik, egyszersmint felhatalmazom ezen levelemnek bármily használatára, maradván Nagyságodnak őszinte tisztelője

PULSZKY Ferenc s.k.

15.

VASADY a múzeumi igazgatásának Sepsiszentgyörgy, 1880. aug. 27. (SzNM 104. sz.)

Tekintetes múzeumi Igazgatóság!

Alólírt egész alázattal terjeszti be a tek. Igazgatóságának jelentését a székely nemzeti múzeum következő ügyében.

A múzeum helyiségének (a folyosóval együtt) négy szobája, bemenetnél az első a múzeumörnek lakásul volt már azon okból is rendelve, hogy a kíváncsi látogatóknak már nyíljék bármikor is, azaz reggeli 8 órától esti 8 óráig gyönyörködtethetni a kiállított tárgyak szemlélésében.

Ezen lakoszoba azonban az idők folytán nemcsak dolgozószobává, de valóságos múzeumi raktárrá nőtte ki magát, miután ottan: nyomtatványok, beérkezett levelek, jegyző-, adomány-, kiadási és postakönyvek, ismertetésre vagy lerajzolásra alkalmas tárgyak – könyvek és okmányok, el nem helyezett arcképek és név nélkül beérkezett könyvek és más tárgyak; el nem helyezett régi pénzek, azoknak különféle színű és nagyságú borítékai, főlölegesen levő képkeretek leendő képek részére, rendesen járó hírlapok, átnézésre küldött régi iratok; ólombetűk festékek; 20 000 db. levélbélyeg 50 db. skatulyában, lepkefogók, fel nem tűzött többszörös lepkék, lepketerpesztő deszka, növényssajtó növényvel, szárítás alatt levő mérgezett madártörzások; rovarok szeszen, keményítő, ragacs, enyv, gumi-mézga feloldva, timsó, oltatlan mész, fosz(for) és kámfor, kopál-lakk, faolaj és karbolsav, mireny, büdöskő, szurok, drót és kóc a madártöméshez és a tárgyak megóvásához, madártáblák, mosatlan ásványok, varrótű, cérna, selyem, színes papírok és papírlemezok, nagycédulák, kalapács, fejsze, különféle szögek, csuprok stb. helyet foglalnak úgy, hogy már nemcsak sejtés, de bizonyos az, hogy tüdőbetegségem részben a múzeumbani hideg szobáiban – télen, meghűlés és még most is tartó gyöngélkedésem abban találja okát, hogy az orvos rendeleteinek nem tettem eleget, miszerint a fennemlített helyszűkítése és kigőzölgése által lakásom magában már egészségtelen levén – ki nem költözökdem.

Ennek okáért az orvos azt az engedetlen fel-tételt tette, hogy ha tökéletesen és minél előbb gyógyulni akarok, más szállást szerezzek magamnak.

Szabadjon remélnem, hogy a tekintetes Igazgatóság a felhozottakból át fogja látni, miszerint a múzeumnak egy dolgozószobára okvetlenül szüksége van, s azt is, hogy én mint múzeumőr a 41 Ft havi fizetésből külön lakást tartani képtelen volnék – miértis eszedzem a tekintetes Igazgatósághoz, a múzeum érdekében kegyeskedjék a mai őri lakószobát dolgozószobának alakíttatni, hol naponta akkor kényelmesen dolgozni lehetne, és nekem mint őrnek illő szállást vagy lakbéri illetményt határoznai.

Ha kéréssem méltányolva leend, úgy tapasztalni fogja a tekintetes Igazgatóság, miszerint a múzeumnak ezen célszerű újítása előnyös és valóságosan javára leend.

A tekintetes Igazgatóságnak alázatos szolgálója,
N. VASADY N. Gyula múzeumőr s.k.

16.

(VASADY NAGY Gyula

A Székely Nemzeti Múzeum

költség-előirányzata az 1881. évre)

(SzNM) 141. sz.

Sepsiszentgyörgy, 1880. nov. 30.

Méltóságos Főispán Úr!

Folyó évi s jelen hónap 16-án 804. szám alatt hozzám intézett leiratára, melyben Méltóságod a Székely nemzeti múzeum részére a jövő, 1881. évre való költség-előirányzat betérjesztésének előterjesztésére felszólít, van szerencsém a következőkben jelentésemet megtenni

Mindenek felett szükséges azon megállapodásra jönni, hogy a múzeumőrnek mostani lakszobája (mely avégett adatott, hogy az adakozó közönség az őrt mindig honn találja, a múzeumot is bármikor megsemlélhesse) a múzeum dolgozószobájának rendeztessék be, mint az már általam folyó év augusztus 27-én 104. szám alatt betérjesztett kérszben is megtétezt – de helyébe a múzeumőrnek illendő lakás adasék, vagy lakbériilletmény neveztessek meg a Székely nemzeti múzeum bizottsága által.

Ezt Csík és Udvarhely megye közönsége is, mint tulajdonosa, méltányosnak találndja a múzeum javára segéllyel évenként legalább a múzeumőr lakása s a szolga tarthatása iránt hozzájárulni.

Így volna tehát a helyi viszony- s pénzsűkét tekintve, a Székely nemzeti múzeumnak az 1881. évre való költség előirányzata a következőkben megállapítandó.

a) a múzeumőr lakdíjárt	100 Ft
b) a leendő múzeumszolga fizetése	60 Ft
c) irodai költségek	18 Ft
d) postadíjak privát levelezésre	6 Ft
e) alkalmas vásárlásra múzeumi tárgyak kínálásakor	50 Ft
f) a dolgozószoba felszerelésére, úgymint asztalok,	

szekrények, székek, tálak, csuprok és csöbrekért, melyek azonban árverezések alkalmával lennének beszerzendők, hogy olcsóbbá kerüljenek 18 Ft
g) felszerelés a rovarok, lepkék, halak stb. részére, úgymint rovartűk, skatulyák, parafa, szesz, üvegek stb.

40 Ft

h) felszerelés a töméshez és konzerváláshoz való eszközökért, úgymint kések, ollók, tűk, reszelők, harapófogók, kefék, üvegszemek, ecsetek, furú, tubus, kis kalapács, fecskendő, kis fűrés, dróthúzó, drót, kóc, mérő, cérna, fatalap, fésű, gombostű, gyújtósatul és mérgekért 20 Ft

i) felszerelés a múzeumi tárgyakhoz, úgymint varrótűk, cérna, selyem, szögek, ragacs, papírlémez, enyv, festék, lécek, cédulák, fatáblákért 5 Ft

k) súrlás, takarítás, segítségért 3 Ft

l) ásatásokra, miután némely helyt hazafiságból is adnak segítséget 30 Ft

Összesen 350 Ft

A felsoroltakból átlátja bárki is, hogy azok a múzeum javára elkerülhetetlenül szükségesek, s hogy eddig azt nélkülözve, hátrányt is mutattak a múzeum haladásában, azért:

Ezen összegnek megszavazása, illetőleg a szükséges időben való utalványozása s fizetése esetében – bennem is új kedv támad, – miézt biztosíthatom a székely nemzeti múzeum bizottmányát, hogy tevékenységem és szorgalmam által oda fogok törekedni, hogy *múzeumunk* – az ahhoz értő látogatók bírálatában *méltó elnevezésben részesüljen*, – a múzeumnak valóságos és tömegesebb gyarapítása, új berendezése, vagyis célszerűbb kiállítása által mielőbb eszközölve lehessen.

Méltóságodnak alázatos szolgálója

N. VASADY N. Gyula
múzeumőr

17.

(VASADY NAGY Gyula)

A „Székely nemzeti múzeum egyesület”

alapszabályai. Tervezet

(Részlet)

1.§.

Az egyesület címe: „Székely nemzeti múzeum egyesület”; – székhelye ezidőszertint Sepsiszentgyörgy városában a Székely MIKÓ tanoda udvarán használatra átengedett külön épület első emelete.

2.§.

Az egyesület célja: Könyv-, okmány-, kézirat- és képtárt; ipar- és régiségárt; pénz-, érem-, pecsét- és címergyűjteményt; természetrajzi és népviseleti tárt felállítani. Felkutatni és egybegyűjteni mindazt, mi a tudomány, irodalom és művészetnek, mint nevezetesség tűnt fel, megszerezni a Székelyföldön érdemeket

szerzett férfiük arcképeit, életrajzait és műveit; – ha máskint nem lehetséges – másolatban. A végpusztulástól megóvni a Székelyföldön található történelmi emlékü romokat; felkutatni itt-ott elszórtan létező régiségeket, történelmi emlékeket stb.; mindezeket adományozás – esetleg vétel útján összegyűjtve, az elpusztulástól megóvni, s mindezen működés eredményét, az állandó „Székely nemzeti múzeum egylet” tulajdonát képezőnek a tárlatban, illetőleg a múzeumi helyiségben összpontosítani, s a nagyközönség használatára, a régészet és közművelődés megkedveltetése, s az ez iránt minél szélesebb körű érdekeltség felébresztésére, s a tanulni akaróknak segédeszközöket nyújtani. Ugyanazért az arra a célra felajánlott nyilvános helyiségben kiállítani, s meghatározott időben szabályszerű használatra mindenkinek díjmentesen nyitvatartani.

(...)

4.§.

A múzeummal kapcsolatban a honismeret és az erre vonatkozó tudományok iránti kedv élesztésére munkál az egylet azáltal, hogy:

a) Egyesíti a szakképzettek és szakkedvelőket történelmi és közművelődési, régiségtudományi és statisztikai dolgozatok írására, és azoknak a választmányi üléseken kívül tartani fog nyilvános felolvasásokat.

b) Régészeti ásatásokat és történelmi nyomozásokat eszközöl, nemkülönben a műemlékek, régiségek tanulmányozása és ismertetése által törekszik.

c) Működésének eredményét havi, akár évkönyvekben közzéteszi, s azokat a múzeum tagjainak ingyen kiossza.

d) Mihelyt anyagi ereje engedi, tudományos pályakérdéseket tűz ki; tagjainak a honismeret érdekében akár az egyelt megbízása következtében tett búvárlatait díjazza.

5.§.

Az egylet a művelendő tudományok sorából a teológiát és a politikát merőben kirekeszti, ezekre vonatkozó kérdéseket sem tanácskozásaiban felmerülni, sem műmunkálataiba belevegyülni nem engedi.

18.§.

A tárlati igazgató, vagyis múzeumőr közvetlen felügyelője a múzeum belsőjének, és abban levő minden osztálynak rendezését végzei, éspedig:

a) Az érem- és régiségtári gyűjteményeket rendezi, lajstromozni, felügyelni a keze alá bízottakról felelős lévén.

b) A kép- és szobortárt illően kiállítva tartani, a károktól megóvni.

c) A könyv-, okmány- és kéziratárt rendezni, lajstromozni és felügyelni; tartozik vigyázni, hogy a keze alá bízottakban kár vagy fogyatkozás ne történjék.

d) A természetrajzi osztályt rendezni, lajstromozni és

felügyelni; felelős a keze alá bízottakról. Kötelessége továbbá a múzeum számára természetrajzi gyűjteményeket (segítséggel) beszerezni, kiállításra alkalmazni, s a romlástól (szerekekkel) megóvni.

e) Minden adott tárgyhoz külön-külön cédulát az adakozó nevével ellátva mellékelni.

f) A begyűlt adományokról a ... hírlapokban közzétenni.

g) A választmány utasítása szerint eszközzendő régészeti kutatásokat és történelmi nyomozásokat intézni, azokról jelentést és ismertetést tenni.

h) A választmány, esetleg az elnök írásos rendelete nélkül semmit ki nem adhat a múzeum épületén kívüli használatra.

(...)

Kérés!

Ezen tervezet figyelmes elolvasása után méltóztassék a tisztán hagyott lapon észrevételeit (vagy hiányokat) feljegyezni, hogy annak idejében a többiekkel összehasonlíthati lehessen.

Jegyzet

1. Nagyvasadi VASADY NAGY Gyula, *Adatok a Székely Nemzeti Múzeum Történetéhez*, kézirat (SzNM Könyvtára L.sz. 65903). A címben eredetileg *Székelyföldi Múzeum* szerepelt.

2. *Múzeum, 1875–1879. Látogatók könyve. Alapleltár* (Reg. Inv. No. 1.)

3. *Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1876, III. f., 161–162 (Temesvár, 1876. július), 1. *Melleklet*. Az ismertetés nagyobb részét tkp. VASADY fogalmazta, állította össze, MILETZ felkérésére (I. a 41. jegyzet). Az ismertetés több számadatát még akkor utánaigazítja a temesvári múzeumi közlöny imecsfalvi példányában, így a tévesen 2110-nek összegezett tételszámot is.

4. Mivel a szept. 15-i átadási jegyzőkönyv a már akkor Sepsiszentgyörgyre érkezett tételek számát tünteti fel, a Múzeum történetére vonatkozó íráskövetkezőt ez idézik. Valójában az átadás pillanatában az utolsó szállítmány még útban volt, és VASADY a jegyzőkönyv eredeti, nála maradt példányán ki is igazította a számot.

5. *Nemere*, 1877/19 (márc. 4-i kimutatás a február havi adományokról).

6. Más forrás szerint már az 1876-os budapesti nemzetközi régészeti kongresszusra küldött anyagról képeslapokat készítettek, de ezt eddig nem sikerült igazolnunk.

7. *Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Közlönye*. 1876. júl. (III. f.): **Régi iratok ismertetése a XVII. századból**. MILETZtől, 159–161. Tizenhárom imecsfalvi, VASADY megküldte oklevélből kettőt ismert (1878-ig folyamatosan, huszonnyolc dokumentum kézirat forrásközlése következik, tehát MILETZ egészen Temesvárról történő távozásáig folytatja az anyag feldolgozását).

8. JANCÓS Benedek, *A Székely Nemzeti Múzeum és első őr*, VASADY Gyula, *Arad és vidéke*, 1881/188 (aug. 19.). A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja jeles történész az Imecsfalvával szomszédos Gelsen-cén született.

9. FERENCZI István, *A Székely Nemzeti Múzeum előzményeihez és az olaszteleki római táborhelyről*, *Székelység*, 1939/9–10, Székelyudvarhely, 66–72.

10. Szüleit is nagyon művelt embereknek tartották. Apja ZATURCSAI ZATHURECZKY István, a család 1817-ben telepedik meg Olaszteleken. Anyja TASNÁDI NAGY Juliánna, rokona TASNÁDI NAGY Gyula nyelvész-történésznek. Férjhez ment 1842. okt. 2-án. CSEREY János 1875. februárban hunyt el. (S.–z., **Özv. CSEREY Jánosné szül. ZATHURECZKY Emília**, SzN 1885. nov. 15., mutatvány a Székely Egyleti Naptárból.) Vö. még JANCÓS Benedek írását 1885-ben, az *Ország-Világban*.

11. ZATHURECZKY Károly az Emília kilenc évvel fiatalabb öccse. Századosként, olaszleleki szabadságról írja levelét FINÁLYnak, az EME titkárnak, 1869. szept. 2-án: a baróti Vétzer római vár helyéről köveket szedtek ki, SZÓTS József baróti lakosnak sikerült anyagot mentenie. Az esős idő miatt és időhiányban ő maga már nem tudott eleget kutatni, de megpróbálta feltárni az általa castrum stativumnak vélt létesítmény tér-és alaprajzát. Ezt mellékelte (sajnos, már FERENCZI sem találta az EME-től a kolozsvári Institutul de Studii Clasicé által megörökölt anyagban). Azért ír, mert tudtával a szakirodalom nem ismeri ezt a táborn. Küld tárgyi anyagot is postán, és jelzi, mekkora ásatás volna szükséges. Alkalmas volna még az év során, mert épp ugarolt a határész. Kérdezi továbbá, lesz-e régészeti (ásató) egyesület?
12. 1876. máj. 27-i és jún. 2-i, nov. 12-i, 1879. okt. 6-i, nov. 21-i levelek.
13. DOMJÁN István, **A Székely Nemzeti Múzeum**, in: **Háromszék vármegye. Emlékkönyv...**, Sepsiszentgyörgy, 1899, 364–370.
14. KELEMEN Lajosné ZATHURECZKY Berta, **Egy székely Nióbe, Székely Nép**, 1921/88–89. A szerző CSEREYné unokahúga, tevőlegesen szerepel volt a múzeumért folytatott kezdeti erőfeszítésekben. A kevesek között van, akiket a múzeum épületéből fognak utolsó útjára kísérni.
15. 1901-ben, alapítását megelőzően a múzeum 1600 tárgyból 300 származik tőle.
16. KELEMENNÉ, **im.**
17. 1878-tól a sepsiszentgyörgyi, 1880-tól a kézdivásárhelyi Jótékony Nőegyletnek is elnöke.
18. Vö. még: MAROSI (JANCÓS Benedek?), **Vázlatok a székely nemz. Múzeum alapítása alkalmából**, *Székelyföld*, 1882/58 (jún. 8.).
19. Uo.
20. SZENTIVÁNYI Ignác, CSEREYné sógora, a múzeum igazgató-választmányi tagja 1881-től haláláig (1885). VASADY, akivel jó barátságban volt, végrendeletileg ráhagyta ingóságait is. VASADYról írt életrajzát NAGY Géza *A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője*, I. részben közli.
21. *Magyar Minerva*, I. Bp., 1900; Radács Jenő: **Országos Magyar Iparművészeti Múzeum. Képes kalauz a gyűjteményekben**, Bp., 1885.
22. Régészet terén jelentőséket voltak addig eszerint a MNM, a kolozsvári, ill. a nagyszombati br. BRUCKENTHAL-múzeum; a gyulafehérvári káptalani, a pannonhalmi főpápai, a pesti kegyesrendi, a debreceni, pápai és nagyenyedi főiskolai régiségmúzeumok, a győri bencések gimnáziumában, a Sopron és Pozsony városában található gyűjtemények. Keletkeztek továbbá újabbban a gyulai, szabolcs-és vas megyei gyűjtemények, és keletkezőben vannak temes-torontáli, Kassa és Nagyvárad városi, máramarosszigeti archeológiai gyűjtemények. (**Honismertető. A bécsi 1873-diki közkiállítás magyar katalógusának bevezető része**, sz. KELETI Károly, Bp., 1873).
23. Győr (Bencés Gimn.), Esztergom (SIMOR magángyűjteményként) is jelen van, Békés megyei Régészeti Egyesület (Gyula), Biharmegyei Régészeti Egyesület (Nagyvárad), Slovenska Matica (Túröcszentráton) stb., de „múzeumként” csak: Pozsonyi Múzeum, Kassai Felső-Magyarországi Múzeum, Nagykálló Múzeum, Egri Érseki Múzeum, Gödöllői Múzeum, Budapesti Tudományegyetem Régészeti Múzeuma, Kiskunhalasi Múzeum, Szentesi Városi Iskola Múzeuma, Délmagyarországi Régészeti Egyesület Múzeuma (Temesvár), Vas megyei Régészeti Egyesület Múzeuma (Szombathely), BRUCKENTHAL Múzeum (Nagyszombati). (HAMPEL, J., **Catalogue de l'exposition préhistorique des musées de province et des collections particulières de la Hongrie, arrangée à l'occasion de la VIIIème session du Congrès International d'Archéologie et d'Anthropologie Préhistoriques à Budapest**, FRANKLIN-Társulat ny., 1876).
24. KUGLER Alajos, **Vezető Sopronvármegye és Sopron sz. kir. város egyesített múzeumában**, Sopron, 1903; *Néprajzi Értesítő*, 1903, 75.
25. A Békés-megyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Egylet 1874/5-ös *Értesítője*; *Magyar Minerva*, I. Bp., 1900, ill. NÉMETH Csaba, **A Gyulai Múzeum százhuszonöt esztendeje**, Gyula, 1993.
26. *Archaeologiai Értesítő*, 1872; *Magyar Minerva*, I. Bp., 1900.
27. S. PÁVEL Judit, **A szombathelyi Svaria Múzeum története**, Svaria, I, Szombathely, 1963; *Magyar Minerva*, I. Bp., 1900.
28. **A kassai múzeum gyűjteményeinek leíró leírása**, Kassa, 1903; *Magyar Minerva*, I. Bp., 1900.
29. A felsoroltakat kiegészítendő: 1873-as kezdetekkel 1877-re nyilvános a fővárosi Országos Tanszermúzeum és Pedagógiai Könyvtár; 1873-ban alakul, hogy fel is számolódjon, Máramarosszigeten megyei Múzeum-Egyesület; 1873-as előzményekkel a jászberényi városába egy szobájában nyílik meg 1874. decemberben vadászati tróféakból, kitömött állatokból és a „Lehelkürtből” a Jász-múzeum (1877-ben két nagyobb kiállításáról tudunk); 1874-ben SZILÁDY Áron Kiskunhalas vásárolja meg régiség- és éremtárának a ref. főgimnázium RÉVÉSZ György magángyűjteményét (1899-től lesz nem-tanár könyvtárosa, őre); 1875. augusztusban jön létre a Gödöllő és vidéke történelmi és régészeti Múzeum-Egylet (végeleg csak 1876-ban alakul meg, jön létre szegényes könyv-, érem- és régiségtára); 1875-ben Esztergomban születik még múzeum-egylet, de a folytatás sokáig várat magára.
30. Hivatkozás a **Régi római és görög pénzek s érmék** (Kvár, 1868, 43) munkára. Vö. 9. jegyzet.
31. **Dicsőretre méltó foglalkozás**, *Nemere*, 1875/64.
32. Nátronsóval az egyiptomi múmiákat tartósították, a kifejezés nyilván erre utal, tényleges vegyelemzésről, amely a mumifikálódásnak épp ezt a módját igazolta volna, nincs adatunk.
33. KOZMA Ferenc, **A Székelyföld közigazgatási és közművelődési állapota**, Bp., 1879, 445.
34. Közéteszik ugyan, hogy felküldték, és levélben is köszönték nekik (*Nemere*, 1876/89, nov. 6-án, sőt VASADY helyesbíti a hír egy másik adatát a 98. számban), de ezt a köszönetet a felajánlás fogadására érthetik, különben a történet kimenetele érthetetlen.
35. JANCÓS szolgáltattak majd rá adatot, VASADY-nekrológiájában: a múmia valóban az EME-hez, így több a kolozsvári egyetem karbonctani gyűjteményébe került. 1885. szeptemberben dr. ENERSICH Antal, a Kolozsvári Egyetem karbonctanára kérdezi levélben CSEREY-nétől a megtalálás körülményeit.
36. Téves visszaemlékezése szerint a *Nemere*ben (1876/28 vagy 33?); valószínűleg a *Háromszék*ben, amelynek nem maradt fenn kollektója. Sajnos, cikkívágásként sem őrződött meg ilyen VASADY-felhívás, a múzeumi irattárban.
37. Az említett, ápr. 27-i főkirálybírói levél (Ad sz. 255/876).
38. *Nemere*, 1876/41 (máj. 8-i hír).
39. *Nemere*, 1876/51.
40. **Új lelet**, *Nemere*, 1876/53.
41. L. 3. jegyzet.
42. *Történelmi és Régészeti Értesítő*, 1876, IV. f.
43. **Háromszéki Múzeum**, számszerű felsorolással; *Nemere*, 1876/67.
44. VASADY Gyula, **A háromszéki múzeum érdekében**, *Nemere*, 1876/83 (okt. 4.).
45. *Nemere*, 1876/84, 1876/86.
46. VASADY, *Adatok...*
47. Főisp. Lev. 665. sz. (1876. okt. 10.)
48. A másik példányt, amelyet át kívántak adni, GÖRGEY kapta volna Budavár bevételéért, de ő nem vette át. A BEM-kitüntetésnek 1945 tavaszán veszik nyoma, a menekítésben; a GÖRGEY-nek szánt a szerencsésebb, ma a Magyar Nemzeti Múzeumban található.
49. ORBÁN végül nem tudja személyesen levinni, ezért hosszú levélben kér elnézést CSEREY-nétől, és egyeztet az átadás mikéntjéről. Az érdemrendet így VASADY valóban tőle veszi át Budapesten, febr. 14-én. Ekkor találkozik PULSZKYval is, és PULSZKY ettől kezdve érdeklődik a múzeum sorsa iránt, lesz egyik legfontosabb támogatója.
50. Vö. *Nemere*, 1877/16.
51. A kézdivásárhelyi közművelődési egylet márc. 11-én kéri VASADYt előadásra **A múzeumról, annak hasznáról** (*Nemere*, 1877/24), 14-én az érdemrend kiállítására (*Nemere*, 1877/24, 42). Ápr. 4-én Baróton állítanak ki, még mindig a honvéd-menhely javára, Pünkösdkor Csiksomlyón, máj. 20-án Gyergyószentmiklóson (*Nemere*, 1877/46; *Magyar Polgár*, 1877/158).
52. Vö. *Nemere*, 1877/19, 1877/23.
53. Nem teljesen azonos a NAGY Géza által az *Értesítő*ben leközölttel (a 2. paragrafus), vö. *Melléklet*.

54. NAGY Géza, A Székely N. Múzeum története, in: **A múzeum története** (A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője, I. rész, 1890)
55. KOZMA Ferenc, *l.m.*, 447.
56. Vö. VASADY okt. 23-i ásatási jelentése CSEREYnének: besenyői, zaacsvai, berecki, nyujtói kiszállásokról, szövetnemű kiválógatásáról a kolozsvári kiállításra (5).
57. Színházi előadással is megpróbálkoznak 1878. aug. 8-án (a SZATHMÁRI-SZTUPA-társulatot kéri fel, Kézdivásárhelyen), de azt későn hirdetik meg, nincs közönség. CSEREYné fizet be helyette. Aug. 15-én „Árgus” (SÁNDOR Kálmán) a *Marosvidék*ben felveti, hogy Marosvásárhelyen is lehetne gyűjteni. Tombolajegyeket küldenek, de MENTOVICH Gyula nem vállalja. 1879. febr. 15-én ezzel szemben Kovásznán hoz be tombola 45 Ft-ot a múzeum javára.
58. *Nemere*, 1878/5.
59. A könyvtöredékek leírását I. *Magyar Könyvszemle*, 1878. nov. 7.
60. *Kelet*, 1879/108; *Pesti Napló*, 1879/123; *Kelet* 1879/108.
61. *Nemere*, 1879/40; *Háromszék*, 1879/40.
62. A háromszéki partizánakció CSEREY Gyula és VASADY szerint KÜNLE Józseftől indult; CSEREY azonnal ellenlépéseket tesz Budapesten.
63. *Nemere*, 1879/59.
64. *Századok*, XII, Okt. 4.
65. *Nemere*, 1879/77; *Háromszék*, 1879/78.
66. *Ellenőr*, 1879/524.
67. *CSEREY-Székely Múzeum naplója*, 6.d.
68. Tanácsok, mivel egésztíse ki még a főispánhoz írandó felajánló levelet, feltételeit (főlépéldányok cseréjének lehetősége a gyűjtemény javára, lajstrom melletti átadás a főispán kijelölte bizottságnak stb.)
69. Családtagok. Mária és Berta fiútestvéruk, Z. Lajos felesége, ill. lányuk, a későbbi KELEMEN Lajosné Z. Berta; CSEREY Ákos Emília fia; Mari lánytestvérük, a VASADYról életrajzot író, a múzeumort megőrlő SZENTIVÁNYI Ignác felesége.
70. VASADY saját példányán több adatot kijavított (VNGy), itt a javított adatokkal közöljük újra a cikket. 70
71. A sepsiszentgyörgyi Felolvasó-egylet március 4-i felolvasásának szövege. VASADY kéziratos toldásaival – a toldások elsősorban a BEM érdemrendjét és a szabadságharc eseményeit bemutató részt érintik. A cikkívágás a VASADY-féle múzeumtörténet első oldala elé van beraasztva.
72. A múzeum bemutatását CSEREYné méltatásával kezdi, aki egy múzeum és ezzel összekapcsolódó tudományos egyesület (!) megalapítása végett a székelységnek egy pénzalapot adott. A tárgyak bemutatása előtt tisztázni szeretné, mit ért „múzeum” alatt.
73. *CSEREY-Székely Múzeum naplója*, 22.a.
74. CSEREY Gyula nem először vett részt a terepmunkában sem.
75. A kolozsvári Jótékony Nőegylet kiállítása 1877. decemberben – az első olyan nagy kiállítás, ahol a Múzeum jelentős néprajzi anyaggal vesz részt.
76. Vö. az első cikk a kolozsvári *Magyar Polgár* 1877. szept. 29-i számában. Már az első cikk felvetette, hogy amennyiben Háromszéken nincs igény a múzeumba, valósuljon meg az Udvarhelyyegyében.
77. KOZMA Ferenc, aki ekkortájt kér készülő könyvéhez VASADYtól is adatokat a múzeumról.
78. Jellemző módon, tíz nap késéssel, nov. 15-én érkezik Imecsfalvára.
79. NB. Ezeket a pénzeket, mint tudjuk, CSEREYné és VASADY teremtették elő, gyűjtötték rendezvényeikkel stb.
80. Összegezve: a megyének rendkívül nagy ambíciói voltak – rendelkezni, és főleg annak monopóliumát biztosítani, megoldani bármit is mással kevesbé.
81. A SZILÁDYval való levelezésnek azt a darabját illesztettük be, amely az *APOR*-, a *CSEREY*- és a *VASADY*-kódexek keresztelését dokumentálja. A *VASADY*-kódex tartalmát SZILÁDY itt nem részletezi: ebben volt TINÓDlnak az irodalomtörténet által elsőnek valószínűsített munkája. Az *APOR*-kódex, az első magyar bibliafordítás zsoltárrészleteivel ma is a Székely Nemzeti Múzeumban található, a másik két kódexnek 1945 ta-

vaszán, a zalaegerszegi vasúti állomáson veszik nyoma, a múzeum számos további értékével együtt.

82. Miután június 6-i dátummal 9-én miniszteri leiratot kapnak, mely felhívja a megyét a múzeum megnyitáshoz szükséges intézkedések gyors eszközzésére, 10-én összeül a a megyei közigazgatási bizottság, és FORRÓ 48 órák ultimátumot ad a még Imecsfalván levő anyag leszállítására.

83. VASADY kísérőszövege: „Miután elterjedt azon hír, hogy a múzeum átadásának késleltetését az alapítónő okozza, sőt, hírlapilag, de panaszkeppen a székely közművelődési és közigazgatási egyesület Háromszék-megyeyi vidéki bizottsága is tette, elhatározatott az alapítónő által, hogy e bizalmatlanságot szülő denunciacióért levél írássák a központi bizottság és a közoktatás ügyi miniszter öngyéméltóságához Budapestre, a részletes adatok és hiányok felmutatásával, küldessék el.”

84. Időközben még egy szekér lement.

85. Nehogy valaki szó szerint értse VASADY metsző gúnyát, nov. 3-i folyamodványából és CSEREYné nov. 6-i leveléből egyértelmű, hogy addig összesen mintegy 60 forint fizetést kap, szeptember 15–30-ra, illetve októberre.

Köszönetnyilvánítás

A dolgozat a „Centrumok” program keretében került megírásra, a programot az ARANY János Közalapítvány támogatja. Ezúton is köszönjük. Hasonlóképpen itt köszönjük meg TIBOLDI Zoltán könyvtáros-muzeológus állandó segítségét és DEMETER Lajos helytörténeti kutató értékes hozzájárulását.

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket és a forrásközlést, kötet szerkesztési szempontok indokolják. Szerk. megj.)

**Începuturile Muzeului Național
Secuiesc, 1875–1881**
(Rezumat)

Muzeul Național Secuiesc este unul dintre cele mai vechi muzee maghiare mari, și în același timp unul dintre cele mai vechi și importante instituții de acest gen de pe teritoriul României. Lucrarea prezintă punerea temeliiilor, de către fondatoarea sa, Emília ZATHURECZKY (1824–1905), văduva lui János CSEREY și de către Gyula VASADY NAGY (1845–1881), educatorul fiilor săi. Colecțiile formate la Imeni (Trei Scaune, actualul județ Covasna) sunt deschise publicului de la început, din 1875, intrând concomitent în prelucrare și în valorificare științifică. Numele de Muzeu Național Secuiesc se folosește din februarie 1877. După demersuri îndelungate, în 1879 noua instituție este preluată de către reprezentanții comunității secuiești, colecțiile fiind transportate la Sf. Gheorghe. VASADY moare la 36 de ani, răpus de efort și de boală, dar în același an (1881), **Statutele** muzeului reglementează în sfârșit situația juridică a instituției, care devine proprietate inalienabilă a poporului secuiesc, potrivit voinței fondatoarei.

**The Beginnings of the Székely
National Museum, 1875–1881**
(Abstract)

The Székely National Museum is one of the oldest big Hungarian museums and in the same time one of the oldest and most important institutions of this type on the territory of Romania. The paper presents the setting of the basis by its founder, Emília ZATHURECZKY (1824–1905), the widow of János CSEREY and by Gyula VASADY NAGY (1845–1881), the teacher of his sons. The collections that had been formed at Imecsfalva (the present-day Imeni, Covasna county) are open to the large public from the beginning, from 1875, when they were processed and scientifically put into value. The name of Székely National Museum has been used since February 1877. After long proceedings, in 1879 the new institutions was taken over by the representatives of the Székely community, and the collections were transported to Sepsiszentgyörgy. VASADY died at the age of 36, after a long effort and illness, but in the same year (1881) the **Statutes** of the museum finally puts into rule the juridical situation of the institution, which became inalienable property of the Székely people, according to the wish of the founder.

*Eredeteje G. N. múzeumban -
vadászi erődje*

Cserny Gyula

Cserny vadász erődje - G. N. múzeumban eredeteje

Cserny Gyula rajza.

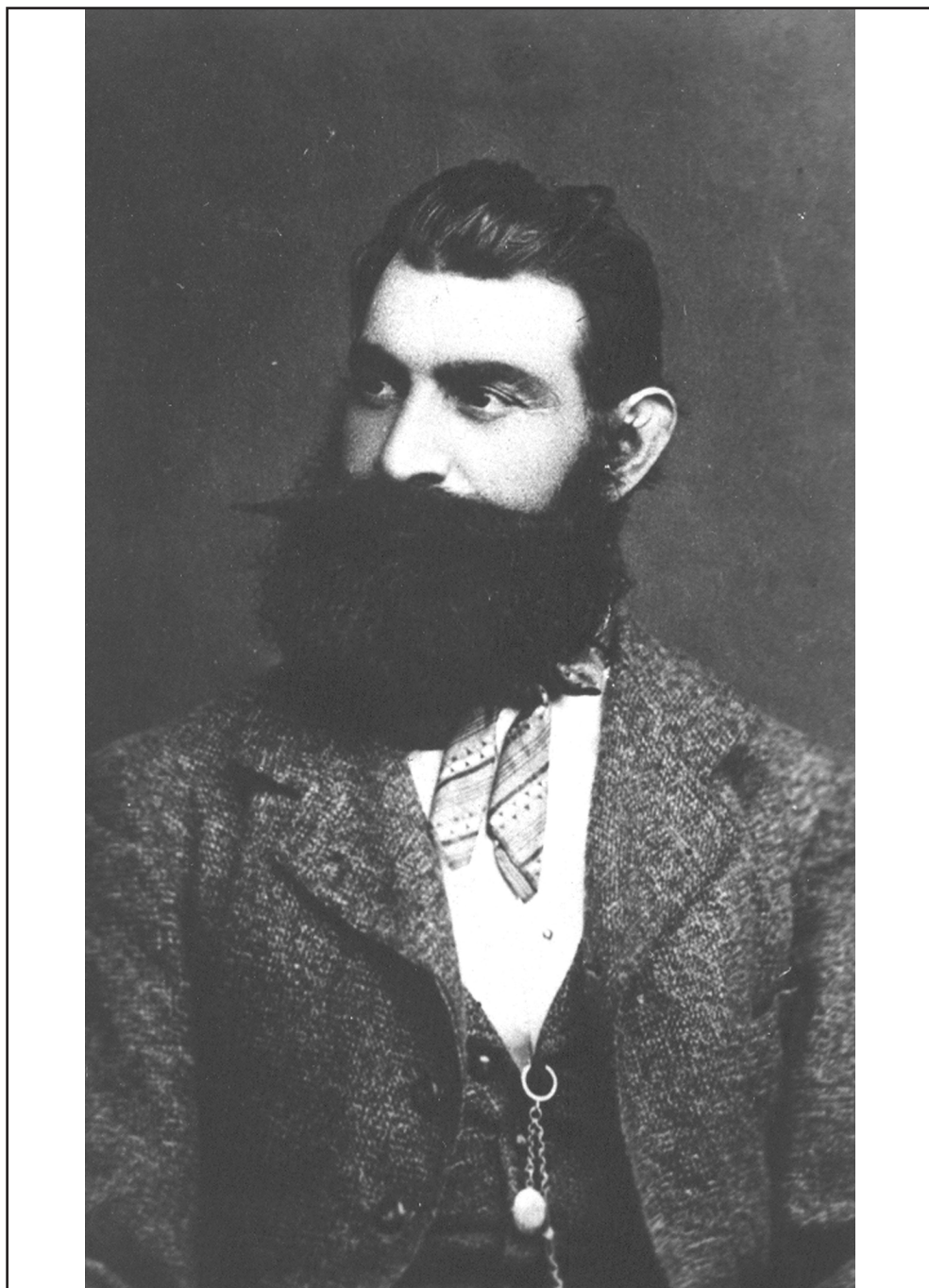
1. ábra Tárgyak a CSEREY-gyűjteményből.

2. ábra Özv. CSEREY Jánosné ZATHURECZKY Emília
1885-ben vagy kevésseel korábban.

3. ábra VASADY NAGY Gyula (1845–1881).

4. ábra Az imecsfalvi CSEREY-kúria (valószínűleg az első világháború előtti fényképfelvétel a múzeum fototékájában).

5. ábra Az imecsfalvi kúria KÓS Károly rajzán (Emlékkönyv, 1929, 4).

Lásd: Értelős I köf. 1 lef. jék

A petőfalvi ásatásnál talált 400 éves
natronizált (vörös barát) hullának képe.

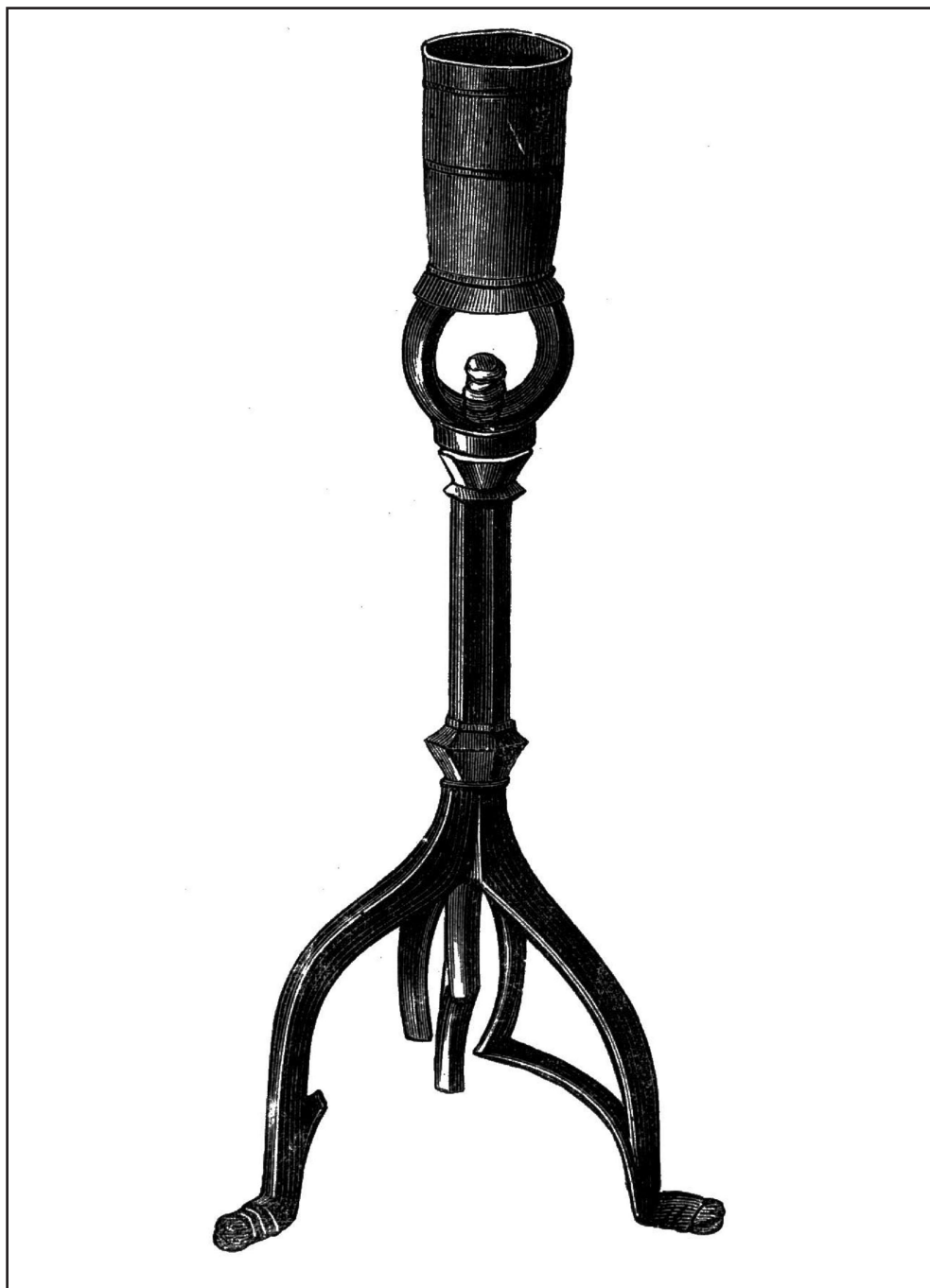
6. ábra Az első ásatás. A petőfalvi múmia (VASADY rajza, 1875).

Sz.	Dát	A látogató b. neve.	Lakása
223	Sept 3 ^{án}	Melnarhárvó Kunó	Sz. Erőrd
224	" "	Vöhringerhárvó Lauer.	Budapest
225	" "	Dr. Nagy István, orv. b. orvos.	Munkács
226	" "	J. László Terenceff	Békásmegyei mérsékl.
227	" "	Wagner Nándor	Gyep
228	" "	Dally György	Gyep
229	" "	Dally Ferenc	—
230	" "	Fodor Károly	—
231	" "	Hanniker Timóti tanár	Győr
232	" "	Tablonsky László	Győr
233	" "	Liskay Pál	Kis-r. hárfonát Nagy Károly
234	" "	Bachonichárvó Dr. orvos.	Győr
235	" "	Griny Ferenc, kitanár.	Komló (Páris)
236	" "	Járvóthy János gyógyszerész	Beregyi Kőfalú (Páris)
237	" "	Pichler János, tanár	Budapest
238	" "	Silvester Jula	A. Cognat
239	" "	Lovassy Kálmán	N. Szalonca
240	" "	Dr. Kócskó János	Budapest
241	" "	Dr. Jedlik Anyos, egyetemi tanár	Budapest
242	" "	Vogel Gyula, — Etlései	S. Sombolya
243	" "	Dr. Kálmán László	—
244	" "	Fehérvári Lajos	Budapestből.
245	" "	Arany Flóra	Budapestből
246	" "	László János	Budapestből.
247	" "	Dr. Kálmán Gyula, orvos	S. Sombolya
248	" "	László János, tanár	Győr
249	" "	Nagy István, tanár	Budapestből
250	" "	Hedvig, tanár	Munkács
251	" "	Berkó János	Kővármegye
252	" "	Pálffy Gyula	Kővármegye

7. ábra A szakmai elismerés (1875). A látogatási napló egy oldala „magyar orvosokkal és természetvizsgálókkal” aláírásával, köztük JEDLIK Anyos neve.

8. ábra Az első nemzetközi kiállításon (1876). A polyáni gyertyatartó a budapesti, VIII. Őstörténelmi és Embertani Nemzetközi Kongresszuson (HAMPEL József rajza, *Archaeologiai Értesítő*, 1880, 79).

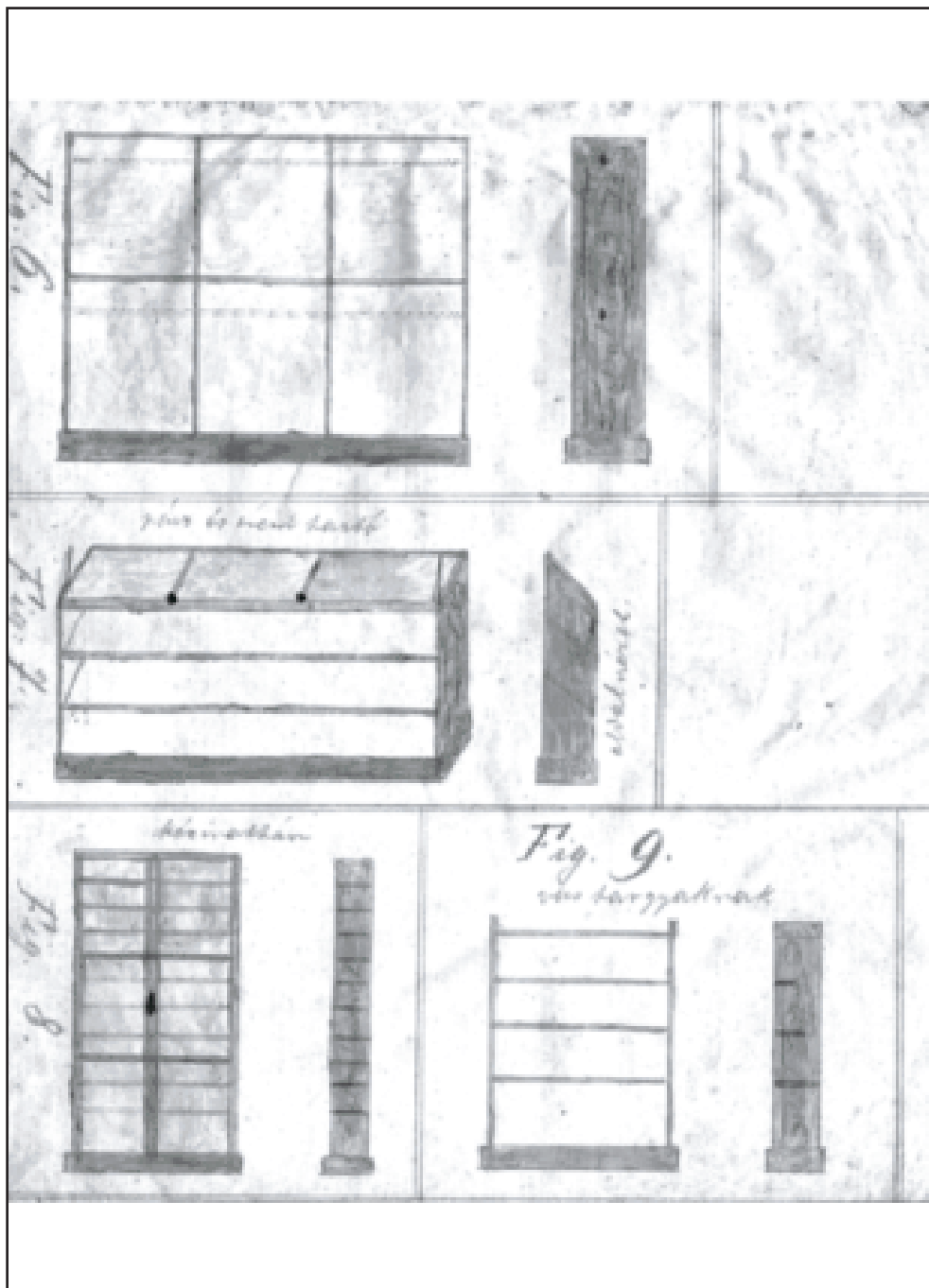
9. ábra Az 1848–1849-es katonai érdemrend egyetlen át is adott első fokozata (csillagkereszt): BEM tábornok KOSSUTH megküldte kinttintése.

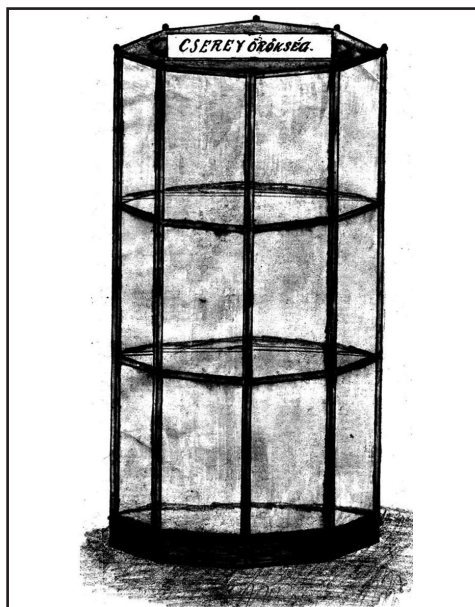
10. ábra Az első fennmaradt kiadvány: képeslap BEM kitüntetéséről (1877).

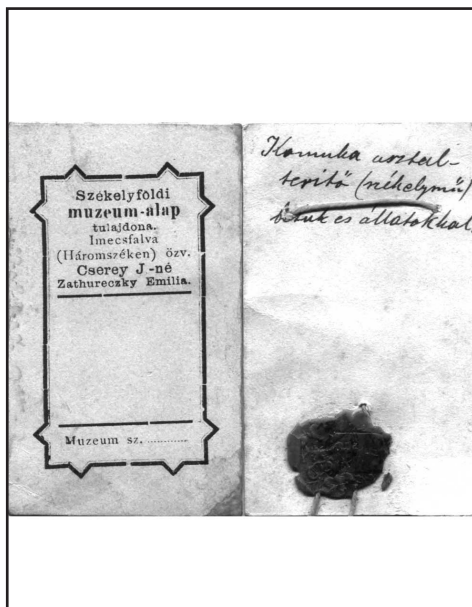

12. ábra VASADY szekrénytervei (tárlók) a múzeum berendezéséhez.

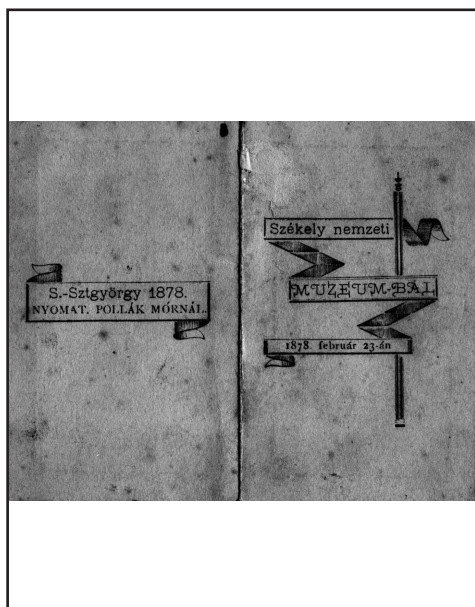

13 ábra VASADY tárló-terve a CSEREY-ékszereknek.

14. ábra Cédula a tárgyakon az 1877. évi kolozsvári jótékony nőegyleti kiállításon.

15–16. ábra Báli meghívó elő- és hátoldala.

Az özv. Cserey Jánosné, Zathurecky Emilia
 Ó NAGYSÁGA ÁLTAL ALAPÍTOTT
"SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM"
 Beszedenesi költségvetés fedezésére
 Kovásznán a piaci bálterszamban
 1879. ÉVI FEBRUÁR 15-ÉN
 50 NYEREMÉNYTÁRGY KISORSOLÁSÁVAL
 tartandó
TÁNCZESTÉLYRE
 címetet egész tisztelettel meghívja
 A RENDEZŐ BIZOTTSÁG:
 CSIA György, elnök.
 CSIA Károly, ügyv. CSER Lajos.
 MENDEL Pál. GERES Lajos.
 DR. BARADÁS Sándor. KÖR GERSELY.
 V. VASADY J. Gyula.

Belépti díj: Személyenként 1 frt., családjegy 2 frt.
 Sorsjegyek 20 kr. díj mellett külön is válthatók Binder Adolf ur gyógyszerárban, este a pénztárnál.
 Felülfizetések köszönettel fogadtnak és hirlaplaj nyugtáztatnak.
 Kezdate 8 órakor.

Nv. Pallák Mórni Szoci-Szentvotvov.

MEGHÍVÓ
 a „SZÉKELY NEMZETI MÚZEUM” javára
 Csik-Somlyón, 1878. márc. 2-odikán,
 a megyeház nagytermében
 tartandó
 táncvigalommal összekötött
JÓTÉKONYOÉLU ESTÉLY
 MŰSOROZAT.
 Első szakasz:
 1. „Magyar ábránd”, Klementől, zongorán előadja Csanddy Béla
 2. „Megyugrás”, Gyulai Pálól, szavalja Fodor Berta k. a.
 3. „Bomla dal”, a Sevillai borbélyól, énekli László Dénes
 „Kessergő leány”.
 4. „L'etalle de Nord”, zongorán négy kére előadók Bocskai Fodor Berta k. a.
 Második szakasz:
 5. „Un Songe d'une Nuit d'ÉPI”, Mendelssohnól, zongorán előadja László Dénes és László Donokosó ábrólgyek.
 6. „A holt költő szerelme”, Jókai Móról, szavalja Vagy Imre
 7. „Duetto”, Lammermoori L. csiólól, énekli László Dénes és László Dénes
 8. „Népdalok”, zongorakísárettel, éneklik Fodor Berta és László Dénes.
 Az első és második szakasz közt adatik:
 „Női diploma.”
 Vigátek 1 felvonásban, írta Szulovszki Ignác.
 Személyei:
 Kerekesy Iván, háró, kormányst. Baló Aladár.
 Alcoa, néző. László Amália.
 Emma, sóvőre. Baló Katalin.
 Szeregy Sándor, képviselő. Bocskor Kálmán.
 János, írás. Török István.
 Történik Budapesten.
 Előpójegek ára: Személyjegy 1 frt. Családjegy 2 frt.
 Jegyek előre válthatók Potoczky testvérek kereskedésében
 Felülfizetések köszönettel vételnek a hirlaplaj nyugtáztat
 Éterem- és cukrászatról gesztokóva van.
 Kezdate 7 órakor.

Nv. Pallák Mórni Szoci-Szentvotvov.

MEGHÍVÓ.
 Folyó év márczius 2-án
 BARÓRHON
 a városház nagytermében
 a Cserey-né-féle „Székely múzeum” javára
 tombolával összekötött
TÁNCZESTÉLYRE
 tisztelettel meghívja
 A RENDEZŐ-BIZOTTSÁG.
 Belépti díj: személyenként 50 kr.
 Kezdate 8 órakor.

Ismerve előzettségét, tisztelettel fölkérem a fenn nevezett tombolai játékok bevezetését a városi bizottság részéről.
 Zathurecky Berta, a rendező-bizottság elnöke.
 Megjegyzés: A költségeket kérik február 26-ig Császár Albertnél, Schwarz Zsigmondnál, Harha Károlynál, Zathurecky Izabellánál, Apó Anna, vagy Zathurecky Berta címeken baróthra küldeni.
 Egy tombolajegy ára 20 kr.
 Felülfizetések és a tombolához küldött ajánlatok hátsó köszönettel fogadtnak és hirlaplaj nyugtáztatnak.

Nv. Pallák Mórni Szoci-Szentvotvov.

Utolsó előtti előadás.

A székely nemzeti muzeum gyarapítására.

Berlet **NEMZETI SZINÉSZET** Munka-egyetem.
 KÉZDI-VÁSÁRHELYT.
 Ma Szombaton 1878 Augusztus hó 10-én.
 Szatupa Andor igazgatóján által megalapított által adatik:

A férfi javító iskola

A csapatban.
(LE PAPIILLON.
 Franciák vígjáték 3 felv. írta Szatupa Victor, fordította Sz. K. (Rendező: Szatupa Victor.)

Changéon, gazda meztáros	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Changéon, néző	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Camille, tanyai, Changéon ruhása	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fridrich, Changéon ruhása	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Révész, assz. társ	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Felvonások közt: „Népdalok”, énekli Hetényi Antonia.

E mai előadás bevételeinek egy része a székely múzeum gyarapítására lévén szenteltetett hírom fel annak pártolására a n. 6. közzététel. Szatupa Andor, szolgálatgató

Napi helyárak:
 Pályó 3 frt. 20 kr. — Titkoskocsi 1 frt. — Zárások 70 kr. — Földhintő 40 kr. — Kátolai gyémántjegy 25 kr. — Karzat 20 kr.
 Jegyek előre válthatók előzetleg 9-10 óráig a színházban.
 Kezdate pont 8, vége 10 órakor.

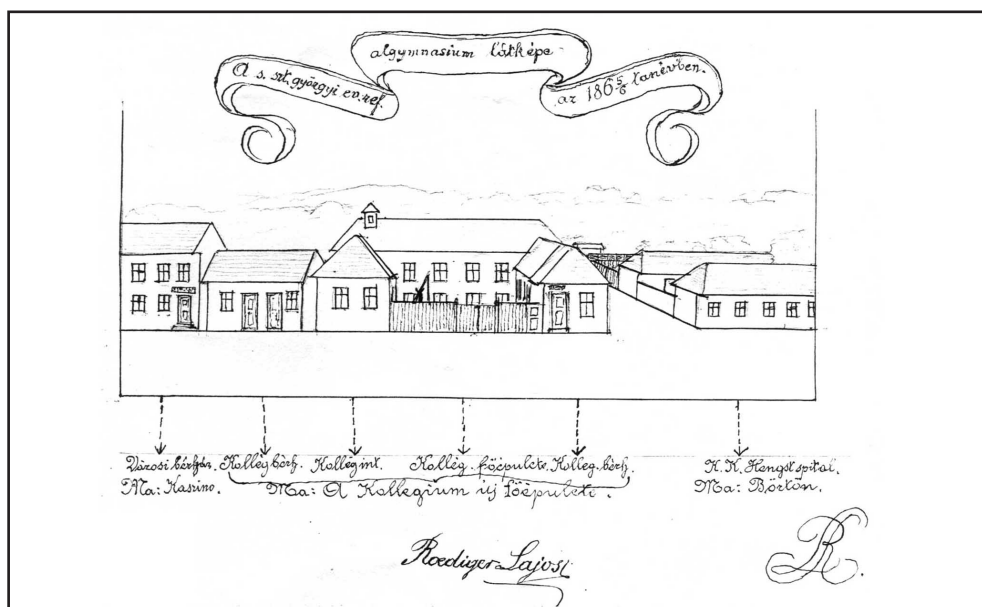
Nyitány 1878. 2. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

17. ábra Estélyek, színelőadás alapokat gyűjteni a múzeum berendezésére (plakátok).

18. ábra A múzeum első sepsiszentgyörgyi otthona, a BÉLDI-ház ORBÁN Balázs fényképén (balról a BOGDÁN-ház és a Városháza – a mai színház – első emeletén a kaszinóval, jobbról a Lábasház).

19. ábra A BÉLDI-ház a csengettyűs-toronyjal ROEDIGER Lajos rajzán.

